

شورا

عدد ۹ * سنه ۱۹۱۲

№ 9

محرری: رضا الدین بن فخر الدین
ناشری: «م. شا کر م. ذاکر رامیفلر».

مندرجہ سی:

طرابلس . اوشبو کوندہ
نورکیمہ - ایتالیا آراسندہ غی
صوغش مفاستیلہ .

قرآن کریم توجہ سی
حقندہ .

انام عبد الرحمن نیازی .
فنی اوقو . علی رفیقی .

خاتونلرنک «ہلال احمر»
جمعیتلری .

(فاطمہ علیہ خانم خطبہ سی)
جوابار . عالمجان ابرامیوف .

حاضرگی مسلمان خاتونی
نک حقوق جہتندن

طوتقان اورنی .
ع . مصطفی .

کافیہ حقندہ .
عالمجان الادریسی .

سارت سوزی حقندہ .
ف . بونجی ، ع . آقچورین .

تربیہ وتعلیم . «روسیہ ترک
لرنده اصول صوتیہ مکتبلرنک

تاریخی» - «روس معلملرنک
سیاحتی» - آخوندالمسعودی

«معلملرمز و درس پروگرام
لری» معلم عمر نعمت اللین .

مراسلہ ومخابرہ: شلجلی ،
اورسکی ، استولیتامق ، بلک ،

قران ، بکاتر ، نبورغ و چاقماقندن
اندعار: صبغت اللہ حاجی شعر

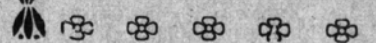
لری م عالم .
متنوعہ: کوب بالا نابو ، نورصاق

دهغی بالا ایرمی . فزوی ایکن
لسکنی بلو ، م وارشاوا شہری .

مطبوع اثرلر .
ادبیات . «یلان موگری»

محمد علی شمعونف .
حکایہ . «نارت یالچی»

ع - جان ابرامیوف .
تاتار و باشقرد کویلری .
لطائف .

خصوصى مکتوب

۷نچى عدد شورا ده بنم «نيچوك ترقى ايدركه» سرلو-
 هسيه، مقاله ده ۲۱۳ نچى صحيفه ده برنچى و ايكنچى بولرده
 ۲نچى باغانده بر جمله «چيت مملكت اسلاملرندن بيكرك»
 ديو ربطسز واقع بولغان، مسوده سى قولمه قالغان.
 توغرىسى: «بز روسيه ده گى مسلمانلرنىڭ ترقىلرى اسلام
 مملكتلرنده گى مسلمانلرغە باشقه اولرلر ينه مخصوص بر يول
 ايله بولورغە تيوش. قايو يول ايله روسيه ده مسلمان دن باشقه
 ملتار بارالر» روشنه در. هادى.

«ياڭا اورگانچ» ده خيرالدين افندى سعيدوف
 جنابلرينه. خوارزمنىڭ بورن زمانده غى چاريك طلاسى
 اولان هديه كرنى سلامت آلدق. آثار قديمه هم ده اسلاملر
 آقچەسى اولديغىدن بو شى بزم قاشمزه غايت مقبولدر.
 سرگه صميمى صورتده تشكر ايتمكده مز. آدرس كرنى بيلما ديكمز
 ايچون اوشبو آجبق خط ايله جواب ويررگه مجبور اولدق،
 عفو بيوركر!

رضاء الدى به لى

۲۷ نچى آپريل ۱۹۱۲ سنه اورنبورغ.

تابشماقلر:

توبانده كورساتله چك شاقماقارغە ا ب ت ق و
 حرفلرى قويوكرزده اوڭدن صولغه اووقغانده برنچى يولده
 يوك باغلار ايچون حاجت بولغان بر نرسه اسمى چيقسون.
 ايكنچى يولده بورونغى صوغش قوراللىرىنىڭ برينىڭ اسمى
 بولسون. اوچونچى يولده معتبر غز تهلردن برينىڭ اسمى
 اوقولسون. شاقماقلرى اكرده يوقارىدىن توبان گە تابا
 اوقولسه آندە هم مذكور سوزلر اولگى حاللارنە بولسونلر.
 حرفلر يتشماز اولسه اوشبونده يارلمش حرفلردن اولمق شرطى
 ايله تكرار تكرار قويارغە درست. شاقماق اوشبودر:

بويلرى برينگىز اولغان ۹ عدد شريپدن برشكل
 ياساڭز، اول شكل اوچ بولمه دن عبارت اولوب هر بولمه
 نىڭ زورلقلرى بر برينه مساوى اولسون.
 م. مفايالبوشوف

اوزونلقلرى تيگىز بولغان ۱۵ عدد شريپدن بر برى
 اوستنه ياتوب طورغان ۵ مساوى مربع ياساڭز. صوكره
 مذكور ۵ مساوى مربعدن ۳ عدد شريپنى صوروب
 آلكزده ۳ مساوى مربع بولوب قالسون!
 حسينيه شاكردى احمد العيىبى

اداره گە مکتوبلر:

۸نچى نمره «شورا» مجلسينىڭ قابنده «آلمانا» شهرى
 ده نورغوچى اهل الله خيرالله اوغلى افندى نىڭ التماس ايله
 يازمش مکتوب مرغوبلرى «اداره گە مکتوبلر» آراسنده
 درج اولنمش ده نه سبب دن در جواب سز قالمش؟ اكر
 مذکور مکتوب نىڭ جواب سز فالدرمقين «اداره» لازم
 كورمقده ايسه «بخاراي شريف» دن كيلمش مکتوبلر ك
 املا سز انشاسز اولماق لرينه «اداره» ده اهل الله افندى ايله بر
 فكرده اولماق لازم كيلور! واقع ده شولاى مى؟ «اهل الله
 افندى» «املا سز انشاسز» يازولر حقنده «بخاراي شريف»
 نىڭ مخصوص. ايدوب اوزگه يرلرى «و بشقه» لر ديب گينه
 يازغانچه «املا سز انشاسز» يازولرى «كلاما» «وسطرا»
 كورگازوب «اصل املا و انشا» نى نيدن عبارت ايكائين
 بخارالى لره تفهيم ايتسالر ايدى. «من تعلم حرفا فهو مولى»
 غە عمل ايدوب مولى ديب بيلور ايديك.

احترام ايله بهرام بيك ترجمان. بخاراي شريف.

اداره: بى طرف اولديغىز مسئله و مکتوبلر حقنده
 سوز قوشمى قالهق، عادت موزدندر.

تصحیحلر

۷نچى عدد «شورا» نىڭ ۲۱۸ نچى صحيفه سنده مقاله مز
 اچنده گى (пекантный) سوزى خطا يازلغان بولوب
 (пикантный) ديب تصحيح ايدلسون.
 يوسف كازا كوف. قنادى.

جمادی الاول ۲۸ - سنه ۱۳۳۰

۱ مای - ۱۹۱۲ سنه

مقاله:

طرابلس

دوه، آت و یورت قوشلری کوبدر. طرابلس ولایتینک اصل خاقلری بربرلر اولوب، اسلام طرفندن فتح ایدلکیندن صوگ عربار هم برلشمشملر، بربرلر اسلام دیننی قبول ایتدیکلرند قرآن کریم لسانی اولان عربچه سویلاشورگه باشلامشلردر. بتون اهالیسی ایکی میلیون قدر تخمین ایدلوب بونلر بربر، عرب، تورک، یهود، زنجی، فرنگ جنسارینه منسوبلردر. دین و مذهب اعتبارنجه بر قدر خرستیان و موسوی هم ده بربرلر اولنوب قالانلری عموما اسلام دیننده و مالکی مذهبنده لردر. نادرک اوزرنده بعض یرلرده حنفی مذهبنده تابع آدملر هم کورلور استعمال ایدلان لسان آزلق اوزرنده فرنگ و بربر اولوب بونندن قالانلری خرستیان، یهود و مسلمانن عموما عرب لسانی ایله سویلاشورلر.

طرابلس غرب ولایتینک کوب یرلری قوم صحراسی، صوسز و اولنسر چوللردن عبارت ایسه ده بردن دکز بویلرنده اولان یرلرده انبات قوتی کامل اولدیغندن و ایکنچیدن آروپانک فاشوسنده سودان و آفریقا ایچلرینه و اراچق کروان بوللرینک قابقاسی حکمنده طوردیغندن خصوصا یر آستنده معدن کوبلگندن مدنیت کسب ایدرگه و معمور اولورغه لائق و مستعد بر ولایتدر.

طرابلس غرب ولایتی: طرابلس غرب، خمس، جبل غربی، فزان اسمنده بیش قسم گه آیرلوب اداره قیلنقه در. «طرابلس غرب» سوزی بر وقتده بتون ولایت که اسم اولدیغی حالده ایکنچی بر وقتده پالککز

اوشبو کونده تورکیا ایله ایتالیا آراسنده - «طرابلس» حقنده و «طرابلس» ولایتنده صوغش اولوب طوردیغندن بو طوغورده بر قدر معلومات یازارغه لزوم کورلدی. بو اورنده «طرابلس» سوزندن آفریقانک شمالنده، تورکیا دولتنده تابع اولان «طرابلس» اسملی الوغ بر ولایت مراددر. «شام» ولایتنده اولان «طرابلس» (طرابلس شام) شهرندن آیرر ایچون بوکا «طرابلس غرب» هم دیرلر. طرابلس غرب ولایتی آفریقانک تون طرفنده اولوب شمالنده آق دکز، غربنده تونس امیرلگی، شرقنده مصر مملکتی ایله چیکدشدر. جنوب طرفی صحرای کبیرگه کور و بعض اورنلرده حتی «مدار سرطان» غه قدر صوزلور. اوستی بر میلیون ایکیوز بیگ کیلومتر تخمین ایدلکیندن ایتالیا مملکتندن اوچ الوش قدر الوغدر.

بو ولایت اورمان و ییلقه لردن محروم اولوب آنچق اصل طرابلس، خمس گه تابع یرلر معموردر. بو اورنلرده خورما، زیتون، افلیسون و لیمون و باشقه هر تورلی یش آغاچلری یتشور، بعض اورنلرده بوغدا، آرپا کبی أشلقلر و مامق هم حاصل اولور. هواسی یاخشی اولدیغندن أشلق بر ییلده اوچ مرتبه یتشه در.

طرابلس ولایتنده آرسلان، فیلان کبی یرتقچ جانوارلر کورلماز. بعض اورنلرده تولکی و قویان کوب اولوب عموما قوشلر آز و یورت حیوانلردن صغر، قوی، کجه،

ایدی. ایشته تورکیا دولتی تونس و طرابلس ولایتارینی اوشبو وقتلرده ضبط ایندی، اوشبو چاقلرده تورکیانگ صو عسکری عنی هندستان طرفلرینه واروب یورر ایدی. صوگره مصلح عالمر برر برر منقرض اولدیله و بونلر اوزلرینه ده عالم نما جاهلار اوطوردیلر. عوام ثناسینی اخص آمال ایدوب طوتمش بو آدملر، بردن حقیقی دیننی بیلمادیکلرندن و ایکنچیدن نادان خلق حضورنده «دین صافلاوچیلر» عنوانینی آلورغه ایسته دیکلرندن هر نرسه گه دین سوزینی فاتشدر اولدیله و هر توری هنر و صناعت لرنی، عمران سیبلری و مدنیت رکنلرینی دین اسمندن منع ایدرگه کرشدیلر، اجتماعی حاللر ایله دین آراسنده اولان مناسبتلرنی محکم طوتارغه لازم ایدیکنی اوزلری آکلما دیلر، کشی سوزینی دکلما دیلر. «بزرگ هدایه ایله مشکلات درس لرندن باشقه لرنگ لزومی یوق» دیه فن اوقورغه مساعده ویرمادیلر، «من تشبه قوما فهو منهم» ایله استدلال قیلوب عسکرگه یاگنی فورمه و یاگنی قورال ویرمکنی و آنارغه صوغش عامی تعلیم اینمکنی جائز کورمادیلر، استانبولده بنا ایدلورگه باشلانمش رصد خانه باشینه الوغ فلاکت کیتوردیلر. شول وقتنگ شهرتی مملکتلرندن اولان فرانسه ایله انگلتره طش یافندن و عالم نما جاهلار ایچ یافندن برگه لب طریشدیلرندن و معنوی صورتده برینگ مرادینی ایکنچسی تقویه ایندیکندن تورکیا گه شول قدر الوغ ضربه یاصادیلرکه هیچ کیم بو دولتنگ تکرار آیاغنه باصاچغنی احتمال کورمامشیدی. تورکیا ایچون بو وقتده الگ ضررلی دشمن شول وقتنگ دین عالمری و «شریعت ایسترز» لری اولوب، بونلر دین و شریعت اسمی ایله تورکیا حکومتینگ قول و آیاغنی باغلاقلری اوستنه، داوش چیقارماسون ایچون آغزینده ده چوبوک طولدرمشلر ایدی. ایشته اوشبو حاللر تأثیری ایله تورکیا دولتی اولگی اعتبار و عزتندن یوز توبان یغلوب توشدی، بتون مملکت ادارهسز بر حالده قالدی. بر طرفن چینلر استیلا ایدرگه و ایکنچی طرفن ده هر ولایتنگ والیلری اوزلرینگ مستهل حکمدارلیکلرینی اعلان قیلورغه کرشدیلر. اوشبو وقتلرده طرابلس والیسی اولان خلیل پاشاده طرابلس ولایتنده اوزینگ مستقل حکمدار ایدیکن اعلان قیلدی. اوشبو حال ایله بر قاچ سنه لردوام ایندیکندن صوگه طرابلس شهرینی بر مرتبه فرانسز دولتی و ایکنچی مرتبه ده آمریکا حکومتی طوب غه طوتندی. نهایت ۱۸۳۵ میلادیده

برگنه قسم (اویاز) گه اسم اولور و اوچونچی بر وقتنده بنون ولایتنگ مرکزی اولان برگنه شهرگه اطلاق قیلنور. طرابلس غرب ولایتینگ مرکزی اولان «طرابلس» شهری آق دگز اوستنده اسکله بر شهر اولوب استانبولدن ۱۶۰۰ کیلومتر قدر جنوب غربیده و تونس شهرندن ۵۰۰ کیلومتر قدر جنوب شرقیده در. یدی بیگ قدر یهود و باشقلر اولوب قالاتلری (۳۰ بیگ قدر) مسلمانلردر. شهرده گوزل بر جامع شریف و متعدد مسجدر، خوش منظره لی باغچلر وار. دگز دن کلمش کویمه لر توقتالورغه مساعده لی، سودان و آفریقا ایچلرینه نارالمقده اولان هر توری کروان یوللرینگ باشی اولدیغندن سوداسی یرنده در.

سلطان عبدالحمید زماننده طرابلس شهری حریتپرور تورکلرنگ سوروله چک یری اولدیغندن، صوگه وقتلرده بو شهرده تورکلردن الوغ عالمر، ادیب و محررلر، سیاسی و حقوق اربابی آدملر جیولدی، بونلر ایسه اوشبو شهرنگ ترفیسنه خدمت ایتدیله و فائده لی اثرلر قالدردیلر.

* *

طرابلس ولایتی تاما ویاکه قسما فنیکه لولر، قارتاجلیلر و یونانلور تصرفلرنده طوردیغی معلومدر. یونانلور بو یرلرنی اوزلرینه هجرت اورنی یاصامشله و شهر بنا ایدوب «تریپولس» دیه آتامشله ایدی. هجرتنگ ۲۳ نچی سنه سنده عمرو بن العاص قومانداسنده اولان اسلام عسکری اوشبو شهرنی ضبط ایتدیکلرنده «تریپولس» نی تعریب ایدوب «طرابلس» دیدیلر.

اسپانیوللر، مسلمانلرنی اندلس مملکتندن قوغوب چیقاردقلرندن صوگه آفریقانگ دگز بویلرنده اولان اسلام مملکتلرینه ده مسلط اولورغه باشلادیله و نهایت ۱۶ نچی قرن میلادی باشنده طرابلس ولایتنی ده ضبط ایتدیله. صوگه سلیمان قانونی زماننده اوشبو ولایتنی تورکیا فلوئی کبابوب فتح ایندی و تورکیا مملکتنه قوشدی.

* *

حقیقی اسلام دینندن خبردار عالمر کوب و قتده، تورکیا دولتی دنیانگ الگ معتبر بر پادشاهلغندن عبارت اولوب بتون دنیاغه نفوذ بورتمش، آروبا پادشاهلرینگ اعتبار و حرمتلرنده طورمشدر. حتی بر زمانده بتون آق دگز، تورکیا گه مخصوص بر کول حکمینه کرمش، صو عسکرلری و صوغش کویمه لری جهان یوزینه مثال اولمش

تجارت معاملەسى ايچون ضرور اولديغىنى بهانه قىلوب ايتاليالولر « طرابلس » ده « بئك دى روما » اسمندە بانقه تاسيس ايتدیلر. بونڭ سرمايهسى پاپا طرفندن ويرلوب بر قدرسى گنه ايتاليا حكوميتىنىڭ ايدى .

بو زمانلردە خلقلرنىڭ محبتلىرىنى جلب ايدەچك واسطە لرنىڭ كۆچلىرى ايتدائى مکتبىلر ايلە بانقلر اولديغىندن اوشبو ايكي واسطە ايلە ايتاليالولر، طرابلس ولايتنە نفوذ يورتور اولدىلر ومملكتنىڭ بايلغىنى اوز كيسەلرينە چيدىلر، اھالىنى اوزلرينە اسپر قىلدىلر .

اوشبو بانقەنى آچدىرماس و آچلدىغىندن سوڭدە اھالىنىڭ ير صولرىنى، يورت وملىكلرىنى بوڭا رهن ايتدىرماس ايچون رجب پاشا عمرى بارنچە اجتهاد قىلوب طوردى ايسەدە مركز (حكومت) نىڭ كوچىزلىگى و بومشاقلىقى سببلى بو اجتهادلردن ثمره آز كوردى .

حریت اعلان قىلىندىغىندن سوڭ تورکيا طرفندن سفیر ايدلوب « روما » غە يبارلماش حقى پاشا اوز حكومتىدىن زيادە ايتاليا منفعىنى ايچون خدمت ايتدىكى مرويدىر . فقط بو وقتدە « طرابلس » دە چيقارغە باشلامش عربى و توركى جريدەلر، ايتاليالولرنىڭ مکتبىلى و بانقە لرنىڭ نتيچە لرى الوغ مصيبتلردن عبارت اولەچغىنى قچقروب سويلارگە و آچيق ايدوب اھالىگە آڭلادىغە باشلادىلرندە غزتەلرنىڭ تاثيرلرندىن خبردار اولان ايتاليالولر بونلر ايلە حسابلاشورغە نيوشلى ايدىكىدىن غفلت ايتمايدىلر و اوزلرينى مدافعه قىلور ھەدە سادە دللرنى اغفال ايدىر ايچون طرابلس دە مطبعەلر تاسيس ايدوب بر ايكي غزتە نشر ايدىرگە باشلادىلر .

ابراهيم ادھم پاشا ، طرابلس واليسى اولوب كلىدىكىدىن سوڭ ، اوشبو حالدە دوام ايتسە طرابلس غرب ولايتىنىڭ تقدىرى يەمان اولەچغىنى بيلوب بونڭ حالىنى اصلاح ايدىرگە و ايتاليالولرنىڭ نفوذلرىنى تدرىجى صورئە صندىرغە كرىشى . مھم يرلرگە قلعهلر سالدىروب عسكىرنى ھەم قورال و آزقنى كوباتىمك حقدە اجتهاد ايتدى . لىكن بو وقتدە ايتاليالولرنىڭ دوستلرى اولان روما سفىرى استانبولغە قايتوب صدر اعظم اولديغىدىن ابراهيم ادھم پاشانىڭ سوزلرى ايشىلمادى و طوغرى فكىرلىرى ايلە اش قىلنمادى .

ابراهيم ادھم پاشا ھر وقت تورکيا دولتى منفعىتىنە موافق حرکت ايتدىكىدىن معدن و غزىنەلر ايزلەمك بهانەسى ايلە ولايتلردە يورمىكن ايتاليالولرنى منع قىلدى . ايتاليالولر بوندى اشنى اوز مصلحتلرينە موافق تابىدلىرىدىن و عوموما

تكرار تورکيا عسكىرى طرفىدىن استيلا ايدىلى و تورکيانىڭ بر ولايتى اولەرق ادارە ايدىلنورگە باشلادى . فقط عالم نما جاھلارگە قىلوب اولديغىدىن تورکيانىڭ بو استيلاسى اساسلى و ايدى دگل بلىكە ظاهرى گنە ايدى . شول كوندىن باشلاب تورکيا دە عربت اعلان ايدىدىكىنە قدر طرابلس ولايتىندە برى سوڭندە برى اولەرق ۲۷ والى طورمش و كڭ اخلارى دە رجب پاشا اولوب گوزل ادارەسى ايلە ياخشى اسم قالدىمىشدر .

رجب پاشا ، عبد الحميد دورندە سورلمش منفيلىرگە شفقلى اولوب ولايتنە مکتب و مدرسەلر تاسيس ايتدى ، عمران و مدنيت سببلردىن كوب شىلر كرتوب باغچە و اوراملر ياصاتدى خستە خانەلر بنا قىلوب عسكىرلىكنى ترفى قىلدى و عوموما ايتاليالولرنىڭ طرابلس ولايتىندە نفوذ كسب ايتمىكلىرىنە اصوللى حرىكلرى ايلە مانع اولوب طوردى . حریت سوڭندە رجب پاشا وزيرلك منصبى ايلە استانبولغە قايتارلدىغىدىن سوڭ ايتاليالولر طرابلس ولايتىنى ضبط ايدەچك كونلر ياقىن كلىدىكىنى اميد ايدوب چارەلر كوررگە باشلامشادىر .

طرابلس ولايتىنى ضبط ايتمك فكىرى ايتاليالولردە بكرى بيش يىللىق بر فكىر اولوب شول كوندىن بىرلى بونڭ ايچون حاضرلورلر و آندە اولان معدنلرگە خواجە اولاقچلر بىنى فرض ايدوب آغز صولرىنى آغزلىر ايدى .

تورکيانىڭ صو عسكىرى ضعيف اولديغى اوستىنە بو ولايتنىڭ تورکيانىڭ ايروم ويراق اولديغىدىن ، صوغشقلرى تقدىردە مقصودلرى يرينە كىلچكىندە ايتاليالولر شېھه ايتمازلر ايدى ، فقط باشقىە دولتلرنىڭ داوش چيقارلردىن احتياط قياوب بو الوغ ولايتنى صوغشسىزغنە قوللرينە كرتمك فرضىنى قوردىلر .

اوشبونىڭ ايچون كوب يرلردە مکتبىلر آچوب فقيرلرنىڭ بالالىرىنى اوقۇتورغە باشلادىلر و بو يولدە حسابسىز كوب آلتونلر صرف قىلدىلر . بوندىن مقصودلرى ايسە عربلر آراسىنە ايتاليا لسانى و ايتاليا عرف و عادتى نشر ايدوب آنلرنىڭ محبتلىرىنى جلب قىلمق ايدى .

ايتاليالولرنىڭ اوشبو روشدە اجتهادلردىن اميد ايدىلدىكى قدر ثمره كورلماسەدە بتونلاى ثمرەسىز ھەم اولمادى . طرابلس خلقى آراسىندە ايتاليا لسانى نشر قىلىدى و بونڭ سببىدىن ايتاليا سوداسى رواجلاندى . خلقلر كرك نرسەلرىنى سودا ماللىرىنى ايتاليادىن و ايتاليا فابرىقەلردىن آلور اولدىلر .

ایدوب بوتامشردده هر نرسه نی حتی تنازع بقا و احوال اچتماعیهلرده برنچی قورال اولان شیلرنی ده اوز نادانلقلمری شوهلمغندن دین اسمندن منع ایدوب طورلر. ایمدی شویله عقیده اولان نوملر ایله ایتولر، بیسمارق وغیرار نه کبی اش قیله بیاسونلر وچیتلرنی نه کبی چاره ار ایله اوز اوستنلرندن دفع ایتسونلر؟ اگرده اوز دینلرینی اوزلرینه اوگره تورگه وفکرلرینی تحیدیل فیاورغه، دینلر- ینڭ اساسی اولان قرآن و حدیث تعلیماتنی شایع ایدرگه مقتدر اولان فوق العاده مصلحار ظهور ایتماز ایسه بو کونگی اسلام دنیا سندن خیرلی بر اش کوتوب طوررلق علامتار کورلماز. ومع ذلك مایوس اولمق ده جائز دگلدن. (اولم یروا ان الله الذی خلق السماوات و الارض ولم یعی بخلقهن بقادر علی ان یحیی الموتی. بلی انه علی کل شیء قدير).

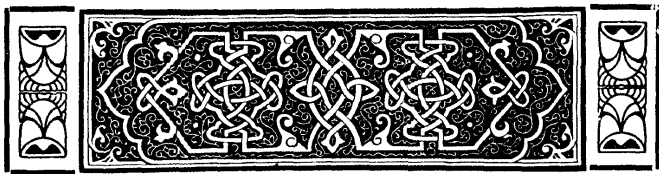
ابراهیم ادهم پاشا اوزلری ایچون ضررلی بر آدم اولد- یغندن استانبولغه مراجعت ایدوب، بونی طرابلس والیلکنندن عزل ایتدرمکنی طلب قیلدیلر. صدر اعظم حقی پاشا، غزته لرنڭ اعتراض و انتقادلرندن قورقوب بو اش گه اوشبو ساعتدن جسارت ایتمای بلکه ایکنچی بر فرصت وقتغه قالدردی و ایتالیا لورنی رضا ایتمک ایچون ابراهیم ادهم پاشاغه: ایتالیا تبعه لرنڭ معدن ایزله مکرینه مانع اولمازغه بیوروب فرمان یازدی.

شوندن صوڭ ابراهیم ادهم پاشا، فولی و آیایغی باغلانمش بر آدم کبی طوردی. ایتالیا لوردن بر هیئت طرابلس ولایتنه معدن ایزله رگه کریشوب طرابلس ولایتنی آرقیلدن بویغه یوروب چیقدیلر. خزینه و معدن ایزله مک بهانه سی ایله یورمکده اولان بو هیئت نڭ کوبراک اعضاسی عسکر مأمورلرندن، مهندسلردن عبارت اولوب معدن ایزله مک یرنده بونلر مملکت نڭ خریطه سینی پلانلرینی توزوب یورمشلر ایدی.

تورکیا غزته لری باشقه اش ایله مشغول اولدقلری بر وقتده طرابلس والیسی ابراهیم ادهم پاشا والیلکنندن عزل ایدلدی و استانبولغه قایتوب کیندی. آوروپانڭ الوغ دولتلی مسلمان مملکتلرندن برر حصه آلوب طوردقلرنه ایتالیا لورده اوز حصه لری ایچون طرابلس نی تعیین ایتدیلر و کچن سنه ۱۶ نچی سنه تابرده صوغش اعلان قیلوب فلوتلرینی «طرابلس» اوستنه یباردیلر. ۲۰ نچی سنه تابدن اعتبارا ایتالیا عسکرلی طرابلس شهری و آنڭ اطرافنده طورمقده لر و صوغش ایسه همیشه دوام ایتمکده در.

* * *

بو مقاله نی اوقومش کیمسه لر آراسنده احتمال که طرابلس صوغشی حقنده تورکیانڭ حکومتنی و مأمورلرینی گنه مسئول و عیبلو کور وچیلر اولور. درست بو طوغروده تورکیانڭ حکومتی و مأمورلری مسئول، فقط اوز عیبلی قدرگنه مسئول اولوب بتون مسئولیت آنلرده دگل بلکه عموم اهالی اوستنده در. اوشبو کونمزده یر یوزنده اولان مسلمانلار نڭ فکرلری شول قدر زهرلنمش و کونکلی بوزوق عقیده لر ایله طواشه در که اگرده بالفرض بونلرغه ناپالیونلر. بیسمارقلر، غلادستون و کناز «ایتو» لر، قور وکی و اوپامالر برلسکه جیواوب مأمور اولوب کیلورلر ایسه ده بر اش چیقار اچقلری شبهه لیدر. بو کونکی مسلمانلر، دین ایله دنیانی برگه بلامق

قرآن کریم ترجمه سی حقنده

XII

۲ - ۳ آیدنبر و ملی مطبوعاتهدن محترم «شورا» و «اقتصاد» مجله لرنده، معتبر «ایدل»، «یولوز» و «بیان الحق» غزته لرنده قرآن کریم ترجمه سی حقنده روسیه لی مسلمانلر طرفندن مختلف فکرلر یارلمش ایدی. دقت اولنسه خلاصه ء اختلاف: قرآن عظیم الشانڭ باشقه تلر ایله اصل تعبیر ایدلمه سنده اولما یوب بلکه اختلاف، باشقه تل ایله تعبیرنڭ کیفیتنده ایدی. شویله که: بر فرقه - ایضاح و تفسیرسز یالکیز صرف سوزگه سوز (حرفیا) ترجمه کره کلکنی عرض ایدوب، تفسیر یوللی تعبیرنی مصلحت کورمه یوب، بلکه تفسیردن خوف ایدوچیلرده اولدیغی حالده؛ بوکا فارشو فرقه ایسه - قرآن کریم باشقه تلگه مثلا نور کچه گه تفسیر یوللی ترجمه ایدلسون؛ بیان و ایضاح تیوشلی آیتلرده تفسیر و بیانی یازلسون دیگانلر ایدی. حقیرلری ده اوشبو ایکنچی فرقه دن اولوب فکر و ملاحظاتی معتبر «ایدل» غزته سنده عرض ایتکان ایدم. شول روشجه ملاحظه میداننده ایکی فرقه نڭ فکرلری بر قدر مصادمه قیلوب اوزغان

قوم عربك اشرف اقوام ولسانلارينك افضل السنه اولمى بو اختصاصى ايجاب ايتمكده در. اقوام سائره به اكمال بيان ترجمه طريقاه ميسر اولور. ذاتاً السنه مختلفه اوزرينه انزال واقع اولسه يدى هر لسان اوزره اولان كتابى ديگر لرينه تطبيق ايله تحصيل اطمینان ايجون بى نهايه ترجمه لره لزوم كوروله چكدى هر شخصك بو اطمینانى استحصالى عادتاً متعذر در. چونكه بوتون السنه ي احاطه فابل دگادر. بناء عليه تشتت لامحاله لازم كليردى .

الحاصل فيوضات فرقانيه ايله تنوير وجدان و تحقيق ايمان ايديه بيماك ايجون هر عنصر اسلامى نك لسان و لغتى اوزره مترجم بولنان بر تفسير كتابى مطالعه ايتمسند، يا خود بو وجهله استماعات مكرره و وقوع بولمسنه احتياج تحققي وارسته اياضاحدر. فقط السنه سائره لسان عربى قدر واسع و محيط اولماديفى حسبيله قرآن كريمى باشقه لسانه عينا و حرفيا ترجمه ايتمك امكانى بو قدر. هر هانكى بر لسانه ترجمه اولسه معنای اصلى محافظه و تماماً تفهيم اولنه مز. حتى باشقه درلو كلمات عربيه به تبديل اولنسدده حكم بوبله در. اعجاز وصفى بونى مقتضيدر. قرآن كريمك اعجازى هم لفظ، هم معنا جهتيل اولديغى معلوم كوزدر. شو كلامه زى ده تأييد ايدوله م. جلال الدين سيوطى رحمه الله علوم لغته دائر اولان «مزهري» نام اثر دلپن برونده ديپورلر كه قرآن كريمده اساليب لغت عربيه دن بك چوق و غايت متنوع تشبيه و استعاره و مجاز و كنايه، تقديم و تأخير، تعريف و تنكير و بى نهايه دقيق و غامض بدائع رموز بلاغت بولنديغى كى بعض آيات جليله سنده ايجاز قصر و ايجاز حنف ده وارد در. بناء عليه انجيل شريف سريانيدن روم و حبش لسانلارينه و تورات، زبور و سائر كتب سماويه لسان عربيه ترجمه و نقل اولنديغى كى فرقان حكيم باشقه لسانه ترجمه اولنه ميور. چونكه باشقه لسانده او مرتبه اتساع و قدر. مثلاً: «واما تخافن من قوم خيانه فانبى اليهم على سواء» نظم جليلنى ترجمه به قيام ايدلسه افاده آتیه درميان اولنمادقجه افهام مرام حصول بولماز: «اگر سنك ايله بر قوم آراسنده عقد معاهده بولنوب ده اونلرك خيانت و نقضدن فور فاجق اولورسه كنديلرينه شرط ايتمش اولديغك شينى فسخله بوندن بويله محارب اولديغكى بيلدير، كه نقض و فوعنى بيلمكده متساوى اولسكوز». قرآن كريمده «فى القصاص حياة» نظم شريفى كى ايكى اوچ كلمه دن مركب جمله لار

ايدى. شيمدى اوشبو كونلرده توركيه نك مشاهير علماسندن اياصوفيه جاعنده واعظ شهير اعيانندن مناسترلى فضيلناو الشيخ الحافظ اسماعيل حقى افندى حضرتلارينك طرف عاليلرندن اسم عاجزانه لطفاً يبارلگان مكتوب شريفده مذکور «قرآن كريم ترجمه سى» مسئله سينه عائد، حرفيا ترجمه نك مصلحت نوگولنگى حقنده مشار ايله حضرتلارينك فكر عاليلرينى و تحقيقات مهمه لرينى اوقودم. فضيلنلو شيخ حضرتلارينك اوشبو افاده لرى عبومك استفاده سينه شايان، «فان القول ما قالت حذام» فعواسنجه بر معروضات مهمه كوريلدكندن مساعده لرندن بالاستفاده محترم قرداشلر مه نفعى عام اولسون ايجون معتبر «شورا» مجله سنده درج اولنووينى مصلحت كوروب توبانده عينا يازامن.

امام عبدالرحمن نيازى - استرخان.

عينا

بسم الله وبه استعين وعليه التكلان .

قرآن باهر البرهانك السنه سائره نك برينه ترجمه طريقيله تفسيرى بالاتفاق جائزدر. مصلحت تبليغ و تبين عمومى آنچق بو صورته ايفا اولنه بيلير. عقل و حكمت بونى اقتضا ايتديكى كى ثقات علمامز طرفندن ده مصرحدر. از جمله: «هيچ بر رسول ارسال ايتدم آنچق كندى قوم نك لسانيله ارسال ايتدم، كه اونلره مكلف اولدقلى احكام الهيمى بالذات بيان ايديه بيلسون» مأل شريفنده اولان «وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه ليبين لهم» نظم جليلى تفسيرنده ابوالسعود عمادى عليه الرحمه بروجه آتى اياض حقيقت بيورمشلردر. ديپورلر كه: بو فاعده كلييه انبياي سالفين حقنده در. اما جناب رسالتما ب افنديمز نصوص قاطعه دلالتيله بالجمله انس و جنه مرسل بيورلدقلى حالده منزل عليه اولان كتاب كريمى لسان عربى اوزره در. چونكه اكر حضرت رسوله و فوعبولان وحى الهى السنه اقوام عددنجه متعدد اولسه يدى اختلافات و تحريفات كونا كون ظهور ايدهر ك امة محمديه بيننده اتفاق كله و اتحاد نام تأسس ايدهمزدى. هر قوم ديگرينه سرك كونا بزرده ايله ايسه بزم كونا بزرده بويله در ديردى. بنابر اين حكمت ربانيه اقتضاسنه كوره نبى ذیشان افنديمز حضرتلارى آرالرنده بعث و ارسال واقع اولان، ايلك اول دعوت و ارشاد نبوى به مظهر قلنان قوم نجيب عربك لسانى اوزره مبعوث اولدى كتاب جليل مستطابمز اولسان عالى اوزره انزال بيورلدى.

بو قىلىدىن پك چوق آيتلر واردركه سبب نزوللرى ترجمه يه ادخال اولنمق بهمه حال لازم كليز ايشته بوده حرفيا ترجمه نك عدم صحتنه دليل واضدر ظن ايدرم. خلاصه فكر عاجزانه م: فرقه ئانويه نك افكارينه موافقتر.

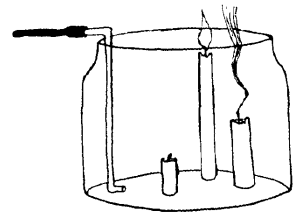
(والله يتولى هداانا اجمعين. وصلى الله على رسوله وعلى آله واصحابه).

منسترلى اسماعيل حقى. استانبول

IV حامض قاربون تنفس كه ياريمو؟

بر طچقانى بر بانكه تويينه اوطورتوب اوستنه حامض

قاربون قويغانلر ايكان، طچقان بر آزدن صوك ئولگان. بو غاز، طچقان بولسون، چچق بولسون هر جان ايهسنه ده تنفس ايدرگه يارقلى توگلدن. حامض

قاربون ايچنده آدم ده ئوله در. تيران شاخته لرده هم تيران قوبولرده؛ بازلرده آدملر توشوب طن آلالمچه - بولوب ئولگانلار گانى جش - جش ايشوتلدر. حامض قاربون صاف هوا دن آغر بولدىغندن شوندى تيران چوقور ييرلر ده گى هوانى قوبوب چغاربون اوزى شونده اورناشوب طوردر.

شوندى عجايب بازلر باركه، اگر يانوب طورغان بر شه منى، شول بازلر اوستندرك توتساك يانونده دوام ايتنه، تويينه توشورساك، سونه، هم اوزونراق بويلى كشى باصوب ايسان صاو طورآلا، اننى توشورسهر، ئوله.

خلقلر بايتاق زمان بونداى حاللرنك سببن تابا آلمايچه، آندى اورنلرنى سحرلى، چنلى ديگانلر. بزنك قارا خلق ئلده ئه يته. بز ايندى بيك آچق بله مزكه: اول بازلر توبنك بر آرشن تيرانلگننه گنه حامض قاربون اولوب شونلقدن ات ئوله. آرشندن يوغارى صاف هوا بولدىغندن آدم سلامت يورى آلا.

تيران بازلرغه توشارگه توغرى كيلسه ايك ئلك شه م ياندر ب توشوروب قارارغه كيرهك، شه م يانسا - توشولور،

(*) باشى ۸ نچى عددده.

بولنوركه غايت واسع معنالرى مفيد اوليورلر. «فضربنا على اذانهم. ولما سقط فى ايديهم» كى قوم عربدن ده اول مسموع اولمىان مجازلرده واردن. بو درلو جوامع الكلمدن معدود تراكيب شريفه نك مؤداسى بر ايكى سطر يازى ايله آنچق افاده اولنه بيلير. شعراى عربدن امرى القيسك، ابوتامك، متنبى نك بيله بعض مصراعلى بر قاچ سطرلى كلماتله شرح ابدلهدكجه اهل و ارباب اولمىانلر بر شى آكلايه مزلر. بوندى عبرت آلنملى.

برده قرآن كرىمك اكثر آبانى بر قصه و يا بر سؤال اوزرينه نازل اولمشدر. بو اسباب نزول برلكده مطالعه و ملاحظه اولنمادقجه معنای مراد نوضح ايتمز بلكه عكسى توهم اولنه بيلير. امام واحدى (رح) ديورلر كه سبب نزوله وقوف حاصل اولنمادقجه قرآن كرىمك تفسيرى طوغرو اولماز. چونكه بعضاً كلامك موم و شمولى و بعضاً بر قيد و تعبيرك وجودى خلافى مقصود ايهام ايدر. مثلاً: «فاينما تولوا فثم وجه الله» نظم جليلك مدلول ظاهر يسنه قصر نظر اولنمادقده مصلى حقنده استقبال قبله شرطى معتبر اولماق توهم اولنه بيلير. «ليس على الذين آمنوا و عملوا الصالحات جناح فيما طعموا» آية كرىمه سنك ظاهرينه بنای حكم ايديله جك اولسه حل خمره قائل اولمق امكانى بولنور. «لانهسين الذين يفرحون بما اتوا ويعجبون ان يعهدوا بمالم يفعلوا فلا تحسبنهم بمفازة من العذاب» آية جليله سنك ظاهر مفادينه نظراً عذاب موعودك هر كسه شمول اوله جفى ظن اولنور. كذلك «ان الصفا والهرة من شعائر الله فمن حج البيت او اعتمر فلا جناح عليه ان يطوف بهما» آية جليله سندن صفا ايله مروه آراسنده سعى ايتمه نك يالكر كراهتن خالى اولديقى آكلايه بيلير. بو ايسه سعى مذكورك عدم وجوبى ايهام ايدر. فقط سبب نزول نظر اعتباره آلدقده «فلا جناح عليه» تعبير شريفك حكمتى مستبان اولور. ناصل كه جناب عائشه صديقه (رضى الله عنها) جاهليت دورنده صفا ايله مروه اوزرينه «اساف» و «نائله» نام صنهلر وضع و اقامه ايدلمش اولمسنه مبنى اصحاب كرامك سعى مذكوردين مجتنب اولملى باعث نزول اولديغنى بيانله، عدم وجوبه قائل اولان همشيره زادهسى عروة بن زبيرك كلامنى رد ايلمشلدر. ايمدى بو توحشى دفع و ازاله ايچون اولا: «فلا جناح عليه ان يطوف بهما» نظم جليلى ايله، سعى مذكورده اثم بولنماديقى، بعده سنت ايله اونك ده مناسك حجه داخل اولديغى بيان بيورلمشدر.

ايچينه باشدەرق صو کوتاريلماز، بر نيچه مينوندىن صوڭ شەمنىڭ يالقندارى آغاروب توتونلانورده صوڭره تمام سونار، شوندىن صوڭ استىكانغه صو منار، هم بر آزدن صوڭ ساوتەغى ازۇيز صووى سوت كىبى آغارر .

ازۇيزلى صونڭ حامض قاربون نأثيرى بلەن آغارا تورغان صو ايكانون يوفاريدەغى تجربەلەردە بلىگان ابدىك، ايندى بوتجرمزدەدە ازۇيز صوينڭ آغارغانن كوردك دىماك بوندە - يعنى شەم يانغان چاغندە شەمنىڭ كومر مادەسى مولدالحموضە بلەن امتزاج ايدوب حامض قاربون ياساغان ايكان . حامض قاربون دىگان سوز اوزىدە كومرينڭ مولدالحموضە بلەن امتزاجندن حاصل بولغان بر غاز ايكانون ايتوب طوراً، چونكە قاربون لفظى فرانسوز چە كومر دىگان سوزدر .

اوطن، چرا، ماى، كراسين، كلغز هم شوندى نرسەلر يانغان چاغندە، كومر مولدالحموضە بلەن امتزاج ايتوب حامض قاربون ياسيدر ماى، كراسين، چرا هم كلغز كىبى نرسەلەردە كومر مادەسىنىڭ بارلىغى بىلوى بىك آسات. فقط، كلغز هم چرانى كامل ياندر بتماسدن ئلك سوندرگە گنە كىرەك . كىساولرى، كومر بلەن بويانغان كىك قاب قارا ايتوب بارماققە بويالور (فوروم بارى بر كومردر). شەم هم لامپالر هر وقت ديورلك توتونلانە - سوروم چغارەدر، سوروم ايسە - كومردر . دىماك شەم، كىراسين، چرا هم كلغزلرنڭ هر فايوسندە كومر مادەسى بار ايكان .

امتزاج هم اختلاط

اختلاط يعنى عادتى قاتوشونى، امتزاجندن آيرىغە كىرەك. يوقاريدە امتزاج دىگان سوزلر كوب اوندى. انى بىلوب كىتارگە كىرەك .

كوكرت براشوگن - يعنى اونلانغان كوكرتنى، اىگاو آستى تيمر اونلرى بلەن قاتوشدرگن - بولغانوگنر، مونه اول، ايكى نرسەنى قاتوشدرلوب، بولقاتوب ياساغان (خلىطه) قوشمته بولور . ايكىنچى بر ياكى جسم بولماس، بونداى قاتوشدروغە امتزاج ديولميدر . بو قوشمتهغە ئورساگنر، كوكرت اونلرى اوچوب كىتوب، تيمر اونلرى طوروب قالورده شولاى ايتوب بولار بر برندن آيرولور . هم شول قوشمتهغە ميكرسكوب بلەن قاراساگنر «مونسى تيمر كىساكلرى، آنالرى - كوكرت كىساكلرى» ديوب آيوررلىق صورندە آچق كوررسگنر . هم دە بو قوشمتهغە ماغنيت (أنه طاشن)

سونسە، آندە توشولماز . اگر هواى نسيمىدە حامض قاربون كوب بولسە آدملر هم حيوانلر تركلك اينە آلمازلر ايندى هم اوت دىگان نرسەدە بولماس ايندى . ئلدە ياخشى اول، اون مكدە بش ياكە دورت نىستندە گنە يعنى اون مڭ چىلاك هوادن فقط ۴ ياكە ۵ چىلاك گنەدر .

۷ حامض قاربون - شفافى (اوتە كورنوچى) غازى بر جسم بولديغندن انى كوروب بىلو ممكن بولماسەدە توباندىگى تجربە بلەن بىك آسات بىلورگە بولا :
آپتىكىدن بر آز ازۇيز صوى لوب فايوتوگنر . نوز صودە اريگان كىبى ازۇيز صووندىدە اريگان حالندە ازۇيز اولوب صافى هوادە شفافى هم بىك ياقنى بولوب كورنەدر . اما حامض قاربون، ازۇيز صوينى سوت توساى آغارتوب بولغانچى بر حالگە كىتورە، بو حادثە ازوينڭ حامض قاربونغا بىك قومسز اولديغنى كورساتەدر . ازۇيز حامض قاربون بلەن امتزاج ايدوب آق بور - МВЛП ياسيدر .

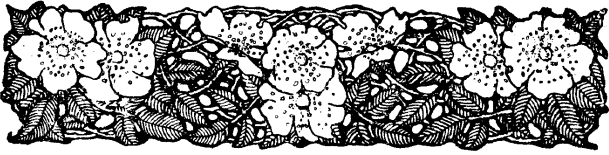
آدملر وحيوانلر طن بىرگاندىدە بر آز حامض قاربون چغادر : ايكى رومكە ازۇيز صوى آلوب، برسینە بر قوراي طغوب قوراي نڭ بر باشندن آغزغە قابوب طن اورولسە، آنسى آغارور هم بولغانور . ايكىنچىسینە صماور اوردرە تورغان كورك بلەن اوردرلسە بور ومكەدەگى ازۇيز صوى، ئلكىگى شفافى هم ياقنى توسندە فالور؛ چونكە كورك صافى هوانى يعنى - حامض قاربونى يوق ديورلك - عادى هوانى اوردرەدر . اما آغزدن ئورولگان طندە حامض قاربون باردر، شونلقدن رومكەدەگى صو آغاردى .

آزوتدە ياندرمى، هم تنفسكە يارامى حامض قاربوندى شولاى . آرالرنده آيرما شولدركە: آزوت - ازۇيز صوين آغارتمى هم بولغاندرمىدر .

حامض قاربوننىڭ تركيبى

يوفاريدە فوسفور ياندرت، مولدالحموضە بلەن فوسفورنىڭ امتزاجندن حامض فوسفور حاصل بولغان ايندى . ايندى شولوق تجربە كىك ايتوب، فقط فوسفور اورزىنە كومر ياكە كومر مادەسى بولغان (شەم، چرا كىبى) نرسەنى ياندرساق حامض قاربون حاصل بولادر .

ايچينه ازۇيز صويى صالوب بر ساوت حاضرلەب، اوستنە شەم يابشدرلغان بر يەوچقە كىساگنى شول ساوتەغى صو اوستنە قوبارمز، صوڭره شەمنى فابزرمزدە يەوچقەنى بر استىكان بلەن تىزگنە فابلارمز . استىكان ايچندە هوا بولديغندن،

خاتونلارنىڭ «ھلال احمر» جمعيتلىرى

(فاطمە عليە خانم خاتۇمى)

اوشبو يىل روسيەدە آچلىق اولدىغىدىن بىز ماسلمانلاردا «صليب احمر» جمعيتى ايله آشنا اولدىلار و بو جمعيتنىڭ خىدمىتى و وظيفىلىرى نەلردىن عبارت ايدىكىنى بىلدىلەر. مذكور جمعيت طرفىدىن آچلارنى آشاتور و خىستەلر يەنە دوا قىلور ايچون قىرىلارگە يىبارلامش خاتونلارنىڭ خىدمىتى يەنە بىھا قىيود مسلمان قىرىلارنى غىزىتە ادارەلر يەنە خىطەر يازوب طورلار.

ايشته اوشو «صليب احمر» جمعيتى اوشبو كۈنلردە تور كىيادە ھم وار، لىكن بۇلاردا اسمى باشقە اولوب «ھلال احمر» (قىزلى آي) در. روسيەدە گى صليب احمر، عاجز و سفىلارگە ياردەم ايرشدرمك قىدى ايله تاسىس ايدىلدىكى كىبى استانبولدا اولان «ھلال احمر» جمعيتى دە بىعینە اوشبو مقصد ايله تاسىس ايدىلدىلار.

«صليب احمر» جمعيتىدە كىبى اشلىقلى و فائىدەلى اىضالار خاتونلار اولدىغى ياور و پادە ياروم عىصلىق بىر تجربە ايله معلوم اولدىغىدىن تور كىيا حكۈمىتى ھم «ھلال احمر» جمعيتىدە خاتونلار قىسمى تاسىس ايدىلارگە لزوم كوروب بۇنىڭ چارە - لرىنە كرىشىدى. اوشبوگا كورە بو كۈنلردە استانبولدا خاتونلار اوزلارنى جىولوب رىسمى صورتدە «ھلال احمر» جمعيتى تاسىس قىلدىلار.

جمعيتنىڭ مركزى ايچون اوتوز و ادارەسى (پراۋلېنىيە سى) ايچون اون ايكى خاتون، ياشرون داوش ايله صايلاندىلار. بۇلارنىڭ كوبرا گى وزىرلار، ايلچىلار، پاشالار خاتونلارنى و پرنسسلردىر.

صايلالار تام اولوب دىفنلارگە امضالار قويلدىغىدىن صوك عىدلىيە و زىرى اولان جودت پاشا قىزى فاطمە عليە خانم (۱) اوشبو روشدە خطبە سويلامشدر:

ھلال احمر جمعيتىنىڭ غايت كىرلىكى بىر اش و فائىدەلى بىر خىدمت ايدىكىنى بو اورندە سويلارگە حاجب يوق. زىرا بۇنى بو كۈندە بىتون دىنيا خلقى بىلدى و آڭلادى،

(۱) ترجمەسى «مشهور خاتونلار» د، مذكوردر

ياقنلاشدرسەڭىز، ماغنيت تىمەر كىسا كلرىن اوزىنە تارتوب آلورده كوكرت كىسا كلرى شۇندە قالور.

اگرده بىر شول قوشمەتنى بىر ساوتقە صالوب اوستنە جلى صو قىيود جلى اورنغە قويساق، قوشمەتنى بىك نىق فزا باشلاب، صوڭرە پورخلىتاب اوزىدىن پار چقا باشلار، صوڭرە ساوتنىڭ توبىدە، قوشمەتنى باشقە اولان ايكنچى بىر ياڭا جىمنى كوررمز. اول جىسم، گرچە كوكرت بىلدىن تىمەردىن ياصالغان (مركب بولغان) بولسە، تىمەرگە دە اوخشاماس، كوكرتكە چاغشدر ب فاراساڭىز كوكرت توسلى دە بولماس، ھىچ بىر ماغنيت تاشى آنداغى تىمەر توزانلرىن تارتوب آبروبدە آلا آلماس ھم نىندى اياخشى زور كورسەتە تورغان مىكروسكوب بىلەن فاراسەڭىز تىمەر ھم كوكرت اجزىلرىن آبروم صورتدە كورە آلماسىز، كوكرت ھم تىمەر توزانلرىنىڭ بويىلە بىر حالگە كىيما كلرى بىر بىرلە امتزاج ايتدىكىندىر. بو تجربەدىن فايدىلانوب بىز بىر قىزغىنە اوينچىق ياصادق: باقچەغە چغوب بىر باز فاز و دق دە اول چقورغە ايكى فداق باياغى قوشمەتنى صالوب، اوستن چومەلە كىك ايتوب قوم بىلەن تىزگىنە فاپلادق. شۇندوق بو چومەلەنىڭ باشىدىن، گويە بىر كچكە يانار تاغ شىكالى، پار ھم توتونلار چغە باشلادى. بو وقتدە يىر آستىدە امتزاج - بايا سويلەگان ياڭا جىسم حاصل بولغان بولادىر.

مخلوط - قوشمەتنەغە ايكنچى بىر مثال: مثلا عادى ھوا، آڭارده ازوت بىلەن مولدا، حوضە قوشلغان حالندەدر، امتزاج ايتمەگانلردىر.

(آخرى وار)

على رفىقى.

طرىشلىق

ياقن دوستم بو دىيادە طرىش بول!
سعادت كە ايرشوكە سبب شول،
طرىشلىق ھىچ وقتدە بوشقە كىتمى،
طرىشلىقنى بختىسزلىك دوست ايتىمى.

اگر مسعود بولاسڭ كىلسە دوستم،
سوزم شول مېن طرىش بولورغە قوشدم.

شىخ الله صبغت الله اوغلى.

آدمچىلىككن محروم اولاماش قوملرنىڭ ھەر بىرى بىنى تاسىس ايتدى و عملگه قويدى. شونىڭ ايجون بزم ايرلرمزده بو جمعيتنى توزومشلىر ايدى. شمدى شكرلر اولسون بزم اوزمىز، خاتونلرغە مخصوص قىسمىنى توزورگە موفق اولدق.

«صليب احمر» جمعيتى مسئلسى آوروپاده ۱۸۵۹نچى سنهسى «سولفرينو» محاربەسندن سوڭ دنيباغە چيقوب كوب مشقتلر سوڭنندە آنچق ۱۸۶۳ نچى سنهده گنە تاسىس قىلىندى. سوڭرە بوگا خاتونلردە اشتراك ايدوب صوغشلىردە اولان جراحتلىلرنى تربىلەر ايجون سفر مشقتلر ينى اغتبار قىلىدىلر.

مسلمانلردە عرب و تورك خاتونلرينىڭ صوغشلىردە يوروب عسكرلرگە كوسترمش ياردملىرى عجايب روشده ايدى. محاربەلردە اولان اسلام عسكرىنى تربىلەر ايجون تاسىس ايدلمش خاتونلر جمعيتى (آوروپاده اولان جمعيتلرنىڭ ھەر بىرىدىن مقدم) حضرت رسول الله ز مانندە اولمش ايدى. اميمة الغفاريه (۱) صوغش ميدانندە اولان اسلام عسكرلر ينى تربىلەر ايتمك قصدى ايلە بىرلىككە سفر قىلور ايجون رسول الله دن رخصت آلدى و خاتونلردىن بىر جمعيت تشكيل قىلور ايرلر ايلە بىرلىككە صوغش يرينە سفر ايتدىلر. بوندىن سوڭ محروملرنى تربىلەر ايتمك، صوغشچى عسكرلرگە ياردم ويرمك حقدە مسامهلر ملككە حاصل قىلىدىلر. اسلام عسكرلرى ايلە يوروجى خاتونلر كوبايدى. حتى حضرت عمر ز مانندە «قادسيه» محاربەسندە سعد بن ابى وقاص قومانداسندە اولان ۴۵ بىڭ كشيلىك اردودە جراحتلرنى باغلاب و دوا قىلور يوروجىلر صرف خاتونلردىن عبارت ايدى. ايكى صوغشندە سلامت قالوجىلرغە كورە شھيد ايلە محروملر كوبراك اولدى. بىر صوغشندە شھيدلر ايلە محروملر ايكى بىڭ مقدارندە ايدى. اوشبو قدر جانلرنى دولارغە و تربىلەرگە يتشمش خاتونلرنىڭ حسابلىرى نە قدر اولورغە تيوشلى ايدىككى ھەر كيم اوز فكري ايل بىلسە كرك.

«قادسيه» نىڭ بىرنچى كونگى صوغشندە، محاربە كىچ فارغو توشدىككىنە قدر دوام ايتدى و ايرانلورنىڭ اون بىڭ قدر اولكلرى اورتالقدە قالدى. اسلام خاتونلرينىڭ صوغشلىردە اولان خدمتلىرى بىرگنە روشده اواماز ايدى. محروملرنى باغلاغە و دوا قىلورغە ماھر اولانلرى شول خدمتلىر ايلە شغللنورلر، سويلرگە اوستاللى ايرلرنى صوغشغە قزدروب خطبەلر سويلرلر، بىر قسىمى طوغرىدىن طوغرى صوغش (۱) «مشهور خاتونلر» دە مذكور.

صيفنە كروب ايرلر ايلە بىرلىككە طوروب صوغشورلر ايدى. بعضيلرى چىتىدىن سو تاشوب محروملرگە ايجروب يوررلر و بعضيلر آش حاضرلر آشاتورلر ايدى.

خاتونلرنىڭ بوندى مىلى واجتماعى ھم دىنى اشلردىن منع ايدلمكلىرى كوبدىن گى اش دگل. اسلاملرنىڭ اقتصادى، عسكرى، اجتماعى، علمى و فنى اشلردە آلفە كىتمش و قتلرى، خاتونلرنىڭ ھم بوندى اشلردە ايرلرگە شىريك اولوب خدمت ايتدىكلرى ز مانلردە اولمشلر. اسلام قمتوحاتنى و اسلام غلبەسنىڭ الوغ بىر قسىمى خاتونلر اجتھادى سببىدىن ايدى.

اسلام عالمينىڭ اعتباردىن توشمگى، ھنرسز و علمسز اولوب قالمقى ايرلرنىڭ خاتونلرنى آرادىن چىقاروب اوى پوچماغىنە حبس ايدوب قويدقلىرى ساعىدىن باشلانور. بوندى اشلردە خاتونلرنى كىرەكسز حساب ايتمك قدر الوغ غفلت ھىچ اولماسە كرك. اسلام شرىعتنە كورە خاتونلر ايجون محاربە ميدانلر ينى وارمق فرض دگل ايسەدە اولد. قلىرى شھرگە ھجوم ايتدىككىنە صوغش ميدانينە چيقوب صوغشمق خاتونلر ايجون دە فرضلر. ايمدى اوى پوچماقلرنى اوز كوله گلرندىن اوزلرى قورقوب طورمىش خاتونلرمز، شھرگە ھجوم ايتمككە اولان دشەن عسكرلر ينى فارشو صوغش ايدە آلاچقلىرىمى؟ آلەيە چقلىر ايسە فرض اولمقنىڭ معناسى نەدر؟

بو كونلردە خاتونلرنىڭ عسكر صفتى ايلە محاربە ميدانلر ينى سفر قىلمقلىرى مدنيتلى ملتلردە يوق ايسەدە محروملرنى تربىلەر ايتمك ايجون وارمقكە لردىر. بزم بو جمعيتدىن مقصدمزدە قورال كوتاروب صوغش يرينە وارمق دگل بلكە محاربە ايدوچىلر حقدە قولەزدىن كلكىكى قدر معاونت قىلمقلىرى. بزم بىك كوب جىسدە شلرمز اوشبو كون طرابلسدە ايرلر ايلە بىر صفدە طوروب محاربە ايتمككە لردىر.

بىز، اگردە اوز وظيفەلر ينى گوزل يوروتە آلسەق - جھالت و تعصب بلالرى سببىدىن، شرىعتنى اساسىدىن اوز- گارتوبدە خاتونلرنى دىن طرفىدىن ويرلمش حقوقلر ينى محروم ايتمىش كىمسەلرنىڭ درجەلر ينى تانومش اولورمىز. بزم نە كىمى اشلىكلى و غيرتلى بىر طائفە ايدىككىنە كوردىكلرنىڭ سوڭ خاتونلرنى ھەر وقت تحقير قىلور بىر سو يلاوچىلر و امتنىڭ چرىگان اعضاسى قىيلىدىن بىزنى اشدىن چىقار وچىلر اوزلرنىڭ خطا فكرلردە اولدقلىرىنى اعتراف قىلورغە ھجور اولورلر. ملتنىڭ يارومىدىن بلكە سان جھتتچە بىر قدر زيادەسندىن

۷ نچى مادەلى اعتراضى «تاتار صرفى» نىڭ مۇقەممە - سىندەگى ۵ نچى اساس بلان ساقىپ بولا. مسئله شوندىن عبارت: جمال الدين افندى «ياز - يازن، كىچ - كىچن، بلطر، قش - قشن» كىك سوزلرنى، معنى لرنى باشقە - لىقە قاراب، ايكىگە آيرىغە كىرەك ايدى دىگانگە ياقن بر سوز ئەيتە. لىكن مۇقەممەدەگى ۵ نچى اساس بونى دفع ايتە. آندە تعريف و تقسيم اشندە، معنى لرنىڭ باشقەلى توگل، بلىكە سوزلرگە مترىب بولا طورغان احكام لفظىيە جەنى آلدە طوتقانلىقى ئەيتلىگان. روسلر يوغارىدەغى سوزلرنى بر وقت Имя существ. ايدن ايكىنچى دە Нарѣчіе دن سانىلر. لىكن بزده موگا احتىياج يوق. چونكە آنلرغە مترىب بولا طورغان احكام لفظىيە هر یرده برگنه تورلى. شوگا كورده معنى دەگى باشقەلىقە فارامىچە، ياز - يازن، كىچ - كىچنلر، بلطرلر، قشلر هر حالده اسم گنه اعتبار ايتلرلر. شوگا كورده بزده Нарѣчіе دىگان بر سوز تورى كىرەكە گان. جمال الدين افندى نىڭ باشقە اعتراضلرى اعتبارغە آناچق اولمق ايله برابر، اساسكە عائد بولمىچە تىك جزئياتدن بولغانقە، آيرم جواب بىرمىم. كوبن تصدىق دە اينەم.

§

۱۹۱۲ نچى يىلنىڭ برنچى فيژرالندە چىققان «شورا» دە آقتوبە معلملردن عبدالرحمن سعدى افندى نىڭ ملاحظەسى چىقىدى. اول «تاتار صرفى» نىڭ، اوزنچە، ياخشى ياقلرن سانى دە، صوگرە اونىر مادەدە اوزى جيتشمە گان دىب تابقان بىرلرن بيان ايتە. بولرنىڭ دە كوبرەگى جزئياتقە عائد. شونىڭ ايله برابر، اثرىنىڭ توزە لوون تلەگان يازوچى اوچون اهمىتسىزلردە توگل. خصوصاً آننىڭ «ايچكلر» حقدەغى بيانى معقول كورىنە. آننىڭ دىدىكىنچە بيان ايتلسە، آچىراق دە، قىصقراق دە چىقا. آننىڭ معارضەسن اوقوغاچ، مېن بر نەرسە نى بيان دە ايكى يول بولوب دە، مېن اوزم شول ايكىنىڭ آورراق هم اوراواراق بولغانن طوتقان صمان تابدم. بابلر حقدەغىسى دە شايان دقت. لىكن مصدرلر بىئىندە معلم افندى بر آز نابوب فاللا. آنكىچە، مصدرلر اسم، چونكە زماننى بلدرمىلر. عرب صرفىيونيە ايبەرگان دە بو، البته شولاي ايدى. لىكن مېن فعل تعريفندە زمان قىدن المادم چونكە تلننىڭ روحى شونى تلى. بزده فعل بولورغە زمان لازم توگل. درست، زمان فعلنىڭ خاصىتىدن لىكن خاصە لازمەسندن توگل. فعلنىڭ خاصىتى اولمق، هر بر فعلدن زمان آڭلاشلونى لازم ايتىمى، اول تىك زماننىڭ

عبارت اولان خانونلرنى اشلىكسىز، هنرسز آسرامقلىرىدىن اسلام دىياسىسى ايكى تىنلىك خىرلى اش كورمادى. ساغز چايناب، غىبت سويلاب اوطوروچى، آش صوده كىوم كوسترىب يوروچى كىوم فالبلرى یرینه بوندىن صوگ اشلىكلى و غىرتلى، فداكار و حمىتلى خانونلر یتشە چىكر.

تشكر يوزندن.

بو يىل كوز باصلوب چىققان «تاتار صرفى» ايله «تاتار نحوى» آتلى درسلىكلىرمە، شول مسئله نىڭ چن اهلى بولغان معلم افندىلرنىڭ التفاتىدىن - وافلاب، نچكەلەب تىكشروب، جيتشمە گان بىرلرن كورسەتوب يازولردن بىك مەنومىن. بر ئەككىبەت يازوب تاشلاودە اوز ذوقنىڭ، اوز خيالنىڭ بلان قناعتلانورغە مەكەن بولسە دە، بر تلدە بولغان طبعىي قانون وقاعدەلرنى ارلەو كىك آور بر مسئله دە تقرىضدن بىگرەك تنقىد مەمدر. بوندى نى چاقلى كوب اعتراض بولسە، كوب بىئار قىلىنسە، شونچە قووانورغە تىبىشلى. شوننىڭ اوچون دە مېن اول اثرلر حقدە تنقىد يازو مشقتن يوكلەگان معلم افندىلرگە تشكرمنى بلدرو نىتى بلان بو يوللرنى قارالىم. باشلىق اولىگىسىندن:

اونكان بلىقى «شورا» نىڭ ۲۲ نچى نومىرەسىندە مدرسە حسىنىيە نىڭ تاتار تلى معلمى جمال الدين وليدى افندى «تاتار صرفى» حقدە ملاحظە يازوب، اونىبىش مادەگە آيروب، اول اثرده بولغان جيتشمە گانلىكلرنى كورسەتە. بر آز عادى لىكن آرادە بىك مەملرى دە بار. خصوصاً ۱۳ نچى مادەدەگى بىئى معلم افندى نىڭ نچكە آكئىنە، نازك ذوقىنە خىران فىلورلىقدىر. «كتاب اوقودم» بلەن «كتابنى اوقودم» آراسندىغى زور هم صرف قاراماغندە بىك مەم بولغان آيرما، تىك آننىڭ تىبىيى آرقاسندەغە سىزلىدى. لىكن «تونەرەم» بىئىندە اول چىتكەرەك نوشە. «تونەرەم» - چن تاتار سوزى دورتدىنر دىمىكر. شوگا كورده اول «اولوش سانلر» جەلەسىنە كرتلىگان.

حال تورك قىبىلە لىرىنىڭ ادبى جەھتتىن بىرلەشۈۋىنە زور ضرر بېرىپ چىكىن، فلانن يازا؛ حتى بوتونلەى چىرىندىن چىغوب، حكومت كانسالىرىلەرنىڭگى يازولردىن اوز سوزىنە قوت آلەق بولا. ئەيتورگە مەكىن، آنڭ سويلەگانلىرىنىڭ ھىچ بىرى يالغان بولماس. آڭا اشانىق، تانار سوزن بىزگە تىك كارامزىن تاققان بولسۇن، اوفادە باشقىردلر اوچون بولغان بىر مەكتىبە تانار دىب آتالغانلىرىنى آلماسونلر، آنڭ تاغى ئەلە نىندى زور آفتلرى بولسۇن - ھەسەنە قول قويىق، لىكىن بولۇرڭ، بىت، ھىچ بىرى سزنى «بىز تانار دىب آتالمايىق» دىكان دعواكۇزىدە حقلى ايتوب چىغارا آلەملىر.

مىنىم بو حقە ئەيتە چىك ياڭا سوزم يوق. كىرەك دىبەدە بلىمىم. تىك تورك اوغلى افندى بايتاق درست سوزلر سويلەسەدە، مناظرەنڭ بوتون اساسن طوتقان بىك سادە بىر نەقەنى خاطرندىن چىغارا ايكانن كورسەتو اوچون، «بىز تانارمىز» مەقالەسندەگى قاي بىر مەفوملرنى بو اورندە تاغى تىگە آلورغە مەجبورمىن.

ئەيتىلدىكىچە، «بىز - كىم» مەسىلەسندە ايكى جەھت بار: بىرى - بىزگە تانار اسمىنىڭ نى سەبب بىلەن تاغلوون، بولاي دىب آتاو تارىخ بويىچە درستىمى، ئەلەلە ياڭلىشىمى ايكانن تىكىشمەك. ايكىنچىسى - بوتون دىنيا طرفندىن اولدە ھەم حاضردە بىزنىڭ تانار دىب آتالوب يورومىز. بو، البتە، فاكىت. كوزى، فولاغى ساو بولغان ھىچ كىم بىزگە بوتون دىنيا طرفندىن بويوك تورك ملتىنىڭ تانار آتلى بىر قىبىلەسى دىب فارالوونە، بىزنىڭ تانار دىب آتالوومىزدە البتە شىك قىلىمى. اما اولگى جەھت اول صرف فىنى، علمى بولغان بىر مناظرەدن عبارت. دىللىر چىغوب، بىز تانار دىب آتالوومىزنىڭ ياڭلىشىلى يافتى قوياش مرتبەسندە آچق اثبات ايتلسە، شول نەقىردەدە اول فىنى بىر مەسىلەنڭ حل قىلىنوندىن عبارت بولوب فاللا. اما آڭا قاراب، ھىچ بىر وقت بىزنىڭ «تانار» دىكان سوز آلنا آلماس. اول ياڭلىش بولور، بوتون دىنيا آنڭ ياڭلىشىلغن بولور، آنڭ زور آفتىدە بولور، شول حالەدەدە اول آلىشدرلا آلماس. چونكى اول محال بىر اش. آندى بىر مرتبە بىرلىگان اسملرنى ياڭلىش بولسەدە، اولگىچە دوام ايتىكەنلىگىنە آدملىردە، فىنى اصطلاحلىردە، ملتلىرنىڭ، مەلىكىلرنىڭ حتى آمرىقا شىكىللى بوتون بىر قەدەرلرنىڭ اسملرنىڭ دىنيا طولى مثال بار. شوڭا كورە اول مناظرەنى اوزىنىڭ فىنى جەھتتە حصر قىلوب، بىزنى تانار دىمەكۇز جەھتى كوبدىن سكوت ايتلورگە ايدى. يوق

فەلگە باشقە، سوز تورلرنىڭ نابىلا آلمولغن بىلدەرە. شوڭا كورەدە مصدرلر فەلگە كرتلە. بو طوغرىدە عرب تلى بىلەن تانار تلى بىر قانۇنغە طغارغە بىردە مەكىن توگىل.

اونىرئىچى ماددەگى بىجىدە تانار تان عرب قوانىنى بويىچە يورتورگە تەلەودىن گنە طوغاندىر كىك. «تانار صرفى» ايسە ھىچ طورىدە ھىچ بىر تىلنىڭ نە اصولن، نە قوانىنن اوزىنە راھكا ايتوب آلمادى. صافى تانار تلىنىڭ اساسى وقواعدى نى رەوشلى بىيان ايتىلگان دە آچق وچىكىل چىغارق بولسە، باشقە تىللرنىڭ صرفىنە خالاف بولوغە قارامىچە، شول رەوش وشول يولنى اختيار ايتدى.

كىتابنىڭ تىزىنە، فەللىرنىڭ اورنلرنىڭ عائد بىجىلدەدە اعتبارغە آلناچق يىرلر بار. عەموماً معلم افندىلرنىڭ ھەمە كور - سەتكانلرى آزمى، كوبىمى اھمىتتىن خالى توگىل. تاغى مەمى ھەمەسى اويلاپ قىلىنغان بىجىلدردىر. بو بىجىلر كىتابنىڭ طوتدىغى اساسلرنىڭ عائد اولمىچە، ھەمەسى دىھىرلىك جىزئىيات و تفصىلات حقندە يورتالسەدە ايكىنچى باصما وقتندە ھەر بىرى اعتبارغە آلناچقىدۇر. ايكى عادى بىر مەساھلەلرنىدە سىزەرلىك مرتبەدە واقلاپ تىكىشورلرى اوچون معلم افندىلرگە تاغى بىر مرتبە تشكىمنى بىلدەرم. ياخشى، بىك و غايت ياخشى علامت: بىزدەدە معلم افندىلر اوز وظيفەلر بىزنىڭ موڭارچى مەساھلە ايلە كىلىگان بىك مەم بىر جەھتتىن اوتى باشلايدىلر. درسلىكلرنى مەكتەب و مدرسە كىتابلرن تىكىشور و شول حقەدە توبلى تىنقىدار يازو باشقە ھەر كەمدى بىگەرەك - معلم افندىلرنىڭ مەقس، بىك مەقس بورچلر بىدۇر.

II

«بىز - كىم؟» بىجىلى.

خدايم، كور ايدى بىز بىجىتسىز قوللرىڭنى!! ھەمان بىت، اوزمىزنىڭ نىچىك دىب آتالورغە تىبىشلىكىمىزنى بلور مرتبەگەدە جىتە آلەمىز!! بايتاندىن چەينەلوب كىلىگان «بىز - كىم؟» مەسىلەسىنىڭ باطرى، تورك اوغلى، ھەمان اول مناظرەنى قويرتا طورا. مىنىم اوتكان يلقى «شورا» نىڭ سىگىزئىچى نومىرنىڭ «بىز تانارمىز» آتلى بىر مەقالە چىك بار ايدى. تورك اوغلى اوزىنە فارشى ئەيتىلگان بىر سوز اولمىق صفتى بىلەن بولسە كىرەك آڭا مادەلەب جوابلر بىردى، شول مەناسىت بىلەن بايتاق نەرسەلر سويلەدى. اول تارىخ صحىفەلرن آقتارا، آندىن اوزىنە دىللىر ازلى، تانار دىب آتالونىڭ حاضركە طورمىشەزغە بىرەچك زور آفتلرن، بو

محمددن سوڭقىلارنىڭ اسلامنى يالغش آڭلاولرى - خاتونلارنى شونداي حقوقسىز بىر حالگە قالدۇرغان نرسە، دى .

لىبىدىيوا خانم ايتە : « اگر بىز اسلام نىڭ بىر يوزىندە مەنىچە ايك بلىند بولغان زىمانىنە قاراساق، اسلام ھىچ بىر وقتدە خاتونلارنىڭ ايرلار تولى مەعارف بولندە خىمەتلىرىنە قارشى كىلمەدى . اسلام عالمندە مەنىت نىڭ سونە باشلاوى - خاتونلار عالمندە كى حقوقسىزلىقنىڭ باشلانوى بىرلن بىر وقتغە توغرى كىلدەر .

بىزنىڭ سويلەگانلردن كورىنەكە اول زىماندە مسلمان خاتونى بىتون حرىت بىرلن فائىدەلانە ايدى . اوڧو واوقتو اشندە ايرلردن بىردە توبەن طورمى ايدى ، جەمىت اشلىرنە زور اورن طوتا ايدى ؛ آنىڭ عائىلەدە كى بالالارنى آصراودە بولغان الوغ خىمەتى اوستىنە مەملىكت ادارەسندە فندە وصناعىدەدە دخلى بولا ايدى . بو اشلىردە اسلام ، خاتونلارغە ھىچ بىر تورلى قارشىلىق كورستەدى . بىختىرلىككە قارشى زىماننىڭ اوزووى بىرلن و الوغ تارىخى واقىدەلرنىڭ تائىرى بىرلن اسلامنى يالغان و يالغش روشدە آڭلاتو شايىچ بولوب كىتدى دە مسلمان خاتونى حرلىكدن چىغوب قىلغە ايلەنوب قالىدى . »

لىبىدىيوا خانم اوزىنىڭ رسالەسىنىڭ بىر يىزىندە اسلام خاتونلارنىڭ خالىنە ياردەمنى ياوروپالىلر طرفىندن بولورغە تىوشلى دى : « بو اش انسانلارگە بىخشىلىق ايتو نامەنگە نوكىل بلىكە مەنىت نامنە لازم بىر اشدر . بىتون مەنى خىلقە اسلام خاتونىن بو كونىگى قىلغىندىن چىغارو فرض بىر اشدر . اسلامنىڭ قارشى فىكرلى عاماسى و آنلر بىرلن بىرگە اسلامنىڭ توبىندىن خىرسىز بولغان ياوروپالىلر ، اسلام اوزى شول قىلغىنى نلى دىوب اويلىلر ؛ لىكن بو فىكر يالغش فىكر . چونىكە قرآن خاتوننىڭ حقوقىن ھىم وظىفەلرىن انكار ايتمى بلىكە آنلرنى اثبات ايتە . قرآن ايتە : « اللە نىڭ ايرلارگە بىرگان نەمتلىرى جەملەسندىن خاتون ، كىچىكە لىرنىن توگىل : « اللە ، اير بىرلن خاتوننى - آنلر بىرسىن بىرسى سويسون و بىرسى بىرسىنە ياردەمە بولسوللر اىچون ياراتدى . »

لىبىدىيوا سوزىندە دوام ايتوب ايتە : « خاتونلارنىڭ قاپچو مەسئەلسندەدە علما قرآننى بىتونلاي يالغش آڭلاندىلر ؛ قرآن آنلرغە عقتلرىن صاقلاپ بىك ارتق كوزگە بەرلرلىك روشدە كىيىنماينچە يوزلرىن و قوللرىن آچوب يوررگە قوشادر اما علما ايسە بىتونلاي چادر آستىنە طغوب قوبالر . » غ . آسترايوف بو اورىندە تحت الخط : « لىبىدىيوا خانم

غوغا ، بىرىنى كوزچەرىندىن بىر آز چىتكە چىغارو پلاندىندەدە بىراغراق خىيال .

(كىلەچك بابدە غىزىز افندى تىقىدى عقىدە يازاور) .

عالمجان ابراھىموف . « نازان .

حاضرگى مسلمان خاتونى نىڭ حقوق جەھتىندە طوتقان اورنى (*).

آغايفى اوزىنىڭ رسالەسى آخىرىنە كىلدەرەك : « مسلمانلارغە بو اللرنىڭ چىغار اىچون توبىدنى اوزگارو كىرەك : انار آراسىندىن حاضرگى فىكلرنى آستىن اوستىنە كىترە آلورلىق بىر نىق اويلى كىشى نىڭ ظھورى كىرەك . بىزنىڭ ملالار اوزلارنىڭ تىلەولرى بويىنچە قرآن و شرىعتنى اوزگەرتوب آنى ترفىگە مانع دىيوب ايتورلك بىر درجەگە كىتردىلر . »

بوسوزلرنى بارغانى سوڭىدە استرايوفى صىزق آستىندە : « آغايفى نىڭ رسالەسى محمدگە و قرآننىڭ بار مەدھىەگنە و شوڭا كورە اوزىنىڭ فنى ، مەنىسىن كوب جەھتىن بوغالتە . محمددە و قرآنندە ئىللە قايدىن اويلانوب چىغارغان مەدھىە لىرگە مەحتاج توگىل لىر ؛ آنلرنىڭ تارىخى روللرى دە علما قارىشندە بىتەرلك درجەدە معلوم ، خصوصا اسلامنىڭ آزيا و آفرىقا خىلقىنە مەنىت چە بوغارى كوتەر يلودە زور فائىدەلر ايتىكانىن تارىخ ھىچ بىر وقت انكار ايتىكانى يوق ؛ اما آنى انجىلنىڭ بىتون دىنيا خىلقىنە ايتىكان تائىرى بىرلن تىكاشدرىگە يارامى . خرىستىانلىق - بىتون دىنيا دىنى ؛ اما اسلام - آسيا و آفرىقا دىنىگنەدر » دىمىشدر .

غ . آسترايوفغە ، لىبىدىيوا خانمىنىڭ « مسلمان خاتون لىرىنىڭ حرىتى » دىگان رسالەسىنىڭ رەوشىدە كىلمشوب ىتمىدر . لىبىدىيوا خانمىنىڭ رسالەسىندىن كوپولىگان نرسەلر كوبراك آنىڭ مەنى عالمگە قاراب ، مسلمان خاتونلارنىڭ ياردەمىنە كىلولىرىن چاقرويدىر . مسلمان خاتونىنىڭ تورلى جىر و جفا كورگانىن تصوىر سوڭىدە آنىڭ بوادا ، جفالرى حقتى توگىل ؛ بوزلرنى اسلام اوزىدە درست كورمى بلىكە

وعده اينله» ديوب گنه كيتوى ده خاتونلرغە اهميت بيرماوى و آنلرنى توبەن قويوغە دليل ديمكچى بولا؛ لىكن غ. آسترا ئومف نڭ بو فكري يالغش، چونكە قرآنده خاتونلرنڭ تڭى دنيادەغى حاللرين سويلگان. آنلرنى ايرلر توستى اوق راحت كوره چكلر ديگان آيتلر بىك كوب. سورة زخرف ده «ادخوالجنة انتم وازواجكم تجربون. يظاف عليهم بصحاف من ذهب واكواب وفيها ما تشتهى الانفس وتلد الاعين» سورة فتح ده «ليدخل المومنين والمومنات جنات تجري من تحتها الانهار» و بونلر امثالى كوكب كوب اورنده آيتلرنڭ بارلغى غ. آسترا ئومف سوزنده حقلى توگل لىگين كورسته لر.

* *

فاتانف نڭ «مسلمان علماسينڭ خاتونلرغە نظرى» ديگان رساله دن كوچرگان سوزلرى اثرنڭ حقينى بىك نوشره لر. عروه بن زبير خاتونلر حقنده سويلگانده «لعنه الله» سز برده سوز سويله مى طورغان بولغان ايمش؛ حالبوكه مذكور عروه بن زبير، اوزينڭ آپاسى عائشه حقند سويله گان سوزلرى آنڭ عقليليعين و آنڭ كوكب ايرلرگە قاراغانده ئلل نىچە درجه يوغارى طورغانين سويلگانلرين حكايه سير صحابه ده ئلل نى قدر اوچرىدر. فاتانف اسلام الوغارينڭ فكري ديگان ئويومگە اوزينڭ قيوم ناصرى نڭ «فواكه الجلساء» سنده اوچراغان كوكبيلرين كيتوره. بر تجربهل كشى دن خاتونلر حقنده قوراغانلرده ايمش. . . . اول خاتونلرغە بىك توبان كوز برلن قاراغان. بو «بر تجربهل كشى نڭ اسلام علماسينه نعلقى بارموني؟ هر قومك روسلردهغى كىك «Курница не птица, баба не человек» ديگان تىلى لر آزموني؟

غ آسترا ئومف بر اورنده ابن عباس سوزى برلن دليللنه؛ لىكن بزده شولوق ابن عباس نڭ سوزى برلن آسترا ئومف غە فارشى ده ايتنه آلابز، آنك: «مين خاتوننڭ رعايه فيلويين نلسه م اوزم آنى رعايه ايتهم» ديگان سوزنى خاتونلرغە توبەن قاراغانلقدن مونى بولا؟

عمر، خاتونلرغە نظرندە نيقدر صاق كشى، آنلرنى آلهه بيهرمه ونى ياراطوچان بولسده (اول محمد (ع. م) گه بر وقت: «يا رسول الله! مكده خاتونلرغە بز باش بولا ايدك موندە (مدينه ده) كىلگىچ آنلر بىك اوستكه كىته باشلاديلر» ديگان. شول اشيكه محمد (ع. م) بىك فوانغان خليفه چاغنده اوزينڭ كىكاشنده خاتونلرده اولغانى

قرآننڭ معنى سين بتونلاى اوزى تله گانچه ايتوب ايتنه» دى. سوكره بو سوگفى ايكي رساله نڭ و باشقه اوزگارشلرنڭ تاثيرى برلن روسيه ده گى مسلمان خاتونلرى آراسنده حركت كورينه باشلادى. ديوب غ. آسترا ئومف - اورنبورغ خاتونلرينڭ غ. دوماده غى مسلمان فراكسيه سينه يبارگان ناكازلرين سوياب كىته. ناكازده بتون عيب، بو يوغارىغى رساله لر روحنده اوق، اسلامغە اوزينه تبهرامى بلىكه علامغه و ايرلرگە يوكله تيله در. «مسلمان عالمى» غزته سنده ده بوندای مقاله لر بولدى. حاصلى خاتونلر آقرين آقرين اويغانلر، اوزلرينڭ حاللرينه طغرلانلر ايكانى كورينوب طوره. شوشى غزته نڭ ۱۹۱۱ نچى يل چققان ۱۱ نچى نومرنده عائشه خانم، اسلام و مسلمانلر حقنده بايتاق سوزلر سوياب حاضرگى مسلمان خاتونى نڭ عالين بيان قىلوب كىتوب: «حاضرگى خاتونلر ييز آراسنده دوكتورلر، حقوقشناسلر، رياضيلر و اينژينيرلر بار، شوگا كوره بز ايرلرگە اوزبزنڭ حقمزنى اثباتده فارشى طوره آلور وقتمز بىك يراق توگل ايندى ديه آلابز». . . . «مسلمان خاتونينڭ بتونلاى آزاد بر حالده بولوى ناولر آرتنده توگل». . . . «مسلمان خاتونى اوزينڭ او طورتوب فويغانى ايدىئالغه باروونده دوام ايتنه». . . «اول آزاد بولورغە تپوشلى؛ ايرلرى فولنده قورال بولودن طوقتار وقت بىگان؛ بو بزنڭ مقدس حقمز؛ بز بونى اوزمزنڭ آكلى قيمتلى و اوقوغان فردشلر بز ياردمنده آلاچاقمز» ديوب سوزين بتره در.

* *

حاضر غ. آسترا ئومف نڭ رسالسى طوغرى سنده بر ايكي سوز ايتوب كىنيم. بورساله اوزينڭ اوستدن كورنشى و فائده لانقان ماتيوريالرينڭ كوبلگى ياغندن فنى بر تدقيق ديورلك بولسده بو درجه نى آلوب يتنه آليدر. چونكە رساله كوبرك اشانوغە تاثيردن بيگره ك حس گه تاثيرنى آلدە طونادر. بايتانفنه سيزلرلك خطالرى اوچرافلى، اما فنى نرسه گه بوندای نرسه لرده خطا، يارارلق اش توگل مثلاً ليبيديوا خانمنڭ حجاب حقنده غى سوزلرينه قرآننڭ معنى سين اوزى تله گانچه اوزگار توى ديوى بىك حقلى بولماسقه كىرك. چونكە بو قدرلىسى بتون اسلام علماسى فارسندە انكار ايتلمى طورغان نرسه.

ايكنچى بر اورنده: «محمد (ع. م) نڭ ايرلرگە حور و غلماننى بىك اوزون اوزون سويله بده خاتونلر حقنده مؤمن و يخشىلق فيلوجى خاتونلرغە ده مكىكى لك راحت

بو رساله ننگ فنی بر نرسه توگل بلکه حسلرگه تأثیر ایچون یازلغانلغی شول سوزلردن ثابت بولسه کیرک. بیگرا کده غ. آستراٹومف مسلمان خاتونینگ ناچار حالین تصویر فیلوب بترووی و موندن چفونگ لازملیگین اوطورتوب بترووی برلن چغارغه یولنی کورسته در. مسلمان خاتوناری اورنبو. رغلی کبک چغو یولین شریعتنی درست آکلأوده ازله ولری یالغش بلکه آنلر انجیل اویره تکان بوینچه اول بیرگان حقیقتلر بوینچه بارو یولینه کررگه کیرک دی. غربده گی خاتوننگ حریتن انجیلدن کورستمه کچی بولا؛ لکن بوفکرلر بیک اوق حقیقت یانندن بولماسقه کیرک؛ چونکه درستلکنی سوپوچی خرستیانلرده آنی آلائی دیملر. گلنار خانم لیبیدبوا بر رساله چکنده: «شمدیکی خرستیانلق اوفدرتحول وتبدل ایتمشدرکه حضرت عیسانک سوزلرینه هیچ بکزه مه مکده در. عادتا پاکا دین احداث اولنوب بوکا خرستیانلق نامی ویرلشد. حضرت عیسی دنیاغه عودت ایتمش اولسه ایدی کندیسننگ تلقین ایتمش اولدیغی دینه کلیا مباین یگی بر دین کوره چک ایدی» دیوب حاضرگی خرستیانلقننگ نی حالده ایکانین آچق تصویر ایته در. غ. آستراٹومف بزرگه حاضرگی اوکایسز حالده بولغان «خاتونلر مسئله» سنن چغارغه توبلی و عقللی یول کورستسون ایدی، بز آندن ممنون بولور ایذک و تشکر ایتمه ایذک؛ اما آنک بو خرستیانلق ایدیئالارینه کوچهرگه کیرک دیگان سوزی بزنی کوچارگه چاقرو بولادر.

ع . مصطفی . «قازان» .

شعر.

ایکی تورلی بیرهم

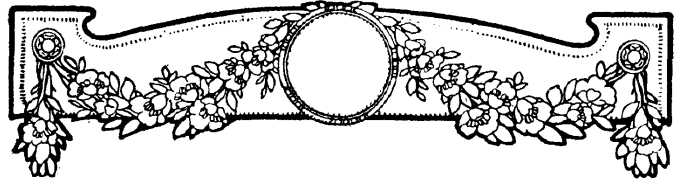
نیمداین شادلق بوکون چونکه بوکون بیرهم، دیلر اوزدریق بیرهم کونن شادلق، راحت برلن دیلر. بیک گوزل اش شاد بولالساک شهبه سز بیک زور بخت اما مین محروم بولردن بیرهم مینم لحد. «بر حکیم» .

یوققه نبریک ایتمه کز بیرهم بلن سزار مینی اوزدی کوبدن مین عاجزننگ اول شریف بیرهم کونی. هر آدم عمرنده فقط برگنه بیرهم ایته اولده یاش، صبیان وقتلر، اما نیز اوتوب کیمته. «ایکنچی حکیم» ن . دیوای .

اسلام تازیلرنده ثابتدر. بوده اسلام الوغلی خاتونلرغه توبن فارامغانقلرین قونلی در. غ. آستراٹومف کوبرهک اورنده ترکستان علماسین دلیل ایتوب کیمته، لکن اول آنده بتونلای حقلی بولماسه کیرک؛ چونکه عموما ترکستانلیلرننگ خاتونلرغه قاراوی، باشقه اسلام عالملرینک هه سینه قاراغانه توبه نلگی محقق. دالمجان حضرت کولکی اورنده: «بخارلیلر و ترکستانلیلر خاتونلرغه نمازده فرض توگل دیه طورغانلر ایدی» دیوب سویلی ایدی.

بر اورنده قزلرننگ طووبنه قایغران و آنلرنی کومگاننی قرآننگ یارانمانین سویلگاج: «مونه بو محمد (ع. م) ننگ خاتونلر حقده بولغان فکرلرینک و قیلغان اشلرینک بردن بر بخشیمی» دیسه ده «محمد، اوغل طووبن قز طووبنه آرتغراق و اولگی سین ایکنچی سینه قاراغانده شادلقلی راق صانغان» دیگان سوزنی ایکنچی اورنده ایته در. بوفکرینه دلیل ایتوب: «ام اتخذ مما یخلق بذات واصفیکم بالبنین» و «ام له البنات و لکم البنون» آیتلرین کیمته در. بو فکرنگ یالغشلقی حقده سوزده اوزایتوب اوطوروسی یوق؛ چونکه بولردن ایرلرننگ قزلردن آرتقلی چقی، بلکه: «سز اینکانچه ده بولسون ایرلر آرتقه بولسونلر؛ آلائی بولغاچ نیک الله اوزینه قزلرنی صایلاب آلور ایدی» دیوب عربلرنی اوز فکرلری برلن اوزلرین الزام غنه بولادر.

فرانسز محررلردن لوران ننگ: «محمدگه قدر عربستانده خاتون آلوننگ چگی یوق ایدی. اول آنی دورت برلن چیکله دی» دیگان فکرین سویلسده ایکنچی بر اورنده: «اسلامنی قبول ایکان کشیلر، نی قدر معلوم بولسه ده بوللرننگ برسینگ ده بردن آرتق خاتونلی بولغانی ثابت توگل» دیوب غ. آستراٹومف بردن اوزیننگ کیمترگان آفتاریتینه و ایکنچی دن حقیقتگه قارشى کیله؛ چونکه بوندای کشیلرننگ بولغانی ثابت. مدینه ننگ الوغلردن سعد بن ربیع ننگ ایکی خاتونی بولغان؛ اول اسلام قبول ایتمکده برسین عبد الرحمن بن عوفگه بیرمکچی ده بولغانی بیلگیلی در. یینه دن طائف ننگ الوغلردن قیس بن عیلان (شیکالی). اسمی یغشی خاطرمده یوق بوللر هر ایکیمیسی موطاده ذکر ایتملر) اسلام قبول ایتمه رگه کیلگاندده اون خاتونم بار دیگان؛ محمد علیه السلام ده بو اش اسلامده ممکن توگل. آرتق برلن آیرو لازم دیوب جواب بیرگان. بو ایکی واقعه ده غ. آستراٹومف ننگ فکریننگ حقیقتگه بناء قیلنهغان لغینی کورسته لر.

كافيه حقنده

موندن اۆلگى مقاله ده كافيه نى مجمل وعه ومى بر روشه انتقاد ايتكان ايدم. ايندى حاضر هر بابنى آيرى آيرى مفصل صورتده انتقاد ايتمكچى بولام. مونڭ ايچون اؤلا كافيه نى بر نيجه بايقه بولوب هر بابنىڭ ايچنده گى مبحثلرنى اجماللا بيان ايتوب قويماق تيوشلى. بونى طاغنده كوبرهك و ياخود آزرارق قسملرگه بولو ممكن بولسده (تقسيم برامر اعتبارى بولغانلقدن) ميين طوقزغه آيرام.

قسم ۱ - كالمه واسم مبحثى. بومبختنىڭ ايچنده بيان ايتلگان نرسه لر شونلر: كالمه برلان كلامنىڭ تعريفلىرى وقسملرى اسمنىڭ تعريفى و خاصدلىرى، معرب بلىن مبنى گه بولنوى، معربنىڭ تعريفى و حكىمى، اعراب و نوعلىرى هم اورنلرى. عاملىڭ تعريفى، اعرابنىڭ لفظى و تقدبرى گه بولنوى - غير منصرفنىڭ تعريفى و آنىڭ علتلىرى، حكىمى، هر علتنىڭ آيرى آيرى شرطلىرى ومثاللىرى و بعض بولنومس سؤال وجوابلر.

قسم ۲ - مرفوعات. مونڭ محتوياتى: مرفوعنىڭ تعريفى - فاعلنىڭ تعريفى و حكملىرى - نائىب فاعلنىڭ تعريفى و حكملىرى - مبتدا و خبرنىڭ تعريفلىرى و حكملىرى - حروف مشبهه بالفعلنىڭ خبرلىرى - نفى جنس ايچون بولغان لانىڭ خبرى - ليس گه اوخشاغان ماولانىڭ اسملىرى.

قسم ۳ - منصوبات. مونڭ محتوياتى: منصوبنىڭ تعريفى، انواعى و احكامى - مفعول بېنىڭ تعريفى و حكملىرى - مفعول فېنىڭ تعريفى، انواعى و احكامى - مفعول لهنىڭ تعريفى و حكمى - حال، تميز و مستثنى بختلىرى - افعال نافصه نىڭ خبرى - حروف مشبهه بالفعلنىڭ اسمى - نفى جنس ايچون بولغان لانىڭ اسمى - ليس گه اوخشاغان مابلىن لانىڭ خبرلىرى.

قسم ۴ - مجرورات. مونڭ محتوياتى: مجرورنىڭ تعريفى - اضافه نىڭ انواعى و احكامى.

قسم ۵ - توابع. مونڭ محتوياتى: لغتنىڭ تعريفى، اقسامى و احكامى - معطوفنىڭ تعريفى و احكامى - تاكىدننىڭ تعريفى، اقسامى و احكامى - بدلنىڭ تعريفى، اقسامى و احكامى - عطف بياننىڭ تعريفى و حكمى.

قسم ۶ - مبنى. مونڭ محتوياتى: مبنىنىڭ تعريفى

و احكامى - ضميرنىڭ تعريفى، اقسامى و احكامى - اسم اشارتنىڭ تعريفى، اقسامى و احكامى - موصولنىڭ تعريفى، انواعى و احكامى - فعل معنا سنده استعمال ايتله موزغان اسملرنىڭ تعريفى، انواعى و احكامى - اصواتنىڭ تعريفى - مركبنىڭ تعريفى و احكامى - كناية نىڭ تعريفى و احكامى - مبنى بولغان ظفرلرنىڭ بيانى.

قسم ۷ - اسمنىڭ تقسيماتى. مونڭ محتوياتى: معرفه نىڭ تعريفى، اقسامى و نكره نىڭ تعريفى - اسم عددلرنىڭ تعريفى، اقسامى و احكامى - مؤننىڭ تعريفى، اقسامى و احكامى، مذكرنىڭ تعريفى - تثنى نىڭ تعريفى و احكامى - جمعنىڭ تعريفى، اقسام و احكامى - مصدرنىڭ تعريفى، اقسام و احكامى - اسم فاعلنىڭ تعريفى، اقسام و احكامى - اسم مفعولنىڭ تعريفى و نوعلىرى - صفة مشبهه نىڭ تعريفى و حكملىرى - اسم تفصيلنىڭ تعريفى و احكامى.

قسم ۸ - فعل مبحثى. مونڭ محتوياتى: فعلنىڭ تعريفى و خاصدلىرى - ماضىنىڭ تعريفى و حكمى - مضارعنىڭ تعريفى و احكامى - امرنىڭ تعريفى و احكامى - فعل مجهولنىڭ تعريفى و حكمى متعدى و لازمنىڭ تعريفى و احكامى - افعال قانوب و آنىڭ احكامى - افعال نافصه نىڭ تعريفى و احكامى - افعال مقاربه نىڭ تعريفى و احكامى - فعل تعجبنىڭ تعريفى و احكامى - مدح و ذم فعللرنىڭ و احكامى.

قسم ۹ - حرف مبحثى. مونڭ محتوياتى: حرف جرلرنىڭ تعريفى، آيرى آيرى معناللىرى و حكملىرى - حروف مشبهه بالفعل مبحثى بوللردن هر برسنىڭ معناسى و حكملىرى - حروف عاطفه و احكامى حروف تنبيه - حروف ندا - حروف جوابيه - حروف زياده - حروف تفسيريه - حروف مصدرية - حروف تحضيض - حرف توقيف - حروف استفهاميه - حروف شرط و حكملىرى - حرف ردع - تاء تانيث - نون تاكىد - تنوين بختلرنىڭ عبارتلىرى.

بومقدمه نى شولاي حاضرلاب قويغاج مقصودقه كرشماسدن اۆل انتقاد ايچون بر بر وغرام ده يا صارغه كبرهك. اول بر وغرام ده شول نوبازنه ذكر ايتنه چك يولدن عبارت اوله چقدر، شويله كه: بو طوقز بابدىن هر برينى اوشبو اوچ جھندن انتقاد ايتنه چكمن: ۱ - عباره سنده گى تعقيد و مشكللك. ۲ - لازم و ضرورى بولغان بعض بر فاعل لرنىڭ ذكر ايتماوى. ۳ - لزومسز و فائده سز بعض بر نرسه لرنىڭ ذكر ايتلوى.

برنچى باب اسم و كلمه بحثى ايدى. معلق و آكلاشيلمى طورغان عبارتلىر، باشقه بابلارنده بولغان شيكللى بوبابده

بیک کوب بولسده بولارنڭ آراسنده اوشبو اوچیسى بیگره کە
مشکلر: ۱ - عدلنڭ تعریف و بیاننده سویلگان جمللری،
خصوصیل « و باب قطام فی بنی تمیم » دیگان عبارەسى .
۲ - جەنڭ تعریفنده و آندە هیچ دە کیره کنگان سؤال و جوابلرندە
بالخاصه « ونحو جوار رفعا و جرا کقاض » دیگان جملەسى .
۳ - وزن فعلنڭ بیاننده گى جمللری برندن برى مشکل،
خصوصیل « وما فیہ علمیه مؤثره اذانکر صرف لما تبین من
انها لا تجامع مؤثره الامامی شرط فیہ الالعدل و وزن الفعل
وهما متضادان فلا یكون معها الا احدهما فاذا نکر بقى بلا سبب
او عالى سبب واحد » دیگان عبارەسى . بونلر همەسى برر
معماولغر (طابشماق) قدر مشکل جمللر، یا کاغنه عربچه
نحو اوقى باشلاغان کشى گە بولارنى آکلارغه تکلیف ایتو
۸ یاشلى بالاغه اون پودلى بر یوکنى کونار و گە تکلیف ایتو
قدر فائدهسز و معناسز بر اشدر .

هر نه قدر محترم اوقو چیلرنى بر آز یالقدر رغه طوغرى
کیلسهده مین بو اوچ یرنى ایضاح و مصنفنڭ بو عبارلرندن
مقصودى نى ایکنن بیان ایتوب کیتمکچى بولام و مثال ایچون
بو اوچیسى کافی بولغانلقدن باشقه یرلرنده گى بیک معلق
عبارلر گە اشارت گنه ایتوب کیتارمن . یوقسه کافیهده گى مشکل
و معلق جمل و عبارتلرنڭ همەسنڭ معنار بنى ایضاح ایتمگه
کرشسهک کافیهنڭ یکرمى مثلى قدر مفصل بر کناب یازارغه
کرك بولور . چونکه عبدالرحمن جامى عربى العبارة اوله رق
کافیهنڭ اون ایكى مثلى بر شرح یازدیغى حالده ابن حاجب نڭ
مقصودینى تاممیل ایضاح ایتە آلمانان .

بافکنز ! عدلنى بخشى آکلماق ایچون نیقدر نرسه
بیلور گە کرك . الیوم دنیاده موجود بولغان طوقز یوز قدر
مختلف لسانلر اوللا (وحید الہجاء) و (مرکب الاصل) اسملى
ایكى بیوک قسم گە آیریلە . بالجمله « مرکب الاصل » بولغان
لسانلرنڭ بتون کلمەلری ایكى تورلى صورتنڭ برسندن
خالى توگل: (صورت وضعیه)، (صورت قیاسیه)، صورت وضعیه
دیدیکمز - واضع لغت کیم ایسه آنڭ طرفندن کلمەنڭ وضع
اولوندیغى، یعنی بر معنا گە تعیین ایتدیكى زمانده غى صورتى .
مثلا عربى لسانده بالعموم مصدرلرنڭ، اسم جامدلرنڭ
و حرفلرنڭ صورتلرى صورت وضعیهدر . صورت قیاسیه ایسه
اشتقاق و صرف علماسى طرفندن (دها طوغریسى اهل لسان
طرفندن) کلمەلر گە بیرلرگان صورتلردر مثلا: عربچهده بالجمله
مشتقاننڭ وقاعده تحننده تغییر و تبدیل ایتلرگان کلمەلرنڭ
صورتلرى صورت قیاسیهدر .

عدل، کلمەنڭ صورت وضعیهده اولمادیغى کبى صورت
قیاسیهدهده اولمایوب بر غیر وضعى و غیر قیاسى شکل و صورتە
اولمافلغیدر . بوده ایكى تورلى اولور . اگر کلمەنڭ بوشکل
و صورتى، قیاسى صورتنه باشقه بر صورت ایکنلرکنه دلالت
ایتە طورغان غیر منصرف بولووندن باشقه بر دلیل وار ایسه
عدل تحقیقى، یوق ایسه . یعنی اول لفظ غیر منصرف بولوبده
آننى غیر منصرف قیلو ایچون عدلن باشقه بر علت طابا
آلمانانلقدن « مونڭ صورتى غیر قیاسى بر صورتنر » دیب
ایتوگه مجبور نالغان بولساق - عدل تقدیرىدر . عدلنڭ
تقدیرى و تحقیقى گە بولنوی، بوسورتندن باشقه قیاسى بر
صورتى وارلرغه بر دلیل اولوب اولمادیغندن ناشیدر . یوقسه
اول صورتنر معدول بولولرى هر ایکسیندهده فرضیدر .
دیمک کە عدل تقدیرىده فرض ایچنده فرض . (اعود بالله
من هذا المرض) . بر آز انصاف ایتار گە کرك، نجومى
اوقى بز یوقسه سفسطه مى ؟ الى بتمدی . بنى تمیم قبیلەسى :
آخرنده را حرفى بولمغان و فعال وزننده بولوب مؤنث ذانلرغه
علم بولغان اسملرنىده عدل تقدیرىدن صانانلر . منه بو
بر صحیفه لك مضمون، مصنفنڭ مقصودینڭ خلاصهسى . اگر
تمام تفصیلی بلن یازساڭ طاغنده مونڭ قدر ایكى صحیفه
یازماغه کرك . بو مضموننى مصنفنڭ : « خز وجه عن صیغته
الاصلیة تحقیقا کثلث و مثلث و اخر و جمع او تقدیرا کعبر
وزفر و باب قطام فی بنى تمیم » دیگان عبارەسندن نیچک ایتوب
آکلارغه کرك ؟ هیچ ممکنى ؟

« ونحو جوار رفعا و جرا کقاض » دیگان سوزیننڭ
معناسى : فواعل وزننه جمع قیلنغان هر بر ناقص و اوى
و یائیلرنڭ رفع و جر حاللری مختلف فیهدر . بعضیلر، غیر
منصرف دیسهلرده، بعضیلر منصرف دیشلر . منصرف
دیوچیلرننڭ دلیللری : کلمەنڭ جوهرینه و ذاتنه متعلق
بولغان اعلال، کلمەنڭ آخرینه متعلق بولا طورغان اعرابدن
مقدمدر . بناء علیه اول اعلال اولنمشده جوار گنه بولوب
قالمش . هر نه قدر جمعلک بار بولسدهده وزن مخصوصى
بولمغانلقدن منصرفدر . غیر منصرف دیوچیلرننڭ دلیللری :
جوار اصلده جوارى، ضمه و کسره یاغه آور بولغانلقدن اول
اول حرکتلر، آندنصوڭ اجتماع ساکنین لازم بولغانلقدن « یا » حنف
ایتلسهده محذوف - مقدر حکمنه، مقدرده - مذکور حکمندهدر،
بناء علیه هم جمعلک و هم اونڭ وزن مخصوصى موجوددر
و « جوار » ده غیر منصرفدر . منصرف دیب ایتوچیلرننڭ دلیللری
فوتلیدر . شونڭ ایچون جمعیت موجود ایسهده منتهى الجموع

و وزن الفعل وهما متضادان فلا يكون الا احدهما فاذا نكر بقى بلا سبب او على سبب واحد « ديگان عبارتستگ مضمونی شوشی. فقط بو عبارتدن شو مضمونی آکلماق ایچون معجزه صاحبی بر پیغمبر بولمق لازم بولماسده کرامت صاحبی بر ولی بولمق لازم در! .. بو قدر مشکل عبارتدر بان سویلنگان سوزنیگ هیچ بولماسه بر قیمت معنویه سی و ار مشکل عبارتدر نیگ علی ایچون صرف ایتله طورغان زحمتلرگه، بلکه بو زحمتلر نیگ اوندی برینه مساوی بر فائده سی بولسه ابن حاجبنی بر آز معذور کورورگه بولور ایدی. فقط - مع التأسف - بوده بوق. بو دعوائنی کیلچک مقاله ده تحلیل ایتله طورغان ایکی جیتنیگ برسی اثبات ایتله جکدر .

«الجان الادریسی . «استنبول» .

«سارت» سوزی حقیقه

I

محترم «شورا» ده مذاکره ایدلمکده اولغان «سارت» سوزی بوندن ۳۰ ۳۰ سنه لر مقدم تورکستانده یورمش سیاحلرنیگ اثرلرنده مذکور اولمش و ترجمه ایدلمشدر . «تورکستان سیاحتی» اسملی اثرده اوشبو جهلر وار :

«ناشکند اهالیسی اکثریت اوزرنده اوز بلك اولوب ایچلرنده تاجیک، فرغیز و هندلی هم ده قبائل ساثره دخی بولنور . مذکور اهالی تورکستاننیگ باشقه شورلرنده گی کبی - سارت - نامیله معروف ایسه ده بو سارت کلمه سی طوائف بشردن بحث فیلغان ناریخلرده یوق بر کلمه ایدیکنی آسیا سیاحلرندن «مسدرشو» بیان قیلده در . برلی اهالی ایکی قسم گه بولنوب بری ساکن (اوطوراق) و ایکنچیسى کوچه اولوب فازاق نامی ایله معروفدر . اولگی مؤرخلر، سارت کلمه - سننگ سیخون در یاسی بوینده ساکن اولان اهالی گه علم اولدیغنی زعم ایتمشلر ایسه ده عقیقته بونام، بخارا و سمرقند طرفلرنده بیلنمادیکی حالد کاشغر، خوقند، خیوه و لایتلرنده بو صوگ و قتلرده استعمال قیلنه باشلانمشدر . خیوه خانلرندن ابوالغازی اوزینیک تار یخنده سارت کلمه سینیک یالکیز خیوه اطرافنده گی خلقغه آیتلر بولور بو نام ایله اوز باکلردن تفریق ایدلر بکلرینی، بخارا اهالیسی تاجیک اسبی ایله

صیغه سی موجود بولماغانلقدن مفرد حکمنده در . فاض شیکلی در . بیور و کز شوشی مضمونی « ونحو جوار رفعا و جرا کقاض» عبارتندن آکلماق !

کیلک اوچنچیسنه هم الگ مسخره سی ده بودر : اسمنی غیر منصرف یاصی طورغان علملر طوقدر . بولار نیگ ایچندن معرفه نی یعنی علمیتنیگ اوزینی چیغارابز، فاللا - سکنز . جمع بلن تانیث علامتار یکنیک بر قسمی بولغان الف مقصوره و ممدوده نی ده چیغارابز، چونکه بولار نیگ هر برسی ایکی علت اورنده طورالر و اولر یکنه اسمنی غیر منصرف یاصی آلار . فاللا آلتی یاریم . وصفنی ده چیغارابز چونکه اول علمیت بان ضد، فالدی بش یاریم . منه شوشی قالغانلرنیک هر بری نیگ باننده مطلقا علمیت ده بولورغه تیشلی یعنی یوغاریده گی صورتلرنی چیغارغاچ اسم یا عدل و علمیت، یا تانیث و علمیت، یا عجمه و علمیت، یا ترکیب و علمیت، یا الف و نون و علمیت و یا خود وزن فعل و علمیت بلن غیر منصرف بولا . خلاصه مطلقا علمیتسر بولمی . فقط علمیتنیگ بو آلتی سینیک همه سی بلن ده جیولوی بر توسلی توگل . دورتسی بان بر تورلی، ایکیسی بلن باشقه بر تورلی . یعنی تانیث، عجمه، ترکیب، الف و نون ایله برلشوی هم اوزی آیری بر سبب، هم ده بولار نیگ سبب بولورینه شرط اولوق طریقیل . اما عدل و وزن فعل ایله برلشوی ایسه یالکیز اوزی بر سبب اولوق صورتیلدر . بولار نیگ سبب بولا آلورینه شرط توگل . بر اسمده عدل، وزن فعل و علمیتنیگ اوچیسى ده اولوق ممکن توگل . چونکه عدل بلن وزن فعل ایکیسی بر برینه ضد، و زملری باشقه . شو حالده علمیت و باشقه بر سبب بلن غیر منصرف بولغان اسمنی نکره قیلوب یبارسه ک (!) یا هیچده سبب و یا خود برگنه سبب برلن فالورغه طوغری کیل . اولگی دورتسند علمیت هم سبب، هم ده باشقه سینیک سببتنه شرط بولغانلقدن آلار هیچده سبب فالار . علمیت نکره قیلنوب سببلی زائل بولدی . باشقه لری ایسه علمیت ایلن مشروط بولغانقه کوره حکملری قالمادی . اما صوگنی ایکیسند علمیت یالکیز سبب گنه بولوب یاننده گی سینیک سبب گنه شرط بولماغانلقدن بولار نکره قیلنسه (!) علمیت کیتوب یاننده گی سبب طوروب فاللا . فقط اسم هیچده علتسر غیر منصرف بولغان شیکلی بو آلتی سبب یالکیز برسی بلن گنده غیر منصرف بولا آماغانلقدن نکره قیلنغاچ منصرف بولوب فاللا .

مونه ابن حاجبیک «وما فیه علمیه مؤثره اذا نکر صرف لما تبین من انها لا تجامع مؤثره الاماهی شرط فیه الالعدل

تربيه و تعليم

روسىيە توركلارنىڭ اصول صوتىيە مەكتەپلىرىنىڭ تارىخى

استانبولدا چىقىمىدا اولان مەكتەپ «تورک يوردى» مەجموعەسىدە روسىيە اسلاملىرى ايچىدە اولان اصول صوتىيە مەكتەپلىرى تارىخى حەققىدە مەخترىم اسماعىل پەقەتلىرى ھەم بىر ماقالە نەشر ايتىدى. شونىڭ بەزى اورنلىرىنى بو يەردە نەقل ايدىمەز:

مىلادى ايلە ۱۸۸۱ سەنەسىدە جىدىمە مەلوماتغە كورە روسىيەدە ۱۶ مىليون مىسلمان اولوب بونلارنىڭ چىركەسلىرى باشقىلارنى تورک اوغلى تورک ايدىلار. اوشبو توركلارنىڭ ۱۶ يىڭ مىقدارنىڭ مەكتەپلىرى (ابتدائىيەلىرى) ۲۱۴ علوم عربىيە مەكتەپلىرى وار ايدى. اورتا حساب ايلە ھەر مەكتەپدە ۳۰ بالا اولامش ايسە ابتدائىيەلىرى مەكتەپلىرىدە ياروم مىليون بالا اوقومىدە اولدىغى آڭلاشلور ايدى. ظاهىرى كورنەشە بىك امىدلى اولان اوشبو حساب، حەقىقت حالەدە بىر آلدە - نەمەن عبارت ايدى. زىرا ۱۶ يىڭ مەكتەپدە اوقومىدە اولان تورک بالالىرى بىشار سەنە تەحصىل قىلىشلىرى حالەدە توركچە بىش اون سطر قەد اولسون اوقورغە و يازارغە اوگرەنە آلمازلر ايدى. اوشبو سەبەبەن ھەر سەنە بالالارنىڭ ۵۰۰ ۰۰۰ يىللىق ەمەللىرى اسراف اولنور ايدى. شوڭا كورە ايسكى مەكتەپلەردە و ايسكى مەكتەپلەردەنىڭ اصلاح ايتەك لازىم كورلور ايدى.

بو مەكتەپلەر، روسىيە ھۆكۈمىتى نەزەردە صرف «دىنى» حساب ايدىلدىكىندىن نظام فاشىدە ادارە شەرىيەلىرى قارامىدە اولنورلر (۱) ايسەدە حەقىقت حالەدە بونلارغە ھېچ كىم نەزەردە قىلمەز ايدى. بو مەكتەپلەر بىر زاماندا ھەم «بوش» ھەم «خە» اولدىغىندىن اگەردە افكار ەمومى آرزو قىلسە، مەكتەپ اشلىرىنە اھمىيەت وىرسە بىك كۆپ اش قىلورغە مەمكىن اولە چەق ايدى. خەلق فاشىدە «مەكتەپ»، «اوقومق»، «تەحصىل»، «علم» و «دەرس» كىمى سوزلارنىڭ حەقىقى مەنەللىرى بىلمەيدىكى حالەدە بوڭا باغلامش خەمەتلەر، مەكتەپلەردەن امىدلىرم الوغ اولدىغىندىن بونلارنى بىر سەرمایە حساب قىلور ايدىم. اوشبوڭا

(۱) ئۇلغە و اورال بونلارنىڭ مەكتەپ مەكتەپلىرى مەعارف نەزەردە اولمىش. «شورا».

باشقىلاردىن فرەقلى اولدىلىرىنى بىيان قىلمش. بو وقتلردە سارت سوزى بخارادە ھەم استعمال ايدىلنورگە باشلانەش ايسەدە يورا كىسزوتەنبل (يالقاو) و چىسارتسزلىر حەققىدە تەخىر اورنىدە استعمال قىلنەدەر. ف. يونچى. «غولجە».

II

«شورا» مەجموعەسىنىڭ اوتكان پاغى ۲۴ نچى ەدەندە «سەرقەند» لى مەخترىم پەقا خواجه بىن سەيد ھادى خواجه طەرىندىن «سارت لىقى اصلەسز» دەر اسەندە بىر ماقالە يازلوب آندە سارت سوزى حەققىدە روس مەستشەرقلىرىنىڭ فەكرى كەيتورلەش ايدى. مەن موندە «سارت» سوزىنىڭ اصلى قايدىن آلمەش ايدىكى حەققىدە آفادىمەك راداولفنىڭ فەكرىن ايتوب كەيتارگە كەيراكلى نابام. آسترواوموفنىڭ «سارتلر» اسمى كىتابىن تەنقىدندە پەتەربورغ دارالفوننىڭ شەرق نەللىرى شەبەسەندە پروفەسسور سەمەويلوۋىچ، مەشھور مەستشەرق رادولوف جەنابلىرىنىڭ باصلەش اما بو كورنەگە قەدەر نارازىلەمەش بىر ائرنەدە «سارت» لىقىنىڭ مەناسى حەققىدەغى فەكرىن كەيتوروب دىدەر:

آفادىمەك «سارتباو» لىقى بولمىغان ەبارەگە اىضاح ايتوب ايتەدەرگە: سارتباو - بو سانسكەرىت سوزى (بورونقى ھىندىستان خەلقىنىڭ نەلى) sarthaoaha (sarthabaha) دەر يەنى كاروان باشلىغى دىمەك. شولوق سارتباو سوزى «صانئەچى اولوغى» Старшина купцовъ دىگان سوز ايلە بىرلىكە قولىمىشدر. «قودانقو بىلىك» دە سارت باشى предводи гель сартовъ شولوق مەنى دە قوللانەدەر. موندىن چەكە «سارت» سوزى ھىند سوزى بولوب اولدە: تاجىر - سوداگر مەنى سەندە قوللانمىشدر. ع. آچورىن. مەسئول.

شەرى

تولستوۋىدىن بىر مەفھوم

صاف كوڭللى، طوغرى بولسەلر كەشىلەر نەقتەر بىر صىق ايكەك كە مەتتاج يارلى اولور شول قەدەر ياكە آلد اوچان، اوصال، فاتى كوڭللى اولسەلر دىنادە طورمىشە راختە اولورلر شول قەدەر. ك. آ. بودان.

امتحان کوننده مکتب که فرق بالا یازلدی، مکتب، مکتب گه اوخشادی و معلمنگ معاشی بالارنگ اتالرینه یوکلندی، بالا باشینه هر آی ایچون بر سوم اون تین آلنق شرط فیلندی.

آیده ۱۵ تین حق و یروب بالارینی اوقوتورغه عادت ایتمش اتالرننگ آیده ۱ سوم ۱۰ تین ویررگه رضا اولدقلری بنم امیدمنی دخی بر فات آرتدردی، بونگ سببندن معلم ایچون آیلق ۵۰ سوم مقدارنده وظیفه تأمین فیلندی.

اوشبو حال، اهالینگ اصول صوتیه گه هوسلرینی آرتدردی و بونگ سببندن ایکنچی بر یاگی مکتب آچلدی. یاگی اصولنگ معتبر اولمقی ایسکی فکرلیر ایچون مطلوب اولمادی، مکتبنی و اصولنی خلق کوزندن توشرمک ایچون چاره لرکه کردیلر و هر طرفدن هجوم فیلدیلر. «تیز اوگرنلش علم، تیز اونودلور» دیدیلر، دینی مکتبلر بتار و روسچه اوقولاچق اشقولالر اولورلر دیه سویلادیلر.

بو هجوملرگه فارشو «باغچه سرای» ده بر فهو خانه ده «کیچه مکتبی» آچدم، اورامده بالته کوراک کوتاروب اش ایزلاب یوروچی یکتیلرنی جیوب اوقونورغه باشلادم و فرق کون مقدارنی شغللندیکم صوگ بونلرننگ هر بری اوقورغه و یازارغه اوگرنیلر. اوشبو شاگردلرمنگ هر بری یاگی اصول مکتبلرننگ کورتاوشلی مدافعاری اولدی.

«ترجمان» تأثیرنی ایله اصول صوتیه، علملیگنی اوگرنمک ایچون قاقاز یادن و روسیه ایچلرندن «باغچه سرای» شهرینه شاگردلر و ملالر کلورگه باشلادی. برنچی نمونه مکتبی، هم مکتب هم ده بر درجه گه قدر «دارالمعلمین» وظیفه سنی ایفا قیلور ایدی. گامش ملالر مکتبده بر ایکی آی طوروب معلمک شهادت نامه سی آلورلر و مهلمکتلرینه فایتوب کیدرلر ایدی. اوشبو سببندن علم و معرفت اوچقونلری هر یرده اوچارغه باشلادی.

«باغچه سرای» غه کامش ملالر، اصول صوتیه ایله تعلیم روشنی مجانا اوگرنورلر لیکن هر برینه: «اوشبو اصولنی اوزگز ایکی کشی گه اوگرتوگز و اوز مکتبگزدن باشقه دخی ده ایکی مکتبنی اصلاح ایدرگه طریکشز!» دیه شرط قیلنور یعنی وجدانا اوستلرینه الزام ایدلور ایدی. اوشبو جهندن بر برندن اوگرنمک طریقی ایله معلملر یتشدرمک چاره سی تابولدی.

هر سنه مکاریه بازارینه واروب بیش اون کونلر طورر و اصول صوتیه نی تشهیر ایتمک حقنده طریشور ایدم.

کوره افکار عمومیه نی او یاندروب اصلاح فیلنه چق مکتبلرگه معلملر یتشدرمک بونلرننگ معاشلرینی تأمین ایتمک ایله برابر اهالینگ تعصبلرینی و فارشولقلرینی یواشلاندروب اش گه باشلامق لازم کورلور ایدی. اوشبو مقصد ایچون ۱۸۸۳ نچی سنه ده «باغچه سرای» شهرنده «ترجمان» غزته سی تأسیس قیلندی.

«ترجمان» ایله افکار عمومی خیلی او یغاندرلدی و یاگی اصول ایله فرق کون ایچنده یاش بالارغه تورکیچه اوقورغه و یازارغه اوگرتمک ممکن اوله چقی اعلان ایدلوب «باغچه سرای» شهرنده خراب اولوب یاتمه ده اولان بر مکتب بناسی بر قدر تعهیر ایتدرلدی و شاگردلردن بکر افندی امکدارغه اگ ایلمک اصول صوتیه و دیداقتیک ایله پداغوغیانگ اگ کیرکلی فاعده لری تعلیم ایدلوب برنچی معلم حاضرلندی. ترتیب ایتدیکم پروگرام ایله ۱۸۸۴ ده برنچی «اصول صوتیه» مکتبی آچارغه موفق اولدم، اوقولاچق الفبا، ترتیب قیلدیغم «خواجہ صبیان» ایدی. تحصیل مدتی اوچ سنه تعیین ایدلوب پروگرام ده تورکیچه اوقوب یازمق، قرآن اوقومق، علم حال، حسن خط، تورکی لسانینگ صرفی، ذهنی حساب، اعمال اربعه، تاریخ اسلام ایله جغرافیادن هم تاریخ و حفظ صحتدن بر آز معلومات ویرمکن عبارت ایدی.

درسار مجانا اوقولوب حتی کتاب و کاغذ مکتب حسابندن ویرله چک اولدیغی حالده مکتب که اشانمادقارندن یالگز ۱۲ بالا شاگرد اوله رق یازلدی و شونلر ایله دفتر یابلوب درس باشلاندی کونده دورت ساعت شغللنوب فرق بیش کون دوام ایدلدی و فرق برنچی کون امتحان اعلان قیلنوب امتحان مجلسینه شهرنگ معتبر آدملری دعوت قیلندی. دعوت ایدلش کیمسه لر ایکوز اولدیغی حالده آنچق اوتوز آدم تشریف ایتدیلر، باشقه لری ایسه «بولمی طورغان اش» دیه قولاق سالامادیلر.

امتحان مجلسینه حاضر اولانلر فرق کونلک درسلرننگ نتیجه سی اوله رق صبی بالارنگ تورکچه اوقوب یازدقلرینی، قرآن شریفنگ آچلمش بر یرندن آقرین آقرین اوقورغه کوچلری یتدیکنی کوردیلر. بونگ اثری ایله حاضر اولانلردن کوبلرننگ کوز باشلری ایله آغلادقلری ده کورلدی. خیرلی کوز یاشلری بو یاشلر ایدی. درس لرنی، مکتب و مدرسه لرنی اصلاح ایتمک ممکن اوله چغینه دلیل ده اوشبو یاشلر ایدی.

ظن ایدرسم بو کیمسه ننگ اسمی اسماعیل بک حضرتلری قلمندن قسدى صورتده دگل بلكه خطالى ايله توشوب فالمشدر. بو کیمسه درسارنى اصلاح يولنده كوب سبى ايلدى و الوغ بر مدرسه بناسى سالورغه موفق اولدى. بو كونده اوفاده اولان «عثمانیه» مدرسه سى بونگ غيرتى ثره سیدر. مجموعه مرننگ ناسارلردن محمدشاكر افندينگ اوشبو مدرسه بناسينه الوغ ياردمى اولديغنى آخوند حضر- تارندن ايشتمشيدم) .

* * *

۱۸۸۴ سنه سنده باشلانمش اصلاح ۱۹۰۶ ده « باغچه سراى » دن تا « كاشغر » قدر توركارنگ اجتهادلرى سايه - سنده تارالمشيدى. اوشبو بيوك اش ايچون نه روسيه دولتينگ خزينه سنندن و نه ده آتا و بابالار مرننگ و قفلردن بيش تين اولسون آلنه ادى بلكه يالنگز تورك خلقينگ حيات آرزولرى ايله برابر آقمقده اولان آقچلردن بيش بيگدن زياده تورك مکتبى تاسيس و اصلاح اولدى .

روس معلمارينگ سياحتى .

ايشك آچوب ايو تورندن اوطوروب هوانى فاراوده هوان بر تورلى علم آلمقدر . طشفه چغوب ، اوى ايلانه سندن بوروب اطرافنى كوزى ايله كورگان كشينگ علمى ، ايوده اوطوروب آكلاو درجه سنده گنه بولاچق توگلدن . شونگ كى يالنگز مدرسه لرمزده كتاب يوزنگنه فاراب مطالعه ايله تونلر كيچرگان علم گه سوساغانلر ننگ معلوماتى ده ، اطراف عالمده سياحت ايله طبيعت كتابلرن كوزلرى ايله كوروب ، بلدكن قوتلنگان كهمسeler معلوماتى ايل برابر بولاچق توگلدن . سياحت ايدوب ايشيانى كوز ايله كورمك و هر نرسه ننگ اوزندن خبر آلمق بولديغندن بار قدر نار معلومانمزگه ياكى حيات بيروب آننگ ميدانن كيكايتمكدر . بر فننى اويراننگان سوگنده آنى اوزينه موافق عمل گه كرتوب فارامق شول فنده تربيه كورمكدر . تربيه سز علم هيچ بر فنده مطلوبنى بيرمديكنددر كچكنه لرمزنى ده موافق تربيه مز ايچون ، احكام عبادتنى تلدن اويراتكان سوگنده آنلرغه نيوشلى عمل قيلدروب قاراتمقده مز . علم معاشنگ تربيه سى ده كتاب كاغدنن اوقغاننى ، سياحت ايله طبيعت كتابلردن عينن كوروب معلومات آلمق ايله تمام اولدى تصديق ايدلمكده در .

« باغچه سراى » نمونه مکتبند هعلمك ايدن بكر افندى امكدارنى ۱۸۸۷ ده « خان كرمان » شهرينه كوندروب ايكنچى بر نمونه مکتبى آچدرغه موفق اولدى . بونگ سببندن نيژنى نوغورد ، تامبوف و بينزا ولايتلرنده اولان مسلمانلر آراسنده اصول صوتيه معروف اولدى .

اصول جديده و مکتبلر اداره سى قاعده لرى ، ايله آشنا اولور ايچون « باغچه سراى » غه سكسان قدر شاگرد و ملالر كيلوب كيتديلر و ويرديكلرى وعده لرينه كوره بيش آلنى سنه ايچنده روسيه ايچنده اولان محله مکتبلردن كوبلرينى اصلاح ايدرگه موفق اولديلر .

۱۸۹۳ ده آسباغه يوللاندم ، بونده ايسه فارسى لسانى معتبر اولوب توركيچه گه رغبت اولماديغنى كوردم . توركچه اوقولمق اوزره غير رسمى صورتده اولسه ده « سمرقند » شهرنه اورنبورغلى سوداگر عبدالغنى باى اوينده بر اصول صوتيه مکتبى آچدم . معلمك خدمتى « باكو » شهرينگ عبدالمجيد افندى التزام ايتدى . اوچ آى دوام ايتديكندن سوگ بو مکتب ، حكومت طرفندن يابدرلدى . فقط اورتا آسباغه « ماشينه لى مکتب » ديه شهرت آلمش بو مکتب ، اصول صوتيه ننگ ينگللمگينى خلقلرغه كوسترروب افكار عهوميى جلب ايتدى . اوشبو سببندن اورتا آسباغه تجدد يولنه كروب هم فارسى هم توركى لسانده اصول صوتيه مکتبلرى كوبايورگه باشلادى .

اوقور ايچون ملتننگ هوسى فوزغالديغى سببلى مکتبلر ايچون معلملر يتشدرمك مشكل كورلور ايدى . فقط بوگاده بر چاره تابولدى . شمى « وقت » غزه سينگ محررى محمد فافع افندى « فارغالى » ده (حاجى عبدالغنى باى ياردمى ايله) غير رسمى صورتده « معلمين درسخانه سى » آچوب اورال و سبيريا ايچون خيلى معلم حاضرلدى . ايكى سنه دوامدن سوگ بو درسخانه محلى حكومت طرفندن منع ايدلدى . بونگ ايله برابر « فازان » شهرنه الوغ عالملردن مدرس عالمجان بارودى حضرتلرى ، مدرسه سببى اصلاح ايدوب پروگرامنه فن درسلى اذخال ايتدى و برده « معلمين » شعبه سى تاسيس قيلدى ، بو شعبه دن خيلى معلم يتشوب اطراف غه نارالوب بالالر اوقودرغه كرشديلر . بو مدرسه ننگ و هذكور شعبه ننگ فنى جهتده مشهور اديبلر مز و محررلر مزدن يوسفى بک آقچورا اوغلاينگ كوب خدمتى كورلمشدر .

(بو محترم افنديلر آراسنده اوفالى مرحوم آخوند خيرالله عثمانى حضرتلر بنگ اسملرينى ده فوشارغه لزوم وار .

دین اسلامنگ تعلیمی شول درجہ طبائع معقولاننگ مساعده سنده درکہ موندن مک اوچ یوز یلمر الک وحشی عرب صحرا سنده بیرلدیکی تعلیمنگ عینی بوکون یکرمنچی عصرده یاور و پاده برام برام تلقین ایدلمکده هم عمل گهده قولمقده در. لیکن اوکنچ، شول مقدس تعلیملرنگ بعضیسی بزینگ اوز مسلمانلر مز آراسنده قبول و انتشار جہندن حاضرگه بیک آور وقت Period لرنی کوروب بارمقده در. رسول الله ننگ مبارک آغزی ایله تعلیم اسلامی، بشکدن لحدکچه علم ایسته رگه امر قیلدی اوستونه، هر مسلم و مسلمه گه آنک اورناق برابر فرض ایدکن بیان ایدوب توردیغنده بزنیکیار، مسلمان خاتون قزلرینه جهالت تیوشلگن سویلاب، قوللرینه قلم طوندردرست یا درست توکل دیو باش واتمقده لردر... تعلیم اسلامی قرآن شریف: « افلم یسیروا فی الارض فتکون لهم قلوب یفقهون بها و اذان یسمعون بها» دیه بزینگ بلهمز کیٹکایوب، معقولانمز اورناشوب، نرسلرنگ اصللرینه ایرشور قدر فهم آلماقمغه سیاحتنگ کیرا کلگن سویلی. بز اهل اسلام موندن ده فائده لنو اورننه « تحصیل علم بولسه فقط بر اورنده ثباته غنه بولا» دبوب سیاحت قیلغان کسه لرنگ بوشقه عمر اوز دردفلرندن بحثن بوشاماغانده، غیر ملتنگ تجربہ ایله بوکون شول سیاحت ایله معلوماتن کیٹکایدیکنه گواه بولوب قالمقده مز. مگلی، یوز مگلی کامهیرسانلر ایچون ده سیاحت ایله معلومات آلونک فائده سنندن هم تیوشلیکنندن بحث ایله معتبر « ترجمان» ده معلوماتلر بیروب موندن بر آز یل الک سیاحت که چاقروب قاراغان وینگل ندبیرلرده کورستان ایدی. لیکن فارشوتاوش بیروچی بولوب یولغه چقدیلرمو؟ تعلیم اسلامی عمل گه کرتو حقدنغی شول گوزل ندبیرگه فاتناشدیلرمو؟ من بلیم. من باری شونی بلهم، شول سونگان فکرنی اویاتوب اشتراک ایدرگه چاقروب طور قدر حمت حاضرندہ ایشدلمی. ایدی بزینگ مدرسه لردہ قشدر بوینچه کوکریک چریٹکان بیچاره خلفه لرمز یا که ترتیبی دیگران مدرسه لرمزدن چققانده بلکه تیز کوندن معلم بولمق لری امید ایدلگان افندلرمز ایچون بوندی سیاحت سعادتلری خیال دریاسنه چوموق کبی توبسز اویدن غنه عبارت فالور کبی تیه در. شولایده، معلم بولوب ده آنک اوستینه خصوصی امتیاز لیراق اورنلرنی اشغال قیلغان افندیلر حقدن سیاحت ندبیرلری آنلرنگ هم نلرینه باغلیدر. آنلرنگ اوز آلدرنده، ملت بالالرننگ اوطوروب اوتکاره چک

عزیز عمرلرن تقدیر قیلماقارینه غنه توفی قیلدر. موندن اوچ یل الک روس معلملری ایچون ده آندی سیاحتلر بر خیال دنگنه عبارت کبی ایدی. انگلتره ده اوقو-غانلر، اوزارینگ آلفان علملرن سیاحت ایله تکمیل قیلدق لرنده روس معلملری «کاشکه بزگه ده شوندی سیاحتلر نصیب بولسه چی» دیمکده ایدیلر. حاضرندہ اشدر باشقاردی. مونه اوچ یل بولدی ده مسکوده Общество распространения технических знаний «هنر، علم صنایع نشری جمعیتی» اسمنده علم گه صوساغان روسلرنگ اوچسز حق ایله سیاحتلرینه یاردم جمعیتی آچلمشدر. بو جمعیت یاور و پاده بر نیچه سیاحت یاصاب، کوبراگی ابتدائی هم رشدیہ معلملری، معلملری، شاگردلر هم اوقغان افندیلر بولمق اوزره اوچ یلده روسلردن ۴۰۲۹ کسه سی سیاحت قیلدرمشدر بونلر کوب مهم اورنلرده بولوب، کوب نرسلر کوروب هر کورگانندن عبرت آلوب بونک اوستنده بیک آز خراجات طوته شلدر. Русские учителя Заграницей «زاگرا نیتسه ده روس معلملری» اسمای مجمع ده، بو افندیلرنگ توکل روما میدا نلرنده، مصر لهراملری آراسنده یا که پامپی، نیاپول، بلکه استانبول مسجدلری برابرندہ نوشراگان رسلرینی کورگاچ، روس معلملرینگ موندن اوچ یلمر الک دردلندکلری کبی کاشکه بزینگ معلملرگه ده شوندی سیاحت نصیب بولسه ایدی ده، معلوماتلرن کیٹکایتوب شاگرد لرمزگه اساسلی یاگی حیات بیرسلر ایدی دیو کوکلرگه کیله در. مجمع ده، سیاحت ایچون مارشوتلر یازلمشدر. آشاب ایچمک خراجاتی برابرندہ کشی باشینه سیاحتنگ ۶۰ یا که ۷۰ تنک ایله ممکن ایدکن، ایک قیمتی ده ۱۸۵ صوم ایله کیچدکن بیان ایدلمشدر. شول آچمغه سیاحلرنی ۳۶ کون ایچنده ژارشاوا، بیرلین، آستیندی، لوندن، پاریز وغیر وغیرلرنی کورساتوب اوندیکلری معلومدر. کورساتوب اوتوگنه ده توکل بلکه هر مهم اورنغه دقت قیلدروب، ایک کره کلی اورنلردن معلومات بیرلدیکی بیان ایدلمشدر. هر بارغان شهرده سیاحلرنی جمعیتنگ؟ پراو ادنیکاری اوراتمقده در. موز یارده و باشقه اورنلرده، حتی اوراملرده کورلگان نرسلردن کوبره ک وقتده پروفیسورلر معلومات بیروب سیاحلرنی باقینندن تانشدرتمقده لر. مذکور مجمع ده کوب یومیه Дневник بار، البته قاراغان معلم افندیلر فائده آچقلردر. آندہ کورلدکچه سیاحت فقط کوکل آرزوسی ایله نسلی ایچون توکل بلکه سیاحتنی الوغ دار العلم

ایکنچی مکتبہ کے بارہ یوغاری صنفکھ کوچرہی . شول صنفدوق ینہ قش اونکارہ . چونکہ بارغان مکتب پروغرا- منده غی کتابلرنی اوقوماغان بولا . بو کتابلر ایکسیی ده بر بولسده برسی فلان آدمنگ وایکنچیسی فلان آدمنگ اثری اولدیغندن بالاده استہر استہمز اوقوغان کتابلرن تکرارلاغہ مجبور بولا . اوچونچی دورنچی مکتبکھ بارہ ہکذا .

اویلاب قاریق طوغانلر! بو توغریده کہلر عیبلی؟ بالامی؟ یاخود آنا آناسیمی؟ - بلہ بز بیت بو توغریده آنلر عیبلی توگل . بز معلملر عیبلی ایدوکہز کون کی آچق . شولای بولغاچ بزگہ آنا بابالرمزدن قالغان قدا قداغیلقنی طاشلاب تعطیل وقتلرمزده جیولوب، قایسی کتابلر بالالرا چون فائده لبرہک؟ قایسی کتابلرنک عبارہلری آچق؟ شونلرنی صایلاب بر پروغرامما یاصاساق ملتہرگہ زیان ایتکان او- لورمزی؟ - البتہ یوق . جیولش یاصار اوچون رخصت صورغان ده حکومت ده منع ایتماز دیوب بلہ مز . بیوک جیولشلرنی یاصاو حاضرگی وقتہ بر آز قیونراق کورنسدہ بر شہرنک معلملری اوز آرا جیولوب اتفاق ایله بر پروغرامما توزوسلر بز اول معلملرینہ نہ قدر فائده لی اولور ایدی . اوزمز بو اشکھ کرشما ساک بزگہ اشلہب بیروچی اولماز . مفتی حضرت یویلی شرفینہ یاصالاجاق دارالمعلمین ودارالمعلماتی کوتکانچہ نہ قدر بالانک آلتوندن قدرلی بولغان عہرلرین ضایع ایتوب عندالله مسئول اولماچاقمز . تعطیل وقتلری یاقنلاشوب کیلہ . شول وقتلرمزنی غنیمت بلوب اشکھ شروع ایتساک نہ قدر گوزل اولور ایدی .

معلم : عمر نعمت اللین .

وزارلی قریہسی ، قوزنیتصقی اویازی .

شعر:

توزگن!

طوقتاغز ئهلده توزب سز بارده کوکلندن چغار!
قایغولی جزلار ئوزوکسز توزمیچہ اوکسوب جلا!
آزغنه زنہار چداغز! سزگہ جزلارمن بارن!
شادلانہب جزلاب بیررمن نورلی یازنک جزلارن!

سعید سونچہلہی .

بلوب ہر نرسہ گہ قولاق صالوب و ہر فایوسن اوگرانوب ہر معلوماتنی губка بلوت قبیلی اوزلرنہ سووروب آلمق ایچوندر . وانعا آندی معلملر عمران بلداننی کوزلری ایله کوروب معلوماتلرن کیکایتدیکاری کبی اوزلرینک شا کردلرینہ ده کوردیکلرن سویلاب آرتراق معلومات بیرمکاری طبیعیدر .

روسیدہ پبتر ویلیکی ننگ زاگرانیتسہ گہ چغوب خدمتچی مشقتلرن یوکلہب باشقہلرنی ہم شول مسلك گہ اونده وده دوامیدہ سبب سز توگل ایدی . مذکور مجمع ده ، بزنگ معلم افندیلرمز ایچون آرتراق دقت تیوش اورن بولسہ ، اولده سیاحتہ صانلری کورستلگان افندیلرنک اغلیبی سنوی ۴۰۰ ایله ۶۰۰ آراسندہ وظیفہ آلوچی معلملر ایدکلرن خاطرلرنده قالدیرمقلریدر . اوچ یلده سیاحت کہ صرف ایدلگان یارتی میلیون مقدارندہ خراجات ۴۰۰ ایله ۶۰۰ صوم آراسندہ وظیفہ آلوچی شول ایکسکورسانتلرنک اوزلرندن صرف ایدلوب شول مدتہ فقط ۵۰۰۰ صوم اعانہ کورلمشدر .

سیاحلرنک дневникъ لرن اوقوغانده بزنگ افتدارلی معلم افندیلرمزنگ ہمیتلری ده قوزغالوب ، تعلیم اشلرینہ یاکی حیات کرتیک کہ غیرتلی بلسکہ اویانور . آندن الک ، اوطوردقلری مدرسہ لرینک پوچماقلرنده اویوم اویوم کتابلری اوزون نایاق تو تقان دہشتلی مدرسلرندن باشقہنی کورماوسبیلی معنوی بیکلہ نوب کیچرلگان عہرلرینہ ده قوزغانوب قارلر و شونک ایله آلدق ۴۰۰ یا کہ ۵۰۰ صوم وظیفہ لرن غنیمت بلوب زور عائلہ خواجہسی بولمغانلری مسکاوگہ مذکور جمعیت گہ بولسہ ده مراجعت ایدوب ، ایشدوب بلگانلرن کوروب تکمیل ایدو فکرینہ کرلر . Альпе تاون کورمگان یا کہ استانبولده بولمغان افندیلرنک ، آنلرنی کوز ایله کوروب عمران و صناعی ایله آشنا بولوب ، طبیعت و احوال عاداتی ایله باشکان افندیلر قدر معلومات بیرہ آلمیہ چقلری البتہ طبیعی «لیس الخبر کالمعاینہ» حکمت سوزی ده شوندی اورندہ ایتلمشدر . آخوند المسعودی .

معلملرمز و درس پروغراملرمز

بز معلملر نیچہ سنہلردن بیرلی اوزمزگہ اوخشاغان پروغرامما ایله اوقوتہ کیلدک . اما ہر مکتبنگ اوزینہ مخصوص پروغرامماسی اولوب بر مکتبندن چققان بالا

اوچراشمش آدم خضر ايدىمى؟ خضر ايله موسى بر زمانده اولمشلرمى؟
ل. حميدوف.

شورا: ابن عباس دن: «اصحاب كيف، كوبدن فانى و معدوم اولمشلار» ديه منقولدر (۱). شايد شول سوز طوغرىدر. شونك ايچون آنلرنك اورنلرى جغرافيا عالم لرينه معلوم اولورغه ممكن دگل. بعض بر صحابه لر: «روم محاربه سينه سفر ايتديكمزده اصحاب كهفنك اورنلرينى سلامت كوردك» ديمشلهر ايسه ده بوندن مقصودلرى مطلقا آدملر طورمش مغاره لرني كورديكارينى گنه بيان ايتمكدن. اسلام عسكرى كورمش اولان مغاره لرنك «نبت» قومی طورمش مغاره لر اوله چغنى ظن قیلورلر. ایکی دگزدن مراد قایو دگزلر ایدیكى قرآن و حدیثلرده مذکور دگل. شونك ايچون بونلرني تعین قیلمازغه تیوشلی. حضرت موسى ايله اوچرامش آدمنگ خضر پیغمبر ایدیكى بخاری، مفصل صورتده روایت قیلمشدر. موسى ايله خضرنگ زمانداش ایدیكلرینی تاریخ انکار قیلماسه كرك.

بلبک (قوریم) حضرت حوانك حضرت آدمنگ صول فابرخاسندن یاراتلمق خبری درستیدر؟ (۲) یر کروی شکله اولوب ده اوز محورنده یوردیکنی و سمانك موجود دگل ایدیکنی قرآن کریم انکار ایتمازی؟ (۳) یر، حیوانلر اوستنه طوردیغی حقنده روایت ایدلهش حدیثلرنك اصللری وارمی؟
خواجه حیدر عمر بن عبدالستار خیروف.

شورا: حوانك آدم علیه السلامك صول فابرخاسندن یاراتدیغی قرآنده یوندر. بعض حدیثلرده بوکا اشارتلر اولسه ده البته حقیقتلری مراد اولماز. فی الاصل بو خبر، «تورات» دن آلنمشدر (سفر مکوین، اصحاب ۲، آیت ۲۲). یرنك حیوانلر اوستنه طورمقی حقنده صحیح حدیث یوقدر، اولسه تاویل واجب اولور ایدی. قالان بعثلرنگ جوابلری «شورا» ده «فن و قرآن» اسمی ايله یازلمش مقاله لرده نابلور. (۴ نچی جلد ص ۷۲۳ - ۷۴۶، ۵ نچی جلد ص ۵ - ۳۸).

قازان. طوفان حقنده ۶ نچی عدد «شورا» ده بر سوز یازلمشیدی. شول طوغروده کوگلمده اولان شبهه نی عرض ایدرگه موافق کوردم، شویل: «لقد ارسلنا نوحا الی قومه...»
(۱) فتح البیان. ج ۲ ص ۸۴۸.

شلچلی. «الدروس النحویه» اسمنده درس کتابنده (جزا ص ۳۹) اوشبو روشده بر عبارت وار: «حاصر جيش الاسلام مدينة الاسكندرية فى خلافة الفاروق سنة وسد سائهم دخل الجيش هذه المدينة فائزا بالنصر...». بونده اولان «وسد سائهم» جمله سندن مراد نه شیدر؟ اسکندریه شهرى مسلمانلر طرفندن فتح ایدلدیکندن صوك سد ایدلوی تاریخ کتابلرنده مذکورمیدر؟ سد ایدوچی ذات، سائهم اسملی آدم ایدیمی؟ اوشبو طوغروده «شورا» ده جواب یازلمقنی کوته مز.
طالب العلم عطار عزیزوف

شورا: بو عبارتده آزغنه یاكلش وار، شوندن الوغ و کوب شبهه چیهش. درست عبارت ايسه: «حاصر جيش الاسلام مدينة الاسكندرية فى خلافة الفاروق سنة وسدسا ثم دخل الجيش هذه المدينة فائزا بالنصر» در. (۱۴ آی محاصره دن صوك كرديلر ديمك اوله در بلاذرى كى محققلر اسکندریه نك اوج آی غنه محاصره ایدلدیكى خبرینی نرجیح ایتمشلهر).

اورسكى. ۴ نچی جلد «شورا» ده محمد حنفی افندی «فن و قرآن» مقاله سنده: «عالملر انسان ایچون یاراتلماش هم انسان جمیع موجوداتنگ اشرفی ده دگل» دیمشدر. حالبوکه: «لولاك لما خلقت الافلاك» حدیثندن آدم جنسندن اولان محمد (علیه السلام) نك جمیع موجود لردن اشرف اولدیغی آگلاشلور.
احمد آتیولوف. «آستار».

شورا: «لولاك لما خلقت الافلاك» كى جمله لر، حدیث عالملری شهادتلرینه کوره حدیث دگللردر.

استرلیتامق اصحاب كهف مغاره سی نه یرده ایدیكلری معلومه یدر؟ معلوم اولسه جغرافیا عالملری بو اورننی ذکر قیلمشلرمی؟ كهف سوره سنده گى «مجمع البحرین» دن مراد قایو دگزلرنك جیولمش یریدر؟ حضرت موسى ايله

مؤرخلرى تورك قومندىن سانادقلرى حالده سزلىر « كىتاب سته و مؤلفلرى » نام اثر كۆزده فارس قومندىن سانامشسىز. حقيقت حالده امام بخارى فارس قومندىمى ياخود تورك قومندىمى ؟ معلم عبدالله نابت زاده . « قارابولاق » .

شورا . مشهور مؤرخلرنىڭ بخارىنى تورك قومندىن سانامقلرى درست ايسه بونىڭ وجهسى بىزگه معلوم دىگىل ، اما بىز اسماء رجال حقندە يازلمش اثرلار ، صحيح شارخارى و طبقات عالملىرى سوزارىنە اعتماد ايتوب بخارىنىڭ فارس قومندىن ابدىكى يازدىق . تورك قومىنە و توركلارگه محبتىمىز فوق العاده اولدىغىدىن بخارىنىڭ تورك اولمىقى بىز كۆكۈمۈزگه دە خوش كلور . لىكىن طوغرىلىقغە اولان محبتىمىز ، توركلارگه اولان محبتىمىزدىن غالبىر . طوغرىلىق بىچون بتون دىيامز فدا اولسون !

چاقماق . ۱ (بعض كىتابلاردا : «ابن عربى ، الفتوحات نام اثرىنى مكدە تصنىف ايدوب تمام قىلدىغىدىن صوڭ بىر سنەگه قدر كعبە اوستە قويوب طورمىش و بو مىندە هيچ بىر كىمىسەگە اوقورغە و كوچروب نىسخە قىلورغە رخصت ايتمامش . بىر سنە تمام اولدىغىدىن صوڭ آلدىغىدىن كىتابنىڭ و يازونىڭ هيچ بىر اورنى اوزگىرەلمىش و بوزولمامش حالده تابلەش ، خالبوكە اوشبو سنەدە مكدە يغمور و يىللاردا كوپ اولمىش ابدى » دىيە كورلور . بو خىبر فىروز آبادىغە منسوبىر . لىكىن بونىڭ سىدى درستهيدىر ؟ ابن عربىنىڭ بويىلە محاملەسندىن مقصدى نە شى ايدى ؟ بىر كىتاب تمام بىر سنە يغمورلار و يىللار آستىدە طوروب دە بوزلمى قالماق مەكىنيدىر ؟ ۲) ابن القيمى حضرتلىرى « حادى الارواح » نام اثرىدە « قال شىخ الاسلام » دىيە بىر كىمىسەدىن ھەر وقت سوز نىقل ايدەدر . بوندىن مرادى كىم اولەچقدر ؟ ۳) لذت ايله مطالعه ايتەكەدە اولدىغىمىز « اعلام الموقعين » كىتابىنىڭ اسمىنىڭ تصحىفى نىچوكدر ؟ « اعلام » « علم » جەمئىيىمى يا كە مىصدىمى ؟ موقعين ، « ايقات » سوزىدىن آلمىشىمى يا كە « توقىع » دىمى ؟ ۴) بعض درس كىتابلاردا « حاصر جىش الاسلام مدينە ال-سكندرية فى خلافة الفاروق سنة وسد سائىم » دىيە بىر جملە يازلمىش . بوندى « وسد سائىم » نە معنادە و مراد نە شىدىر ؟ محمود بن عطاء الله السلمى .

شورا : ۱ « الفتوحات » حقندە اولان ابن حجرالمكى خىبرىنى « ابن عربى » نام رسالەدە يازدىق . فىروز آبادىنىڭ

(اعراف ، آيت ۵۷) دن آكلاشلىقىمىنە كورە نوح پىغمبىر يالىڭىز اوز قومىنە گنە يبارلمىش اولەدر . خالبوكە بو وقتدە انسانلار دنيا يوزىنە انتشار ايتدىكلرنىدىن بىك كوپ قوملار موجود اولورغە مەكىن . صوڭرە شول سورەدە ۶۲ نچى آيتدە : « فكنبوه فانجيناہ والذین معه فى الفلك و اعرقنا الذین كذبوا بايتنا » دىمىش . بوندىن ايسە نوح پىغمبىر يبارلمىش قوم آنى تىكذیب ايتمىش دە شونلارغىنە غرق اولمىشلار ايدىكى آكلاشلور . اگردە « طوفان ، بتون دنياىنى شامل ايدى ، ھمە حيوانلار و آدمىلر هلاك اولدىلر » دىيور اولسەق اوشبو آيتلارنىڭ ظاھرىنە خلاف سويلامىش اولمازمى ؟ ميرزا عريزوى .

شورا : اوشبو شىبە قونلدىر . نوح پىغمبىر حقندە انسانلارنىڭ كافەسىنە رسول اولوب يبارلدىكى حقندە قرآن كرىدە صرىيح بىر عبارت كورلماز . بونىڭ اوستىدە « نوح پىغمبىرنى اوز قومىنە ارسال ايتدىك » ھم دە : « نوح پىغمبىرگە اوزىنىڭ قومى ايھان كنورمادى و اوزىنىڭ قومى مسخرە ايتدىلار » مضمونىدە آيتلار حسابسىز دىيەچك قدر كوبدر . بو وقتدە غى بتون خلقنى نوح پىغمبىر قومندىن گنە عبارت ايدى ، دىيورگە وجە يوق . طبرى و باشقىلار : « رب لاندى على الارض من الكافرین ديارا » ھم دە : « وجعلنا ذرىنە ھم الباقين » كى آيتلردىن طوفان صوڭىدە نوح پىغمبىر ذرىتىدىن باشقە قوم قالمادىغىنى دعوى ايتسەلر دە بو آيتلارنىڭ نوح پىغمبىر رسول اولمىش قومگە گنە مەھول اولمىلرى مەكىن . طوفاننىڭ بتون بىر يوزىنە شامل اولوب بولوت آستىدە بىر نرسەنى سلامت قالدردىغىنى صراحت اوزرىندە حكايەت ايدوچى كىتاب ، « تورات » در (سفر تكوين ، اصحاح ۶ - ۷) . بىز مفسرلارمىز طوفاننىڭ بتون دنياىنى شامل اولدىغىنى « تورات » خىرى تاثيرى آستىدە يازمىش اولمىلرى احتىمال . شىخ جمال الدين الافغانى ، قرآنغە تفسىر يازوچىلارنىڭ هيچ بىرىدىن رضا دىگىل ايدى و قرآن مفسرلىرى حقندە : « قرآنغە تفسىر يازوب دشمنلار حضورندە قرآننىڭ كىملا تىنى گنە كىمتورگە و ياشورگە خدمت ايتەكەدىن باشقە فائىدەلرى اولمادى » دىيە تىكرار سويلادى . چىت مەلىكت عالملىرىدىن اولسە دە روسىيەگە كلوب بىر قدر كونلر طوردىغى مناسبت ايله شىخ جمال الدين ترجمەسىنى « آثار » دە يازدىق و فكرلرى حقندە بىر قدر تفصىلات و بىردىك .

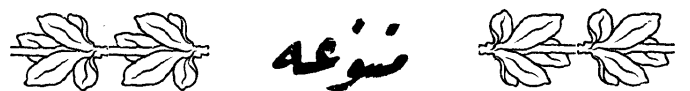
يكاژىنبورغ . امام بخارىنى عصرمىزنىڭ مشهور

ایدیکن بلو یوللرین هم تیکشهرلر بوکاچه بو حقه قیلنغان همه اجتهدلر، تدقیقاتلر نتیجه سز فالغان ایدی. ۲۰ نچی عصر، بو حقه غی سرنی ده آچار کبک کورینه در. هر حالده انگیلتره لی دو قتور رو بینزون ایله فرانسیسه پر و فیسوری لامبه، باشلاب بو مسئله گه متعلق خیلی معلومات تابدیلر. بونلر بالانک ایرمی، قزمی بولو وینه بویر اوستنده گی بیزلرنک، باغوصی بو بیزلرده بولغان آدرینالین و صوبستانسیه نام ماده لرنک زور تأثیری بارلقنی دعوا هم اثبات قیلالار. اگر شوشی ماده لر کوب بولسه یا که یوکلای خانوفقه صغی روشده (تیری آستینه) کرتلسه ایر بالا طوادر. فان نامرینه بوماده کرتلگان نامر تیبووی سیره کله شو کورلشدر. دو قتور «فیه» بوندن اوشبو نتیجه نی چغارمش و یوکلای ۵۰ خاتون خالندن صواب درستلگن اثبات ایتمشدر: اگر یوکلای خاتونک نامری مینوقته ۱۵۰ دن آرتق تیبسه قورصاقنده غی بالا فز، یوقسه ایر. دو قتور رو بینزون کوب تجر به لرینه کوره: اگر مذکور بیزلر بوزولسه خاتون یا که قزلرده خاتونلق یوغالا، آنلر ایرلرگه اوغشی باشلیار، تاوشلری فالینایا، ایرن اوستلرنده میوقسمان جون پیدا بولا.

پروفیسور لامبه اوزافلامی یوکلای خاتونلرنک قنلرینه آدرینالین کرتوب آنلردن مطلق ایر بالا طوغدر وغه ممکن بولا چقنی بیان ایتهدر.

وارشاوا شهری - ۱۹۱۰ نچی یل باشنده غی حسابقه کوره: وارشاواده غی همه خلق [عسکر و مسافرلردن باشقه] ۷۸۱ مڭ ۱۷۹ ایدی. ۱۹۱۱ باشنده یعنی بر یل اچنده ۱۶ مڭ قدر کشی آرتوب ۷۹۷ مڭ ۹۳ که یتمشدر. وارشاوده فز و خاتونلر ایرلردن ۳۳ مڭ ۵۵۱ جان آرتقدر. وارشاو خلقینک ۴۴۳ مڭ ۱۳۸ ی فانولیک منهنده، ۳۰۱ مڭ ۲۶۸ ی یهودی، ۳۱ مڭ ۷۵۲ سی پراواصلاونبدر. بو شهرده پراواصلو- نلرنک ۳۰، باشقه خریستیان منهبلیرنک عبادتخانه لری ۴۵، یهودیلرنکی ۲۶ در. وارشاوده ۵۷۳ زاوود هم فابریق بار. بونلرده ۳۶ مڭ ۸۳۷ کشی خدمت ایتهدر. بو زاوود هم فابریقلر یلغه ۹۴ میلیون ۵۰۰ مڭ صوملق نرسه اشلهب چغارلر. عادی صناعتخانه ۲۱۹۳۶ بولوب بونلرده ۱۴ مڭ ۵۱۱ کشی خدمت ایتهدر. ۱۹۱۱ نچی یلده وارشاو شهر اداره سینک بتون داخودی ۹ میایون ۴۹۴ مڭ صومدر. ۱۹۱۰ نچی یلده وارشاوده ۳۸۴ مرتبه یانغین چغوب ۴۲۶ مڭ ۶۴۰ صوم زیان کیلگان. بو یل بو شهرده ۵۰۲ کشی اوز اوزن اوترگان، باشقه چه اوترشلر ۹۲ گه یتکان.

دنیاهه کلوی ایله ابن عربی وفاتی آراسنده یوز سنه لک بر فاصله وار. شونک ایچون فیروز آبادی بو خبرنی بر قاچ واسطه لر ایله ایشتمش اوله در. اسلام اثرلرنده اولان بوندی خبرلرنک درستلری غایت نادر ایدیکنی تفتیش اهللرینه معلوم. بزنگ اوز فکر مزگه کوره خبر، یالنگز کرامات و خارق عادت عاشقلری طرفندن اختراع ایدلمش و اوزینک یاغشیباغی و درست کوکللیلیگی سببلی فیروز-آبادی بوکا آلدانمشدر. مسلم کبی الوغ عالم، اوشبو اجتهدی و اوشبو دقتی ایله حتی رسول الله حدیثلری حقه بعض وقت آلدانمش ایسه فیروز آبادینک بوندی اهمیتسز حکایتلرده آلدانمقنده استبعاد اولماسه کک. ۲) ابن القیم اثرلرنده: «قال شیخ الاسلام» یا که: «قال شیخنا» کبی سوزلردن مرادی ابن تیمیه در. ۳) اعلام الموقعین حقه اشانچلی بر تصحیح کوردیکمز یوق. عربستان و حجاز، شام و مصر ولایتلرنده یوروب فایتمش عالم لرمزدن (بو جمله دن موسی افندی چار الله) «اعلام» نی افمال بابندن مصدر و «موقع» نی تفصیل بابندن اسم فاعل ایدوب سویلاد. یکلرینی ایشتمک. شونلرغه موافقت یوزندن اوزمز هم شویله استعمال قیلمه مزم. ۴) بو سؤالنک جوانی اوشبو بابینک باشنده یازلدی.

کوب بالا تابو. ایکز ایگز بالا تابو یش اوچریدر. هر عادتی ۸۰ طووغه بر ایگز طوو بولا. بر یولی ۳ بالا تابو ایسه سیره ک اوچری. هر ۷۵۰۰ واقعه گه باری اسی ۳ نی تابو بولادر. ۵۰۰ مڭ طوونک باری برسی ۴ بالانی بر یولی تابو بولا. حسابلر ایله معلوم بولغان ۵ بالا تابو باری ۲۷ مرتبه، ۶ بالا تابو باری ۲ مرتبه بولمشدر. گیرمانیانک غامیلن شهرنده بر قبر تاشنده: «بونده یانقان خاتون ۷ بالا تابو دیه یازلغان. ۳ - ۴ ایگز بالا تابو واقعه لرنینک روسیه ده بولغانلری گل یهودیلردن. بو حسابقه اولی تابقانلر کرمی.

قورصاقنده غی بالا ایرمی، قزمی ایکانلکنی بلو. طب علماسی بالانک نه ایچون ایر یا که نه ایچون فز بولوب طوونک سببلرین مڭ یلردن بیرلی تیکشهره کیلر؛ ایر یا که فز بالا طوونینی آتا - آناسینک تله گینه تابع ایتوگه چاره لر ایزیلر. بالا قورصاقنده ایکن، آنک ایرمی، قزمی

اشعار

صبغت الله حاجى شعرى

(۱۸۸۵ نچى، يىلە يازمىش مکتوبىدىن آلندى)

ای قایا اول کون که سزده شب طورولر بار ایهش
 اما دشمانلرده غلبر، ایچ پوشولر بار ایهش
 هم رحیمسز نوگل ابرمش اول زمانک قزلری
 کم اشارات، رموزات، غمزە فیلمق بار ایهش
 گرچه رمزیه اشارت اولماسده بو زمان
 یانکژده امره فرمان طوطی قوشک بار ایهش
 گرچه سیکرشماسه کزده دوشنان سبز بساط
 اوزرنده ناز اعزاز ایله یارک بار ایهش
 کورماساڭده کم اجانب یوزبئی چیکمه اسفی
 سرو قدر خسارەسى گل کبی یارک بار ایهش
 یانکژده بولماسده گر صلوا اغیاردان
 کیچه کوندز مونس دلدار بارک بار ایهش
 ما مضانی یاد قیلمه حالکته خوش راضی اول
 هم حسیب هم نسیب آزاده یارک بار ایهش
 حضرت حیدر دیمش: « ذکرالشباب حسرة »
 فانع اول ویرمه کوکل، یوق بارغه، یارک بار ایهش

بر اوقوب کولسون دیو یازدم جنابگه بونی
 التماسم بر دعادر شاد قیلسون حق سنی .

شکایت و عتاب

فراڭ قیلدی یعقوب کوزم اعمی
 تاشوب حسرت کوکلده اولدی دریا
 نچه مک کره یغلاب دیسه م ایواه
 قمیصک بولمپور یوکروب هر جا .

بیلورسن حسرتی جان یارا!
 کوکلنک باراسینه قاتمە یارا

یانورم یا فیلورم فرقتیله
 وجودم ذره دک دوندی غبارا .

محبت اودی بغرم یافدی بونچه
 آچلمايان قزل گل مثل غنچه
 آچلور یاز کلورسه گلده غنچه
 بهار آچماز کوکل غنچه سن اصلا .

عزیز جانم نیدهیم شاشدی تدبیر
 عجب شوپلهمی یازدی یوقسه تقدیر
 سبب بولدی بو حال گه اضطرارم
 المی دوتمادک شول کونده ویلا!

اگرچه راحتە دوش ایندی تقدیر
 بتردی محنتی هب ایندی تدبیر
 مکر شوڭک یافار قایبار کوکلده
 ایدر راحتەی عقلمی یغما .

..... یبارمک
 نصیب اولور میکان برسنى کورماک؟
 اگر کورماک یوغیسه، آرتق اولماک
 یر آستنده فرار قیلماقلق اولی .

«.....»

« عالم »

بو قایان بولغان ایکان چیکسز، حسابسز دنیاسی،
 جیرلری، بولندلری هم آی قویاشنک جملەسى؟
 بر قاریسک کوککه چققان مهگگی بتماس تاولری،
 هیچ کورنماسلک اوچی نهق جن - پریلر قللهسى،
 بر قاریسک ئە یله نهک یوزلرچه چاقرم نیپتیگز،
 کوز کورم جیردن جایلگان خاص قیامت دنیاسی .
 کم یاراتقان، کم بار ایتکان، نیندی کوچ بو یا خدای؟!
 نیندی تدبیر، نیندی تقدیر، نیندی قوت قوهسى!
 عزالدین ایسانبیردین .

مطبوع ائوار

مکر و محبت. (فاجعه). محرری ف. شینلر و مترجمی ل. مصطفی اولوب ناشری احمدگرای حسینی و شرکاسی در. دنیاده جنت و آنک حورلری. مؤلفی منہاج الدین قدرمتی و ناشری «صبح».

حوایج دینیہ. (فارسی لسانندہ عقیدہ اسلامیہ). مؤلفی منور قاری و فارسچہ مترجمی معلم حاجی معین بن شکرالله اولوب ناشری معام ملا عبدالقادر شکوری در. کیاو. (حکایت). مؤلفی محمدعیاض اسحاقی اولوب ناشری احمدگرای حسینی و شرکاسی در.

قزق صوڭ. (شعر مجموعہسی) مؤلفی ن. ربطی اولوب ناشری ح. محمدشین. بالا طولپار. (قازاق تلندہ شعر مجموعہسی). مرتبی ع. ق. افندیدر.

باشقرد حاللری. (شعر مجموعہسی). صفوان یاخشیقوف اثری اولوب ناشری «قلم» در. اول تورمشی. (دورت پردہدہ تیاتر رسالہسی). ن. ربطی اثری.

تابوشماققر. گری آرسلانوف اثری. فازاندہ مطبعہ کریمیہدہ باصلہشدر. موڭلی تاوشلر. (شعر مجموعہسی) ق. یولداشف اثری. دڭلاب قاراڭز، جولا مقچی بولام (شعر مجموعہسی). ن. ربطی اثری اولوب ناشری ح. محمدشین. یاڭا باصلوب چیقمش اوشبو اثرلر، هر بر مشور کتابچیلردہ ساتولسہلر کرک.

ادبیات

یلان موگزی

جای کونی. بالالر قش بویی اوقوغاندن صوڭ جلی، مای کبی تہملی و حضور تعطیل وقتن کونوب آلدیلر. عادتی اولنڭ طنچلقی شهرلرنکنندن کوب اوستون بولو ایله آنڭ هواسی ده شهر اوراملرنده تونچغوب یاتقان هواغه قارا-غانده بیک یوغاری وسلامتک ایچون ک فائده لیدر. اول وقت بتون فوشلر جلی یاقلردن کیلوب یتکان بولالر. آنلرنڭ

بر نورلیسی اورمانده، قرلرده، بافچهلرده و بر تورلیسی ده بایط (قارالتی) آستلرینه، ایشک آلدی نوبہ سینہ اویالاغان بولالر. اول کشیسی اوزینہ حسابسز فائده کیترگان بوفوشلرنی اوزینڭ غیرخواهی دیب بلہ، حتی اول کیلمازدن اول اوک، آنڭ کیلر کونلرینہ تاقنادن اویالر باصاب، اوی یاخود قابقا باشلرینہ آصوب قویا! آنڭ کونی تونی توقتامازدن صایراغان تاوشلرن، ثنا و حمد هم اوزینڭ کوڭل آچقچی دیب بلہ.

اول کشیسی قار کینکچ جیر کیبوب بتار بنمازده، صوقاسن آرباسینہ صالوب-اوزن آشاتوب یاتقان آناسی-قرنی طرمارغه کینہ. اولنی چقغانچی یولده اوچراغان هر بر نرسه گه بیک کوب معنی بیرہ و «های، بوش چیلاکلی خاتونغنه اوچراماسون ایدی الهم!» دبه صغنا. اول وقت مسجد منارہ سینہ منوب تیرہ یافغه فاراغان کوزگه، بر آندہ بر موندہ جیرنی فارالاتقان، آتی آرتندن صوقاسن توتوب بارغان کشی، یرافده اروب یاتقان قار اویملری و کوبدن کورنلر آستندہ اونولوب یاتقان چیشمه نڭ ترسگانلگی، فویاش نوری آستندہ آنڭ سزلوب آغوی، باصونی ئلله نیچه گه بولوی، یالترای آچیق کورینور؛ بالوندہ اوچوب بارغان کشیگه کورینکنی کبی تیرہ یافدن جیر ایلان کونکڭ توتاشقان اورنسینہ قدر گوزل و کیڭ بر منظرہ آچیلور. اوزاق وقت اونمی، «صوفا» وقتلری اوتہ، بتون قر یاشاره، اورمانلر و بولونلر نورلانا و چچکدن قاشما ایلان قابلانا؛ یافراقار کوندن کون زورایا، فالنایا، جیردن و هوادن صولش آلوب مکمللہ شه و یش، بش عسکر کبی بری آرتندن برسی مخصوص بر ترتیب ایله تزیلوب، قویا-شنڭ شعلسن آغاچ توبینہ اوزودن صافلی. بعضاً قبلہ یانندن ایسکان یکلچہ جیللر ایله گنه آنلرنڭ اورنلری آز، آز آلماشنا؛ تیک شول چافده غنه فویاش آنلرنڭ ترتیبسز-لکلرن فرصت نابوب بتون کوچی ایله آغاچ آراسینہ اورکولہ. تورغایلرنڭ کوک قاپوسندہ اویقاولری، بر نوشوب بر منوب مدح ایتولری ایشتولہ. آغاچلر آراسینہ کیلورلک توگل، قولافنی باررلق و برسندن برسن آیرماسزلق-گورر کیلوب تورغان صایراو تاوشی.

بونڭ ایلان برابر اوین و کولسکی سایہ سنده کونلر کوز آچوب یومغانچہ دیہرلک تیز اوزا؛ باصولرنی اوتاو وقتی جیمہ. اول وقتندہ اوزا. بتون قر و بولونلر دیکز کبی دولقلانا؛ کونلر چیکسز فزدر؛ آشلقلر آغارا، باشاقلری نولا و پشه باشلی. خلق ایرتوک توروب آذان ناوشی

اول وقت فاقى فارنايغان بولسەدە، جىر جىلانگىنىڭ ياكىغاغە پشوب كىلگان مېزگىلى بولا. قورساقلىرى كوكبىكەنچى آشاب بىر بار چىتىنە كىلوب آونىلر. آنلارى و آنلارنىڭ : «بالام كىومگىنى صافلى توش!» دىگان سوزلارنى قولاقغە دە آلەمىلر ھەم اول سوزنىڭ نى ايكاندندە خېرلىرى بولمى. بولماز دە شول؛ آلا ئلەدە صىلر، دنيا كورمگانلار؛ آنلارنىڭ مىلارنىڭ بىزمەنى بىك جىكل تارتە - آلا شاپارلر، طبر چنارلر.

منە ايسكارمزدن آنلارندە بىر زور، بوندن نىچە يىلر اول دنيادن كىچكان يىلاننىڭ موگىزى ظاهر بولا. بالالر بونى بىر نىگدە قويىمىلر. شولايدە بىرسى : «فەلمىنى صالوب قويارىمەن - بارار ئلى» دىە اوينە آلوب قايتا و آناسىنە كورستە. نكى ئلىگە قىر دنيا دە بولمەن شادلىق ايلان شادلانە واوغلىنە عقلىلىقى اىچون رحمتلر باغدرار.

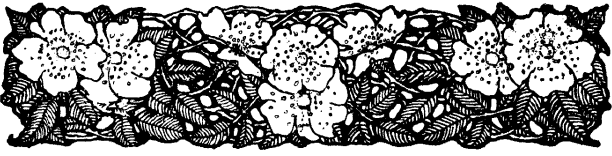
شولا يوق باشقە بىر يىتمە بالادە تابوش حەق دە آناسىنە قايتوب سويلى. آنا، اول نرسەنىڭ نى ايكانلىگىن بىلگىچ تومسز بىر ھىرنە ئالا و اوز قولايغىنە اوزى اوشانوب يىتى. آندى بىر قىمتلى نرسەنى آلوب قايتماغانى اىچون بالاسىن اوروشا، خورلى. لىكىن بو فايە بىرمى، اشنىڭ وقتى اوزغان بولا. بىچارە خاتون ترسەگن تشلاوگنە توگل، بىر قات تىرىسى ايلان تىندە فايروب آلغان بولور ايدى. «بالالر، آنلر نرسەنىڭ قىمتى بىلەرمىنى صوڭ، يە بىر

عبنى جهان نارچىڭ اوغلىنە شوندا بىر بەلى نرسە اوچرا - سون ايدى، كورر ايدىڭ، اول بىر وقتدە آلەمى قايتماز ايدى!» دىە زارلانا. «مىڭا ئنى ئنى ياش چاقىدوق شوندى غائىدن كىلەچك نرسەلر حەقندە سويلىلر ايدى، آنارغە كىرك بولغان قىرىسى دىعالرنى دە از بەرلىكلر ايدى. خصوصاً ئنى اول طوغرىلردە بىك تىرەن معلوماتلر و كورنى كورگان ايدى. اول مىڭا چىلارنىڭ بتونسىن صىفلرغە آيرا، آلباستى كىلەلر سويلى، آزداق قورقلىرى كورستە، مونچە پەرىلر كوز آلدىغە كىترە ايدى. - مېن نىچون صوڭ آنلر كى بولمادىمە، اوز بالامە بونىڭ كى مېم نرسە لرنى سويلەمەدم؟» دىە بىچارە خاتون آە اورا. صوڭ اول مسكىن نىشلەسون، يوقغە بىر كەمدە آلەمى اورىمى، زارلاندى دە. اول موگىز آننىڭ بخت آچقى ايدى: اول شوشى موگىز آرقاسىدە بو دنيا قايتىلر بىتونىس انوتا؛ آخرتى گنە اوپلى و شولاي ايتوب راجتچە ايكى دنيا دولتىنىڭ خواجەسى اول ايدى. آندى موگىز ھەر بىر كىشىگە اوچرامى؛ آنى خىزىلىس عە. م. اوزى سويگان كىشىسەنە گنە بولقدرا.

آستىدە اوراقغە نارالا. اوپلردە اشكە يارامغان قارت قوربىلر و اوسوب جىتمەك بالالردن باشقە بىر كەم فالەمى.

قارنلر بىلگىلى بىر قوناق توسلى گنە ايدى دنيا دە نورالر. آنلارنىڭ بتون امىدارى سونكان، ھىچ بىر نرسەنى تىلەمىلر، تورمىنىڭ تىزگىن بالالرىنە ياغود بىر قىرداشلىرىنە توتىدىغان بولالر. شونىڭ اىچون اوپىدە آنلر اورلر بىگنە ئالغاندە بىك طىنچ بولا. اوپىڭ مېچى آستىدە فىلوب قالغان چىكرىكە تاوشىدىن باشقە ھىچ بىر طىن بولمى. ابى ايلان بابا، قارتلىق سىبىلى اوز ارادە بىك از سويلشەلر، كوب وقت نىياز، نىياز، ذكر و تىسبىح ايلان مشغول بولالر. ياش بالالارنىڭ آندى بولولرى، نايدە، بىك يراقى! سىن آلارنى نىقتىر اشكە يارامى دىسەگنە، آنلر اوز اشلرندە اوزلرى بتون كىشىلر. آنلر آلەمى قارنلر كى، تىكەگنە دە تورا آلەمىلر. اسسى وقتلردە اوپىڭ تەمى تابلەسە آنلر باشقە تورلى نرسە بىرلان بولمەلر. چىندە آندى قىر و كوندە كەم اوپناسون، كەم توزان توردروب بورسون؟ اوپىدە يانوغە غنە اش فالسە، اول طاغىدە قىقسىز. خىر، بەضاً اوبىلردن قاچنوب سوت اوستارى آشاو، تاوق يومىرقەلرى قاچرو كوئىلى تويلىسەدە جىولا تورغاچ آلارندە واز چىگنە. بىر اش بولسە، اول دە قوبىنورغە يوروكنە قالا. منە بىر وقت يىگىمى لاپ مالەمى اوپىمى ايكى اىنىشدىن قوشلغان زور صوغە قوبىنورغە بارالر. چىشونب اىڭ اوّل بىرسى «بىسەلە» ايتوب چوما. بو بىسەلە ايتو كوب وقتدە بىلەگنەك اورنلرغە توشكاندە گنە ايتولە؛ يوقسە باشقەلرى بتونلاى بىسەلە ايتىچوك توشەلر. منە يوزەلر، منە جومالر! عىچ. قش كوندە خىلەلرى آلارغە ئللە نىندى اچىن چىقان يانا تورغان غاز حەقندە سويلىگان بولا. آلا كى مەكەل ايتىدروب بونىڭ عملىاتىن ياشىلر. واقعا اش - خىلە سويلەگنەچە چىغا، غاز بىك شەب يالقلانا. صوڭدىن اوشوب بىكچ صودن بىرەم، بىرەم چىغا باشلىلر و دىگىل - دىگىل ايتوب بىر اياق اوستىدە دىگىرلاب، قولاق تىشوكلىرىنە تولغان صونى چىغارالر - آلا بىر قابات قوبىنو ايلانگنەدە فالەمىلر. شولاي ئللە نىچە قات بوژنوب آلەسەب بىكچىكە توفىلر.

شوندىن صوڭ بىر تورابىسى قوچان نازوب آشارغە كىرىسەدە، اول وقت ايدى آننىڭ تەمى بتونلاى يوغالغان، ناملرلى قاتقان بولا. ايكىنچىلرى «اورمانغە!» دىە چاقرار ھەم شوندىن يراقە توگل ايمەن، نارات و قايندىن عبارت قوبىرلىقلر آراسىسە كىتوب اىستەدكلىرى نىر تاماقلرن تويدروب قايتالر.

مکات

قارت يالچى (*).

IV

كشى، نى چاقلى توبەن كىتمەسون، طشقى احوال ومادى طورەش آنى نى مرتبەدە گنە ايزمەسون شونەدە آنڭ جانى، باشقە وقتدە، طشقى احوال اچنە جىڭلوب، يوغالوب قالغان الھى چاتقىسى بوتونلەى و مەگىگىگە سونە آلەى. شول چاتقىنى قوزغاتورلىق ھەم طشقى طورەشقە جىڭلوب، توبكە چومغان جاننى اوياتورلىق بىر سوز، بىر عادى اش اوجراسون - شول اوق مېنوط آنڭ اوزن باسقان بوتون اعوالگە معنوى پروتېستى بالقوب چغار. شول وقت آنڭ تلى دە، سوزى دە، اوزگەروب نى قدرلى آز سوزلى، يارلى ئالى بولسە دە، اوزى سىزىچە اوك، بوتون روحانى دنياسن سويلەب تاشلار. ضياغل قارت بلەن دە شوڭا اوخشاش بىر حال بولدى. مېن سالقن يا كغردن دردر قانتراب، كوشگوب، يوقلى آلەى ياتقانلقدن، بابايغە اوزىڭ اوتكان طورمىشى، بايدەغى كون كورشى حقدە بىر ايكى سؤال بېرگان ايدىم. اول عادى بىر ايكى سوز اوچون مېڭە تابا ئەيلەنوب، ياتدى دە، اوزى سىزىچە اوك، بولسە كېرەك، باشدە صنق، يارتى جەملەر ايلە طوتنوب، بارا طورغاچ، قزوب، بوتون دنياسن سويلەب تاشلادى. مېن آنڭ اوزن كوروب يوروسەم دە، يەش چاغى، آنا آنالرى حقدە ھېچ بىر نەرسە باھى ايدىم. باباي اول و آنار حقدە ھېچ كوتلمە گان رەوشدە اينەسندن جېنەچە سويلەب چقدى.

باشدە قىينراق بىر آزدن فزق دە، كولىكېرەك دە بولسە دە، بارا طورغاچ، اول يورەكەن سويلى باشلاب، آنڭ تائىرى مېڭە يوغا، مېنەدە يورەگم قزوب، اچمەدە قزغانوغە، ئەللە كم و ئەللە نەرسەگە عائد آچوغە اوخشاش بىر حس اويانا باشلادى - باشدەغى قرق آور تائىرگە ئەيلەندى.

- نېچك صوڭ، باباي. . . . يەش باى آناسېنە اوخشا-
غانى، ياخشىمى؟ دېگان ايدىم سوز آراسندە اول

«كوبىدن توگل بىر قارت سائىلچى گە صدفە بېرمى چغار دم؛ بېچارە عاجز، كوڭلى توشوب كىمىكان كېوكىگنە اېشكەن چقدى. مېن بىر ايكەم كېسە گى بېرىم دىب نەرە زە گە فاراسامە ارنى كورە آلەم! « دىبە خانون زارلانوۋئندە دوام ايتە. «يا الھى! اوزڭ كېچەر، مولى - م! اكر اول حضرتى قوۋب چغارغان بولسەم، آنڭ فارغشىڭ تھرىنە بنى دوچار ايتە، خدایم! « دىبە خانون اوچ كون، اوچ تون زارى، زارى بىغلاسدە اول وقت، اچىلغان كوك قېوسى، ايندى يابلغان بولا. نكى بېچارە، اشىڭ توز و كلگن بلور اېچون كوگل و نفس مجبورېتى آستندە ئىلگى خانوندن موگىزنى باروب سورى. لىكن ھىيات! بېرو فايدە! جېتسە اوستىنە كېساولاب دە چغارا. بوندن اشىڭ كېرىگە چىگىگانى تمام آڭلاشېلە. شوندى فاتى وجدان عذابى آستندە اول بتون اشلرندىن فاللا. اشىڭ بتون اوڭمغان يرلرن بددعادە نغە كورە. ايزگىلرنڭ تلەگى ھەر وقت خدا فارشوسندە مقبول بولغانلغى اېچون، بوندن صوڭ قىلاچق اشلرېڭدە اوڭفە بارمايە چغن فرض قىلا. فولغە توتوب بىر ائى اشلارنى يوقفە جېل قوودىگنە عبارت دىب بلە ھەم ھېچ بىر نرسە وجودگە كىترە آلمايچىغىنە بىك فاتى ايمان ايتە. حالى فوق الحد نچارلانە. فاچق توتوب ايل اوستىنە سائىلچى لىكەگە كىتونى آچقە اولودن قىنراقفە سانى. ذاناً ياش چاغندە شوندى بوزوق فكرلى آنا فولندە اوسكان بولسە دە اول بېگراك ھفتلى و آندندە آرتق ناموسلى بولا. ئلكە بىش آلتى كېسەك جېر چەچوب تاماق توپدرغاندە و ايرىندىن فالغان اوى و يورت اچى نرسەلرېڭدە كوبسن صاقلاب كېلىگانە ايندى نە جېرى ونە بىر اوى اسبابى بولسون، ھېچ نرسە سى فالى، آبزارى آرتندە گوزل برەنگى باقچەسى بولا. توروبدە آشقە توراب آشارغە آنڭ برەنگىسى بولمى. ئلكەدە كولوب تورغان اويى ايسكىلە نە و مېنوت صاين آوارغەغە تورا. بردن بىر كجەسن صانوب بېارە. بالاسن طاماندىن ئللە نىندى بىر شەرگە اولاندرا. اول بوزوق اورنلرغە ئلەكوب اخلاقسىزلىقنڭ قربانى اول، آنا: «ياخضر الياسم، فارغاناسنڭ!» دىبە اوخلىدى؛ كوزلرى آنايا وقورقچ بىر صورتكە كرە باشلى: «يلان موگىزى. . . . ئە يلان موگىزى. . . .!» دىبە بلەسزدن بىر نچە دفعە قچقراچ بىتونلايگە طانچلانا.

بېتوربورغەدە كامېرچىسى اوچىلشچە شاكردى:

محمد على شمعونوف.

(* باشى ۸ نچى عددە.

دى . اول عمرنده برنچى ، تيك برنچى مرتبه كشيگه اطاعت ايتمه سكه ، فارشى سوز ئه يتورگه باطرق قىلوب ، باى بلن تلله شه باشلاغان ايكان . يهش ، هوالى باى ، قصه غنه ايتوب :
- ارلامه قارت ات !

ديب سوزنى كېسكان ده ، موني كولته گه ييبه رگان . قارت بو اوچ سوزنگ نى درجه ده آور طويغانن ئه يتوب جيتكره آلمى ، شولاي ده آنك سوزندن ، تاوشندن بولر قارتنگ كوكلن مه كشيگه صدرغانن ، هيچ بر حالده جورولماسلىق آغو بولوب ، يوره گينه اورناشقانن آچق آكلاب بولا .

باباينك قبرگه بارغانده قرآن اوقونو اوچون غلمان شا كردنى آلوب باروونك سېمېن بلو اوچون ، اوزينك اوقو ، يازوغه مناسبتى مسئله سن چغارغان ايدم . . .

- يوق ، بالام ، يوق . . . مين عمرمه قولمه كتاب ، قرآن طوتوب اوقى آلام . . . ئه لجه م " بلن « قل هو » نده ئه نى تلن گنه اويره تكان ايدى . .

يوق ايندى ، بالام ، يوق . قارا قالدق ، قارا قالدق ، خدای اوزى . . . اوزى كېچرسون ايمانمن آيرماسون ، ايندى اليهم . . . اولنگانده ايمانمن آيرماسون . . . جانمنى جيكللك بلن آلسون ايدى ايندى ، خدايم . . .

قارت قرآننى تانومى ، دين ده ، بله ؛ شولاي بولسه ده ، آنك تاوشى ، اوزندن چقغان هر بر سوزى نهايه سز قوتلى ايمان ايلنن ئه يتوب ؛ آنارده قرآننى باتدن اچكان وشرنى عمر بويينه ايكنجيلرگه تعليم قىلغان آدملرنك مكيكندن قوتلى ايمان بارلقى بلنمكده ايدى . اول اولنگى بايدى اونبېش يل ، شاهردان ده بكرمى طوقز يل يالچى بولسه ده ، يهش باينك نكى سوزن ايشتكانچى ، اوز حالينك آورلغن طويماغان ، آنندن چغارغده اويلا ماغان . لکن شول اوچ سوز آنك روحيه بوز دېكنگزى دای صالقلق بيروب ، باشقه ياقغه اوى ييبه ررگه مجبور ايتكان :

- يوق ايندى ، بالام ، يوق . . . بختلى بولسه ق ، بنده گه بنده بولماس ايدك . . . ايندى قارتايووم ده جيتدى . قارت اتنى يورطدن قووا باشليلىر . بر جلى پوچماق بولسه ، چابانا طوغوب بولسه ده ، تاماق طويدرر ايدم . . . بالاقاى ، آلقى كون بار بيت . قارت كونده باشم سجده كورر ايدى . الله تعالى قاشينه باراسييز بار ، بيت . . . دى .

قارت بارغان صاين قزا ، تيره نه يه ، روحنده گيلرن چغارا ، نلى ، سوزى طن ، صافى قوبلغان ياكفر اوگفانيه آغا ، شومارا بارا لکن نيگنه سويلسه ده ، قولاغمه آنك

اوزنده بولغان حسن نى نيچك ايتدروب ئه يتورگه آبدراغان ، شونك ايله برابر اول سوز - كوكلينك ياراسينه فاغلا طورغان رهوش ايله آور بر صولش آلدى ده :

- يوق ايندى ، يوق ، بالام ، بو زمانده بورونقى قارتار يوق . آنار بوته نه چه بولالر ايدى . بو باى ، طوغان چاقده مين آنلرده يالچى ايدم . مرحوم شاهردان آغاي آرقامدن صوغوب «خاتون بالالارغه اويلى بوغاي ، بار ، فتحيه قارچقنى چاقر ئه لى . .» ديدى . يارى ، ديم ، مين ئه يتهم :

مونا بالاقاى ، مونا فرح الدين مخدوم قارا ايندى سين شونى ، بيت ، مين كندك ئه بيسن چاقرغان كشى . . اوسه باشلاغاچ ، اويلىر ياصاب ، باشمه اوطرتوب ، قايا بارسه ، كوتدروب يورودم . آتاسنده بكرمى طوقز يل خدمت ايتدم . بو آنلرده ، بو آربالرده مينم كوچم بار ، مين آنلرنك اويلىر اشله گانده باشلاب نيگز صالوچى . مرحوم ، قارت باباى ، ياخشى كشى ايدى . قېناسه ده ، تيز اونوته . . هوالى توكل ايدى . مين آنارده بكرمى طوقز يل خدمت ايتدم . . ژالونيه م ، ياغه ايللى صوهغه ياقنلاشقان ايدى . . . بختسزلىگمه ، مينم قارا كونمه فارشى در ايندى ، مرحومك اوب كيتدى . . . ياش باى آلاى توكل . مينى «ئهى قارت !» ديب كنه يوروتد . رته لب صانغده صانامى . .

باباى بايندن چيكنه چغوب ، آناسن ، آنك اولوون ، موگا ئه يتوب فالدرغان وصيتلرن سويلى باشلادى . بوسى ناغى آور تاغى قرغانچ ايدى . اول كېچه گنه ك آناسن توشنده كورگان . قارانقى ، دى ، آچولى كېك ، دى ، گويا موگا نهرسه ئه يتوب ، شلته لى ايمش ، دى . اول يوقيسندن اويانغاچ ، بيك قايغروب ، غلمان شا كردنى آلوب باروب آناسى نبرنده قرآن اوقونمچى بولغان ايكان . يهش باى يبه رمه گان .

- سين ، ديب ئه يتوب ئه يتهدى ، قارت ، ئه ل ، ديب ئه يتدى ، عقلنن چغا باشلادكمى . . . هوندى قزو اش اوستنده قبرگه باروب يوررگه ديب ئه يتهدى . . . آنك ، ديب ئه يتهدى ، قېردن ، ديب ئه يتهدى ، قاچماس ئه لى . . . اش بته ر ، شوندىن صوك ، ميكه ديمه گايى ، قېردنن قايتى ، ياتورسك ، ديب ئه يتوب ئه يتهدى . . .

موگا قارتنگ بر ياقدن كوكلى صنسه ده ، ايكنجى ياقدن آچوى فابارغان . .

- عمرمه ده ، دى ، بوندى قيين بولغانى يوق ايدى ،

ایکی جملہسی طوراً :

— ارلداما، قارت ات !

— بختلی بولسەق، بندہ گہ بندہ بولماس ایدک . .

اوج دورت سوزدن عبارت بولغان بو ایکی عبارہ جاندلر ایلہ آکلانو ممکن بولماسلق بر حالنی کوز آلدینہ یازوب سالالر. بونلردن بوتون و مہ کگیلک فاجعہ آکقی، روعنی اوتہ کیسہلر.

۷

سوز کیسلدی. مین یوقلارغہ طرشوب باقدم، لکن ممکن توگل ایدی. بیک عادی و بیک بتکان قیافتدہ یور وگان و باشقہ وقت دە یافتدن اوچراسەک دە، الوغلغینہ حرمت یوزندن گنہ، یراقدن سلاملہشوب اوزارلق بولغان بوفارتنگ اچندن شوندی جانلی، شوندی حیاتلی بر ذات کیلوب چغووینہ حیران بولوب، آنک تگی اولدن چیتکە فسوب چغارلغان اویدہ یەشەگان ئەبی، باباسی، آنک ایمانی، یالچیلغی، کوکلینگ صنووی — قصەسی هر بر اشی، هر بر سوزی بوتونلہی یاگا، یات، شایان دقت طوبلوب، روحہ اوتہ کیتہ، یورہ گمہ توشہ؛ یراق دە، آورده بولغان ہم اوزی طوقتاوسز آغوب بارغان خیالغہ آلوب کیتہ؛ ایکنچی یاقدن فزقدرادہ، فزغاندرادہ، عذابلی دە ایدی. شول حسیات اچندہ یوزوب، اوزمنی بوقلارغہ کوچلہب آزابلاغاندہ قارتنگ اچدنگنہ، تاوشسزغنہ جلاون ایشتووم تاغی اوتہ کیتوب، احوالنگ فاجعەسی ئەللہ نیچہ قات آرتدردی. — بیچارہ قارت کوکل نیدن صنغان، نیچون بوندی قارانغی نوندہ اوز آلدینہ یەشرونوب جلی ایدی؟

۷۱

تاگفہ تابا کون آچلدی. یولده سورلدی. کیچہ آلوب منہ آلمی اینتکگان آتلر بوکون جیکل مندردیلر. بزبابای ایلہ سویلہشمەسکە، کوزگہ کوز فاراشماسقہ طرشدق. بز قایتوب جینکاندہ منارده مؤذن آذان ئەیتہ، خاتونلر صییرغہ بارا، بر بیردن آفرغنہ صزلانغان موزیقا ایشتلہ، مینم ئەتی ایرتہ نمازغہ بارغہ طہارت آلوب یوری ایدی آنک یوزی همان آچولی، قارانغی ایدی، میکہ قارامیچغنہ :

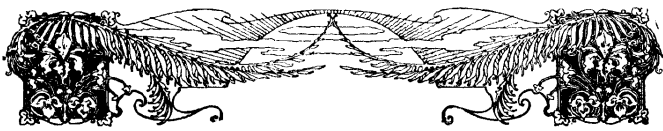
— نی حال، آت، آرباک ایسەنمی؟ . . . مین برہر نەرسەک وائلوب یاتیمی دیگان ایدم . . . دیدی . . . — کوشککانسکدر، آتلرکنی طوغارده کرووب یوقلا.

مالای اوزی بوشاتور! دیب، علاوه قیلدی دە ئەیلہ نوب کیتدی. کوك اچلا بارا، کون آیازی، نیچہ کونلر طوقتاوسز یا کفرغہ کوملگان طبیعتکە یاگا چقمقدہ اولغان قویاش قاراب کولہ باشلی — طبیعت شوکا بہ یرہم ایتہ. بو حال مینم روحہ شادلق، جیکلک بیروب، طنغنہ یوقیغہ کیتکچی بولسەم، بایاغی ایکی سوز قولاعمہ ایشتلگان دای بولا ایدی.

— ارلداما، قارت ات !

— بختلی بولسەق، بندہ گہ بندہ بولماس ایدک !

ع — جان ابراهیمی

تاتار و باشقرد کویلیری

۲۸مارندہ پیتر بورغده «نفاست سویوچی خانلار جمعیتی» جیونندہ س. ربیاقوف تاتار ہم باشقردلرنگ جر و کویلیری حقندہ مفصل دافلاد اوفوددی. بو ذات تاتار و باشقردلر آراسندہ یوروب بیک کوب و ہمہ کویلیرینی جیغان. ربیاقوف ننگ سوزینہ کورہ: مذکور ایکی قبیلہ کویلرین چاغشدروب فاراغاچ باشقردلر جر و کوی طوغورسندہ تاتارلردن کوب یوغاری طورغانلق کورینہ در. واقعا باشقرد کویلیری کوبسینچہ اوزون موکلی، اوزلرینہ خاص، ماطورلق غہ مالسکلر، قدیمدن قالغانلر. تاتار جر و کویلیری ایسہ یا گاراق چقان، روحسز؛ بونلرغہ روس طاقماقلری ننگ شافتی تأثیری بارلق سیمز یلدر.

مشهور جرچیلردن م. یانوا خانم و صاندولینقو تاتار و باشقردچہ جراب کورسہ تکانلر. حاضرین باشقرد کوی و جرلرین بیک یاراتوب طکلاغانلر.

ربیاقوف تاتار جرلرین روسچغہ ترجمہ اینوب حاضرین کولدرگان. فزان یا اویا تاتاری ننگ معیشتی و حسیاتی نہ قدر تورلکسز ہم اچ پوشدرغچ بولسہ جرلری دە شولای معناسز، روحسز، فقیردر.

پیتر بورغدهغی «ویچیرنی ژریمہ» غزنہسندہ (۲۹مارت) بودافلاد حقندہ فسقہ غنہ باصافان؛ آندہ تاتار جرلری حقندہ شافتی تحقیر سوزلری یازلغان. بونی کوروب اداره مرگہ

روسچہ یازوب «نووی وریہ» ادارہ خانہ نہ سینہ کوند رلسہ لر گوزل و تاثیرلی اولور ایدی» .
محمد فاتح افندی نڭ سوزلورن بر از توزه تورگه احتیاج کوریلہ. ریپاقوف نڭ لیکسیہ سی خلق جرلری حقدہ بولغان. صوڭ یازغان شعرلرنی بوندہ کرتو ممکن توگل. بزده باشقلردہ بولغان رومانسلر بتونلہی یوق. ریپاقوف باشقرد جرو کویلری حقدہ شاقنی یوقاری فکردہ. ایسکی باشقرد جزلری نڭ باش و آخر مصراعلری بر تورلی بولوب صوڭندن تاتارلر تاثیرلی ایله جزلری بوزولغانلق معلومدر تاتارلرنڭ شاعرانہ توگل معیشتلری ایله حسیانسزلکلری نڭ جزلریہ تاثیرلری بولودہ بیک ممکن .

لطائف

۱۳۶

ایشانلردن برینہ اوز بڭ نکلفسز کورشوچی وهر وقت اوین کولکو سویلاشوب اطوروچیلردن بر ایبدہ شی : « ابوالعلاء المهرینی اکفار قیلوب یازارغہ حقنر وار، زیرا بو کیمسہ سز نڭ کبی خلق آلد اوچیلرنڭ جملہ سینی بر فاپچق غہ سالوب، انسانلر جملہ سنندن چیقاروب تاشلا- مشدر، لکن ابن تیمیہ نی سوگوژنڭ سببی نہدر؟ » دیہ صورمش. ایشان ایسہ : « بزنڭ ایچون هر ایکسی دە بر، بونلرنڭ قانغسینڭ غنہ اثرینی اوقومش آدملرنڭ دە بزگہ مرید اولمہ چقی و بو سببیدن سودامز طورغوناقغہ توشاچگی معلوم» دیہ جواب ویرمشدر.

۱۴۰

خوارچدن بر خاتون غہ حجاج : « بن سزنی آشلق اوریننہ اوررمن» دیدیکندہ خاتون : «سن اورساڭ، الله تعالی ساچار، کوریک فانقیگنر بیگار!» دیمشدر.

محرری: رضاء الدین بن فخرالدین .

ناشری: «محمد شا کر و محمد ذا کر رامیفیلر» .

«لیوبان» استانساسی نڭ بوفیت خو جہسی محمد فاتح افندی بن عطاء الله بایراشی یازادر :

«پیتربورغده خاتونلر خودورستوننی قوروز فاسندہ غوصپادین ریپاقوف نڭ تاتار و باشقرد جزلری حقدہ غی لیکسیہ سنندہ تاتار جزلرنده سازدن، مانیف دن هیچ نرسہ یوقلغنی، موضوع و ترکیباتلرنده هیچ ربط و مناسبت اولمہ یغنی بیان ایدوب، ایسکی دن قالہ قارا عوام خلقینڭ جزلغان ایڭ معناسز بعض بر جزلری ایله استشهاد ایدرک تاتار جزلرینی تنقید و عادتا تحقیر ایلدیکنی کوروب متأسف اولدم. غوصپادین ریپاقوف نڭ اوشبو تنقیدی، مقالہ نی اوقوغان کسہ لرنڭ حسیات ملیہ سینہ طوفونوب غیرت ملیہ سینہ غایانہ کتوره چک اولدیغندن، اقتداری وار اولانلرنڭ بونی رد و مقالہ سیننی نکذیب ایدرک بر نرسہ یارمقلری لازمہ دندر دیوب بلہم .

عجبا: غوصپادین ریپاقوف نڭ دیدیکی کبی، بزنڭ تاتار جزلری هر فایوسوی شولای سازدن محروم، ماتیف دن عاری موضوع و ترکیب جہتلریدہ معناسز و مناسبتسزمیدر؟ .. درست بور و نقی جزلرمز نڭ مصراع اولی نڭ مضموننی صوڭکی سینڭ مضمونینہ کوب وقتندہ مناسبتنی بولمای. لکن بو حال تاتار و باشقرد جزلرینہ غنہ خاص اولمایونچہ، بلکہ روسلرنڭ ایسکی عوام جزلریدہ عین شول بزنڭ تاتار جزلری کبی مصراع اولی صوڭکی سینہ مناسبتسز بولادر. ریپاقوف جنابلری، تاتارلرنڭ ایسکی عوام جزلرینی مثالغہ آلبودہ زمانمزدہ مقبول و متعارف اولان عبدالله افندی طوقایف، نجیب دوماری، مجید غفوری، سعید رمییف، و بونڭ کبی شاعر- لرمز نڭ جزلرینی مثالغہ آلمایونچہ آنلردن کوز یوموی، کندیسینڭ بی طرفلق مسلکندن چینکہ کیندیکنی، و حقسز اوله رق تنقید و محاکمہ ایتدیکنی کوسترمکدہدر

بونکله برابر غیرتلی شاعرلرمز ایله ارباب همت و حمیت، ناموس ملیہ مزی مدافعه خصوصندہ اجتهاد ایدوب غوصپادین ریپاقوف جنابلرینڭ لیکسیہ لرینی رد ایله، ملی جزلرمزدن بعضیاری ایله استشهاد ایدرک بر مقاله یازسلر، (دها گوزہلی)

«شورا» اورنبورغده اون بیش کوندہ بر چققان ادبی، فنی و سیاسی جموعہ در .

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТРАНИЦЪ ОБЛОЖКИ 30 КОП., НА 2 И 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

Адресъ: г Оренбургъ, Редакція журн. „ШУРО“.

آبونہ نیکی: سنه لک ۵، آلتی آیلق ۲ روبلہ ۶۰ کاپک .

«ونت» برلن برگہ آلویچلرغہ:

سنه لک ۹، آلتی آیلق ۴ روبلہ ۶۰ کاپک در .

افندی گه : ديار مصر مفتیسی محمد عبده حضرتلرینک تفسیری هر بر کتاب مغازه سنده صانلمقده در . «ارشادیه» اسمنده اولان مدرسه لرده هر بر کتاب مغازه سینه مخصوص اولان «اسامی کتب» بولنورغه نیوشلی . پوچنه ایچون مارقه یبارمش آدملرگه کتاب مغازه لری «اسامی کتب» لرینی بوش یبارهلر . اوشبو سنه «شرق» کتبخانه سی طرفندن نشر ایلمش «اسامی کتب» ناک ۱۷ نچی بیتنده اوشبو روشده یازلمش : «تفسیر القرآن الحکیم» . ۲ نچی ۳ نچی ۴ نچی جزلر . مفتی مصر محمد عبده ناک مشهور بیوک تفسیری اوشبودر . حقی ۷ صوم» . ۱۰ نچی جزئی باصلدیغی یوق .

۵ زایسان شهرنده معلم فیض اللین افندی گه : «ملاحظه لر حقنده معاکمه» اسملی مقاله گز کاغدنک هر ایکی یوزینه یازلدیغندن حرف جبارغه ممکن اولمادی . تکرار یازسه گز کاغدلرنک بررگنه یوزلرینه همده یول آرالرینی بر قدر سیراک بونکله برابر قسقراتی یازگز .

۵ اداره ده اولانلر ایچون هر بر مقاله و هر بر شعرنی اوقوب طورقی و آنلرنک ایهلرینی بیلوب بترمک ممکن دگل . شونک ایچون بری طرفندن یازلمش و سویلانمش مقاله و شعرلر آستلرینه اوز امضالرینی قویوب اداره گه یباروجیلرده بتون مسئولیت اداره گه دگل بلکه شویله اشنی اشلاوچیلرنک اوزلرینه گنه عائد اوله چقدر . اوشبو قاعده خاطرلرده طورسون و اوز قدرتلرندن کیلهماش ذاتلر باشقه لر حسابنه دنیاغه کورلورگه طریشماسونلر بلکه دنیاغه کورلمک حقنده مشروع یول ایله عمل ایتمسونلر ایدی .

۵ امام محمد حافظ افندی جنابلرینه : باصلور .

۵ صیمازلوق اولدیغندن بو عدده که «مشهور آدملر والوغ حادثهلر» فصلی باصلمادی ، «فلسفه عقلیه» همده «بیسرمه نلر» مقاله لری درج اولمادی . آلداغی عدده درج اولنسه لر کرک . عبدالودود افندی مکتوبی ده آلداغی عدده کاللی .

۵ ۸ نچی عدده اولغان تابشماقلرنک جوابلری ۱۰ نچی عدده باصلور . صوگغه قالمش جوابلرنک یازوچیلری طبیعی مذکور اولمازلر .

۵ «قلبای مرصا» قریه سنده ملا جارالله اسکندروف گه : سزگه اداره ده بر مکتوب وار ، آدرسکز آچیق معلوم اولمادیغی ایچون هنوز یبارلمکسزین طورادر .

۵ خلیل ابوالخان افندی گه : خصوصی مکتوب کوندرلدی .

معلم ، اوزینک شاگردلرینه ۱۲ مسئله ویروب حل ایلمش هر بر مسئله ایچون ۲۵ تین ویروچگی وحل ایلمگان مسئله لرنک هر بری ایچون شاگردلردن ۱۰ تین آلاچقنی وعده قیلغان . نتیجه ، شاگردلر فائده سینه معلمک ۱ صوم ۲۵ تین بورچلی اولمقندن عبارت کورلمش ، شاگردلر نیجه مسئله حل ایتمش اولالر .

مدرسه عالیه شاگردی : عبدالله چوئایوف .

اداره : بومسئله لرینی حل ایووچیلر عملیاتی بیان قیلسونلر ایدی .

تابشماقلرنک جوابلری

۷ نچی عدد «شورا» ده ۱۷ نچی تابشماقی جوابلری :

درست جواب ویروچیلر : صالح ولدان (یولانان ، زاقاسپی اوبلاستنده) . علاج الدین تاج الدین (یایسان) . مبارک همیدی (اوزنورغ) . زینب بنت آخوند شهاب الدین (سامار) . بیکبولانوف (ارغایش) . اجدر مرانوف (استرخان) . ظریف عزیز اوغلی قوربانایوف (قازالی شهرنده برنچی ابتدائی شاگردی) . فاطمه بنت حسن حمیدالینا (اوزنورغ مدرسه آدمیه شاگردلرندن) . رابعه بنت یعقوب عیمال الدینوا ، عالیه بنت اسماعیل عیمال الدینوا (اورسکی ده زیتونه خانم شاگردلری) . سیدجان امیرخانوف (استرلیتاماق) . اسماعیل بن میرزا جان حمزین (نمنگانده حسین مکایوف شاگردی) . حبیب الرحمن عبید اللین (زؤیرنی غلاوسکی ده غرادسقی اوچیلشچه شاگردی) . عبد الرسول زین العابدینوف (قوستانای) . نسیمه محیی الدین قزی شرف الدینوا (زابایقال اوبلوستنده «آلوانیه» استانسهنده دورتنچی صنفده اوفوچی ۱۱ یاشلک شاگرد) . آمرجان بن صدیق (سیمی پولات) و غیرلر .

اداره دن

۵ «ماتازوقای» ده مدرسه ارشادیه طلبه سندن عبدالکریم

هر كمگه كيراك نرسه لر اوقوگنز!

پوچته فارتھسی، آتکریتکه، تبریک ویزیت قارتھلری، کانویرت، خط واسچوط
بلاقھلری یوزدانھسی برنوزلیسندن، مشتریلارنڭ رسملری، اسم، آناسی اسمی، فامیلیا
وفیرمھسی باصلغان بیمارلھدر بولغانی بش سومغه زا کاز ایله باصلهچق سوزلرنی
فوطوغراف کارتوچکھلرنی یبارو لازم. نفیس وگوزلھ رامده رسملرنی ۹۱/۲-۷۱/۲
ڈیوشوک زورلغند، اشئوت یبارھبز. پیلاسی فوبولغان بولغانی ۱۰ سوم. یبارلگان
فوتوغراف کارتوچکھسی وزیلھچی فایتاریلھدر. زا کازلر بارتی حقندن کیم زادانکسز
نالوژ بیمارلھ. یبارو، پوچته مصارفی اوپاکوفکھ بوزنڭ حسابھ.
صورانگز تورک نووست لو. پریسکورانت لری بوش یباریلھ. آدریس:

Старая-Бухара, универсальная торговля, отд. Ш. З. И. Ю. Заманову.

Отъ Предсѣдателя Отдѣла воздушнаго флота Великаго Князя
АЛЕКСАНДРА МИХАИЛОВИЧА.

هوا فلوطنی شعبه سینک رئیس الیوگ کناز آلیکساندر میخایلوویچ طرفندن.

روسیه نڭ هوا فلوطنی کورشیلر مرنڭ هوا فلوطنلرندن کوچلیرک بولورغه تیوشلی.

هوا فلوطنیه اعانه صوراب موندن ایکی یل الوک من التماسنامه نشر ایتمک ایدم. شول مدت ده ۲۲۶ مڭ
۹۲۳ سوم اعانه چبولدی. آنن باشقه، روس-یاپون صوغشی وقتنده دینگز فلوطنیه اعانه اوله رق جبولغان صوما.
لردن ۸۸۰ مڭ صومی اعانه ایله رینڭ رخصتی ایله هوا فلوطنیه کوچرلدی.

روسیه نڭ صوغش فلوطن اختیارلی اعانه لر ایله کوچایتو ایچون پادشاه حضرتلری طرفندن تأسیس ایتمک
مخصوص کامیتمت نڭ هوا فلوطنی شعبه سی اوزینڭ برنجی مقصدی ایتدروب - صوغش اوچوچیلری قورپوصی باصاونی
قوبدی. شول مقصد ایچون، سیواستوپل ده، آفیسارلرگه مخصوص اوچو مکتبی تأسیس ایتملدی.

۱۹۱۰ نچی یل نویابرده مکتب اشکه باشلادی. ۱۹۱۱ نچی یل آوغوست ده پتربورغ، ژارشاو، کیف وایوننی
اوفرغ لرنینڭ مانیورینه ۱۹ اوچو ماشیناسی هم ۲۰ اوچو کوندررگه موفق بولدی. ۱۹۱۱ نچی یل نویابرده
برنجی تابقر مکتب تمام ایتدیله. ۳۰ کشی اوچوچیلرغه امتحان طوتوب شهادتنامه آلدیلر. مکتب نڭ هیاتی
۱۹۱۰ نچی یل نویابرنده ۱۸ آفیسار، ۲۰ سالدات، ۶ اوچو ماشیناسندن عبارت بولدی حالده، بو یل آپریلده
۱۰۲ آفیسار، ۲۰۰ سالدات، ۵۵ اوچو ماشیناسندن عبارت بولدی.

حاضرده بکی نیز یوروشلی اوچو ماشینالری آلینو سبیلی آفیسارلرگه مخصوص اوچو مکتبی نڭ بر نسیمی
«فاچو» نهرینه (سیواستوپل دن ۱۲ چاقوم شمالد) کوچرلدی. بو یل قشقه مکتب نڭ همه سی یاگی اورنقه
کوچریلهچک، یلنڭ آخرینه قدر مکتب ۱۰۰ قدر اوچوچی چقاررغه فرض ایته در.

ایکی یل ایچنده زاغرائیتسه ده آلونغان هم روسیه ده باصاتلغان اوچو ماشینالرمز باریسی ۷۷ گه تولدی.
شویله که هوا فلوطنی شعبه سی اوزینڭ کوچی ووصوماسی ینکانچه ممکن اشارنی همه سن اشلیدر. لکن
اوچوچی صوغشچیلر نڭ کرگی - مکتب حاضرلی آلقان قدرلیدن بیک کوب آرتق عسکره نڭ شه بلیگی، آفیسارلر-
مرنڭ باطریق شونده کورونه که مکتب که کررگه تله وچیلر نڭ صانی ۱۲۰۰ دن آرتدی.

فرانسیه، ایتالیا هم بزنڭ کورشیلرمز دشماننی بوغاریدن چیکاررگه عسکر ایچون هوا فلوطنی کورکلیگی
فکرینه کیلک لرنندن هوا فلوطنی باصار ایچون پادشاهلق صومالرنی برده فزغانمیلر. شونڭ ایله برابر بو مملکت-
لرده خصوصی صدقه لر ایله کوب اعانه جیولا. گیرمانبه ده اعانه جیو ایچون ایه پیراتور برادری نڭ تحت ریاستنده
«هواده یوزو کامیتمتی» باصالدی.

اگرده بز باشلانغان اشنی آلفه یباررگه اجتهاد ایتماسه ک، هوا فلوطنی خصوصنده حاضرده طوتقان اورنهنی
(جهانده ایکنچی) یوغالتویمز، کورشیلردن آرتقه فالویمز شبهه سزدر. احوالنڭ قورقنچلی بیک آچی. آلا ایباررگه
یارامی. هوا فلوطنیه اعانه حقنده التماس ایله ینه مراجعت اینونی من اوزبمه بورچ دیب بله من.

هوا فلوطنی شعبه سینک رئیس الیوگ کناز آلیکساندر میخایلوویچ.

اداره دن: اعانه لر یباررگه آدریس:

Контора Двора Его Императорскаго Высочества Великаго
князя Александра Михайловича, С.-Петербургъ, Офицерская, 35.